

ניזת ברמה

ד

סוגיות במסכת זבחים

פרקים ג' - ז'

תשע"א - תשע"ב

בית מדרש "זכרון משה"
ע"ש משה ומתילדה הלר ז"ל
ע"ר 1-58047807
מעלה הזיתים 3/1, ירושלים 97103
טלפון 02-6281485

סדר ועימוד :
שחרית מן הכותב אל הקורא
עריכה והכנה לדפוס
טלפון 072-2113131 ד.א. yosi@bsy.co.il

Printed in Israel

תוכן העניינים

הקדמה

בדין פסול שעבד / הרב יעקב וולף יג

בעניין שחיטה בזר [דף לב] / ר' עמיחי מרקוס כא

סמיכה לפני ה', סמיכה בטהורים ו'תיכף לסמיכה שחיטה' [דף לב]

הרב שגיב אלטמן מה

בענין הלכתא למשיחא [דף מה] / הרב בנציון בן פזי נו

מי מפגל [דף מז] / הרב בנציון בן פזי ס

סיכום דברים בנושא שיריים / הרב חיים לבני סו

בעניין שתי מתנות שהן ארבע [דף נג] / ר' עמיחי מרקוס פז

דברי זכרון לדב דומברוביץ ז"ל

המועצות הדתיות ולמען המשך קיומם של שירותי הדת במדינת ישראל.

גם בתקופות הקשות שבהן נשמעו קולות שקראו לבטל את המועצות הדתיות, המשיך דב ז"ל לעמוד בפרץ כנגד קריאות אלו ביתר שאת וביתר עוז, בשל הצורך לשמור על המשך קיום שירותי הדת.

דב ז"ל היה קשוב לכל אדם אשר פנה לבקש את עזרתו או את עצתו, והוא נהג לכבד כל אדם באשר הוא. דומה שעליו נאמרו דבריו של בן זומא: "איזהו מכובד המכבד את הבריות" (אבות ד, א). אפשר למנות עוד מידות רבות של דב ז"ל, אולם המידה שאפיינה אותו ביותר היא מידת הכרת הטוב. מעולם הוא לא שכח את האנשים אשר סייעו לו והוא ידע להכיר להם טובה תחת טובה.

דב ז"ל הקפיד על סדר לימוד קבוע בכל בוקר קודם צאתו לעבודה, אשר כלל: שניים מקרא ואחד תרגום, הלכה יומית ולימוד גמרא. כמו כן, בכל שבוע הקפיד לסיים את ספר תהילים שלוש פעמים. הדבקות בקיום המצוות וההקפדה על תפילות במניין בוקר, צהריים וערב היו נר לרגליו, ואת אורח חיים זה הוא הנחיל לבני משפחתו.

אמונתו בקב"ה הייתה ללא כל ספקות, אמונה ישרה ותמימה. תמיד נהג לצטט את הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג) ואת דברי רש"י על אתר "התהלך עמו בתמימות... אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות". בדרך הדבקות בקב"ה הוא קיים את מה שנאמר בפרשת "עקב": "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולא הבה אותו ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים י, יב).

דב ז"ל נפטר ביום צום עשרה בטבת תשע"ב ונקבר בערב שבת קודש לסדר ייחי יעקב...!

יהי רצון שחסדיו וזכויותיו הרבים ישפיעו על נשמתו בעולם האמת.

תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים.

דב ז"ל נולד בראש השנה שנת תש"ט במחנות העקורים בגרמניה כבן יחיד להורים אודים מוצלים מאש אשר התחנתו לאחר מאורעות השואה. לאביו, מנחם מנדל ע"ה, היו אלה נישואים שניים לאחר שכל משפחתו נספתה בשואה.

בהיותו בן שנה, עלתה המשפחה לארץ ישראל וקבעה את מקום מושבה בנתניה.

דב ז"ל עסק בצורכי ציבור באמונה בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, והוא נשא בעול הציבור במשך שנות דור. פעילותו למען הציבור הייתה הן ליושבי עירו הן לתושבי כלל מדינת ישראל.

במשך כעשרים וחמש שנה כיהן דב ז"ל כראש המועצה הדתית בנתניה, החל משנת תשמ"ז ועד לפטירתו. בשנים אלו גדלה העיר נתניה והתרחבה, דבר אשר דרש גם את התרחבות שירותי הדת בעיר. במסגרת פעילותו דב ז"ל דאג כי בכל שכונה שקמה בעיר יקום גם מקווה טהרה לנשים. גם בתקופה שלא היה תקציב רב במועצה הדתית, הוא דאג כי כל מקוואות הטהרה ימשיכו לפעול כסדרם ונהג לומר כי הוא איננו רוצה להיתבע בבית דין של מעלה על כך שאפילו אישה אחת נמנעה מטבילה בשל מחסור בתקציב.

בשנים האלה קלטתה העיר נתניה עולים רבים ממדינות חבר העמים ודב ז"ל ראה לנכון להעמיק ולחזק את הזהות היהודית של העולים. לשם כך, הוא הקים פרויקט בר-מצווה לבני העולים ודאג לערוך בריתות לעולים שלא נימולו בחו"ל.

נוסף על כך, דאג דב ז"ל לאחזקתם של בתי כנסיות בעיר, לפעילות של שיעורי תורה בכוללים ובישיבות שקמו ברחבי העיר, לחיזוק שיעורי התורה בבתי הספר השונים ולחיזוק תנועות הנוער.

מלבד פעילותו בעיר נתניה, שימש דב ז"ל גם כמזכיר חבר המועצות הדתיות בישראל, וזאת במשך למעלה משנות דור. במסגרת פעילות זו, הוא הנהיג והדריך את כל ראשי המועצות הדתיות בישראל. הוא שימש כשליח העובר לפני המחנה למען המשך קיומן של

פתיחה

שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה ובקבול ובהילוך ובזריקה. ר' שמעון מכשיר בזריקה, שהיה ר' שמעון אומר: אי אפשר שלא בשחיטה ושלא בקבלה ושלא בזריקה, אבל אפשר שלא בהילוך, שוחט בצד המזבח וזורק. ר' אלעזר אומר, המהלך במקום שהוא צריך להלך, המחשבה פוסלת. ובמקום שאין צריך להלך, אין המחשבה פוסלת. [זבחים פרק א' משנה ד']

ההליכה ממקום למקום היא 'מלאכה גרועה', אין בה יצירה והיא בעצם 'עבודה שאפשר לבטלה'^א, 'אפשר בלא הילוך, שוחט בצד המזבח וזורק'. לכאורה אינה באה אלא לגשר על מרחק 'מקרי' בלבד.

ובכל זאת הולכת הדם היא אחת מארבעת עבודות, ולדעת רבנן כל דיני ד' עבודות בה. ובאמת הסיקה הגמרא שאפילו לדעת ר' שמעון – שחלק במשנה לגבי מחשבת 'לא לשמה' – שאר הפסולים פוסלים בה. ולא עוד אלא שהולכה המוכרחת [בחטאות הפנימיות] גם ר' שמעון מודה בה.

ויש להבין מדוע נחשבת ההולכה לעבודה בכלל, הלא כביכול לא נעשה כאן דבר. כשנתבונן נראה אף יותר: הגמרא בדף ד' אומרת: "והקריבו" זו קבלת הדם, ואפיק רחמנא בלשון הולכה למימרא דהולכה לא תפקה מכלל קבלה". אם כן התורה נוקטת דווקא בלשון של הולכה 'והקריבו'. כמו כן הולכת האיברים למזבח נלמדה מהפסוק "והקריב הכהן את הכל המזבחה", וגם היא פסולה בזר, לעומת עבודת ההפשט והניתוח הקודמים לה והפועלים בגוף הקרבן, שכשרים בזר.

ובכלל 'קרבן' נקרא כך על שם הקירוב, שהוא כאמור ההולכה. עולה, אם כן, שהעברה הזו ממקום למקום, שעיקר עבודתה ברגליים השפלות והנמוכות, היא חלק מהותי בקרבן, שכולו נקרא על שמה.

דרכם של בני אדם שהם מעריכים את התכלית, את התוצאה השלמה, והאמצעים אינם אלא הכרחים בעלמא, ופעמים נראים כמיותרים ומטריחים בעלמא.

כעין זה כתב הרמב"ם בספר מורה הנבוכים [פרק ל"ד]: "כי לאדם בטבעו תאוה לבקשת התכליות, והרבה פעמים יכבד עליו ויניח ההצעות, ודע שאילו היה האדם מגיע אל אחת מן התכליות מבלתי הצעות הקודמות לה, לא היו הצעות, אבל היו טרדות ומותרים גמורים..." אך האמת שבעלייה ובהעלאה לגבוה, גבורת הדרך, גבורת האמצעים – היא עיקר העמל והעבודה.

א. זבחים דף ד', ודף י"ד.

השינוי וההעברה מהמצב הגולמי, המצב שבו כנוסים הכוחות בכוח למצב של הגילוי, של היציאה אל הפועל, זוהי עבודת ההתקרבות. כך זה ביציאה אל הפועל של כל ההכרה, כך ביציאה אל הפועל של התכונות והמידות, וכך ויותר הוא בעבודה הכוללת של העלאת כל המציאות; המעשית, הנפשית, הרוחנית והגשמית, אל מרומי מטרתה האלוקית, בעבודת המקדש.

עבודה זו מצריכה גבורה גדולה של ירידה לפרטים ולתיקונים מחד, ושל זריזות בשמירה על הציפייה ועל המטרה הגדולה והשלמה מאידך. על כן היא דורשת דווקא 'כהנים זריזים' ו'בגדי כהונה' של תיקוני המידות באופן השלם והמדויק ללא חציצה וללא זיוף, יחד עם ריכוז מחשבתי ב'לשמה'.

ולכשנעמיק יותר ונבין שעבודה זו צורך גבוה היא, נבין שההליכה עצמה אור המטרה קיים בה, היא חלק עקרוני בחשבוננו של עולם, וכל ההסתכלות על אמצעי ומטרה כשני דברים אחרים, אינה אלא לפי עיני בשר בלבד, ואילו כלפי שמיא אין הבדל בין האמצעי למטרה².

צופים ומצפים אנו שנים כה רבות לגאולת ישראל ולבניין בית הבחירה. חשים אנו בשנות דורנו זה, שבו זכינו לשיבה לארץ ולבניין יסודות מלכותינו, שהנה הנה יבוא האדון להיכלו. ויש הסוברים שעלינו לקום ולבנות את בית הבחירה, להתעלם ולדלג על הקשיים הרוחניים ההלכתיים והמעשיים. עבודת ההולכה מלמדתנו כי אור המטרה העליונה שמוטל עלינו לשמרה, אל לו לטשטש את חובת הגבורה את עמל הזריזות. צעד אחר צעד עלינו לצעוד, להכין את הלבבות והנפשות, בעבודת התורה ובבניין המידות. עלינו לעמול בסוגיות הקדשים, ללבנן בעומק ולהפוך אותם לדבר המורגל בפי ת"ח, ומתוך כך יתבררו הדברים יותר ויותר. זה תפקידנו ודווקא כך אנו שייכים וקשורים לעצם עבודת המקדש, מתקרבים אנו מתעלים ומקיימים את מצוות 'לשכנו תדרשו', ונחשב לנו כאילו הקרבנו קרבנות [כמבואר במנחות ק"י: 'תלמידי חכמים העסוקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם']. ומתוך השתדלותנו זו, המצווה עלינו ע"י מאורי הדור מרן החפץ חיים זצ"ל ומרן הרב זצ"ל, יחוס ה' עלינו ויחיש פדות עמו, ויכין מסילה להתקדמותינו והתעלותינו בכל המישורים, הנפשיים הרוחניים והמעשיים, להביאנו לכונן את בית מקדשו במהרה.

מקצת מן המקצת – הפרט המלמד על הכלל, של תלמודנו בבית המדרש לקדשים, שהוקם ע"מ להיות שותף בפתיחת בצוהר לעולם הרחב של תלמוד הקדשים – מוגש בחוברת זו, כקודמותיה, ללמוד ולעורר על כמה מסוגיות חמורות אלו. ויה"ר שיהיו אמרינו לרצון.

תגובות והערות בסוגיות אלו יתקבלו ברצון בכתובת:
'זכרון משה', מעלה הזיתים 3, ירושלים 97103

ב. ע' מאורות הראיה ירח האיתנים דרשה א' לר"ה [תרנ"ג].

א. בדין פסול שעבד הרב יעקב וולף

לע"נ דודי היקר שרבה וקבץ פעלים
ר' דב ב"ר מנחם מנדל דומברוביץ ז"ל.
נלב"ע צום העשירי תשע"ב.

א. פסול שעבד – חסר עבודה או עבודתו פוסלת.

או מבעל מום דכתיב ביה 'ולא יחלל את
מקדשי', וכן בשאר הפסולין ומלימודים
אחרים משמע שלמדו שיש 'חילול', ובפשט
הדברים משמע שיש כאן חילול ולא רק
חסרון עבודה.

וכן מצינו בתוס' (קידושין ל"ו ד"ה הקבלות),
דילפינן התם "בני אהרן ולא בנות אהרן":
"וא"ת אמאי איצטריך קרא בגמרא למעוטי
נשים, תיפוק ליה דכולהו מ"ע שהזמן גרמא
הו, שהרי אינן נוהגות אלא ביום כדכתיב
'ביום צותו להקריב קרבניהם'. וי"ל דמ"מ
איצטריך קרא למעוטינהו ולמיפסל קרבן
בנשים, דאי לאו קרא לא הוה ידעינן
שהעבודה פסולה בהן, להכי איצטריך קרא
למעוטי, למימר דמחללי עבודה ועבודתן
פסולה". לכאורה היה פשוט לתוס' שאם אין
חייבות – גם עבודתן אינה נחשבת והלימוד
נצרך כדי לומר שעבודתן עושה חילול.

תנינן בריש פרק ב' בזבחים:

"כל הזבחים שקבלו דמן זר, אונן, טבול
יום, ומחוסר כפורים, ומחוסר בגדים,
שלא רחץ ידים ורגלים, ערל, טמא,
יושב, עומד על גבי כלים, על גבי בהמה,
על גבי רגלי חברו – פסול. קבל בשמאל
פסל, ר"ש מכשיר".

ויל"ע בגדר הפסול של זר ושאר פסולי
עבודה, האם 'אי עביד לא מהני', האם אין
כלל משמעות לעבודה, וכמו שקרה מאליו,
או שסו"ס נעשה כאן מעשה העבודה אלא
שלא נעשה בשלמות. ואולי נאמר שעבודת
הפסולין נחשבת עבודה הפוסלת, ואם נאמר
כן – יש לעיין את מה פוסלת, האם את כל
הקרבן [כעין מחשבת פיגול], או שרק
עבודתו פסולה, ואולי רק החפצא שבה
נעשתה העבודה נפסלי.

בגמרא ילפינן הא דזר פסול מ'ולא יחללו',

- א. כאן לא חילקתי בין הפסולין השונים, אמנם יש עדיין לעיין אי שוו פסולים דמשום זרות
לפסולים משום שאינם דרך שירות [אולי יש יותר מקום לומר דהוי חסרון עבודה בלבד],
והפסולין מחמת טומאה עושים שיריים ויוזכרו לקמן הע' יז, ולא הארכתני בעניין זה, וצ"ב.
[ומעין העניין יוזכר לקמן בהע' כח לגבי שמאל]
- ב. וכע"ז מצינו בתוספתא מנחות ה' ז': [וברמב"ם פ"א מפסוה"מ ה"ד] 'קמץ בחוץ ונכנס
לפנים יחזור ויקמוץ' – העבודה בחוץ אינה כלום.
- ג. כבר דנו בשאלה זו המקדש דוד ס"י ט"ו אות א', והקהילות יעקב זבחים ס"י י"ג, אך כאן
נעסוק גם ממקורות נוספים, ודבריהם ידונו בהמשך בעז"ה.
- ד. נראה שתוס' סבר דאם אין מצווה גם אין נחשב עבודה – דכל גדר העבודה תליא במה
שהיא מצווה. וכך נקט בפשטות הנצי"ב (בד' ט"ז במהדו"ת) גבי אונן קודם הקבורה "דהוא
פטור מכל המצוות ואם קרא ק"ש לא יצא יד"ח, וה"נ אם קיבל וזרק לא עשה כלום כמו
קטן יעו"ש.

בזר וטמא ששימש ובאונן וכדומה, כיוון דמוזהרים שלא לעבוד ממילא אי עביד לא מהני, והקרבתם פסולה. ובוודאי ש'אי עביד לא מהני' אינו פסול אלא רק חסרון עבודה! וכן שאל ה'טהרת הקודש', ותירץ דבקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב, וא"כ פשוט היה לו שאין כאן אלא חסרון עבודה. [בתירוץ השני" תירץ רע"א דלולא הלימוד הוה ילפינן מחלל (בקידושין ס"ו) – דבשוגג עבודתו כשרה – דלא אמרינן א"ע ל"מ בהכי.]

וכ"נ מהקרן אורה והשפת אמת על אתר (וכן בחומר בקודש לתפא"י פ"א הע' ב') שתמהו מדוע לא די בזר 'שנה עליו הכתוב לעכב', שסברו שאין כאן פסול אלא חסרון עבודה. וכן משמע בנצי"ב שכתב שבאונן קודם קבורה לא בעינן קרא, כיוון שפטור מכל המצוות – וודאי עבודתו לא עבודה.

אמנם בתוספות רא"ש שם כתוב באופן אחר: "וי"ל דנהי דנשים פטורות במ"ע שהזמן גרמא, מכל מקום משום הכי לא מפסלא עבודה באשה, מידי דהוה אמילה, דאיכא למ"ד בפ"ב דע"ז דכשרה באשה אע"פ שאינה אלא ביום". נראה שעוקר את יסוד השאלה, דפטור ממצוה לא בהכרח אומר שאין גדר של עבודה. ובאמת ניתן לבאר, שגם כוונת תוס' בתירוץ אינה לומר שיש כאן חילול, אלא שאין העבודה נחשבת.

ואדאיתנין להכי, ניתן לדחוק גם בסוגיין, דמאי דילפינן 'חילול' אין פירושו דפוסל מידי, אלא דלא עלתה עבודתו כדיעבד. נראה שכך סבר הרע"א שתמה [בתוספותיו למשנה]: "יש לעיין דלרבא דאמר בתמורה, כל מקום דאמר רחמנא לא תעביד – אי עביד לא מהני, למה לי קרא למפסל העבודה

ב.

יחזיר לימינו, קיבל בכלי קדש ונתן לכלי חול – יחזיר לכלי קדש, נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו – כשר." בפשט המשנה אין קבלת הפסול פוסלת את הדם או את היכולת לקבל ולכאורה אינה

במשמעות עבודת הפסולין שנינו בריש פרק ג': "כל הפסולין וכולן שקיבלו את הדם חוץ לזמנו וחוץ למקומו, אם יש דם הנפש יחזור הכשר ויקבל, קיבל הכשר ונתן לפסול יחזיר לכשר, קיבל בימינו ונתן לשמאלו –

- ה. וכיוון לדעתו המהרי"ט בשאלתו על תוס': "וא"ת בשאר עבודות [מלבד הגשה שדן בה שם] מנא ליה דמתחלא עבודה בכהנת, נימא דמיעוטא דבני אהרן לא אתא אלא לומר דלא מהני ויחזיר כהן ויקמוץ, דאי לאו קרא הייתי אומר כדיעבד כשרה שהרי קרויה 'כהנים' לאכול תרומה וקדשים והיה להם לתוס' לתרץ דלהכי איצטריך בהו לעיכובא". ועיי"ש מה שתירץ.
- ו. אמנם מהמשך התוס' שכתב: "מיהו מסמיכה קשה אמאי איצטריך קרא למעטינהו דהא עבודה לא אתחלל בהכי, כלומר בלא סמיכה נמי אין הקרבן פסול בכך, ואם נעשה סמיכה בנשים לא מיפסל קרבן בכך", מאריכות הלשון משמע שהוא פסול ולא רק חסרון עבודה. [העירני הר"ש אלטמן נ"י].
- ז. ונראה דא"ע ל"מ אין פירושו כאן שאין כלל שם של מעשה [וכפי שיוכח בהמשך פשוט שנחשב לכה"פ מעשה], אלא שאין כאן חלות של קרבן. [ועי' בכנסת ראשונים לגר"מ אילן זצ"ל (ד' ט"ו הע' ח') שהאריך בזה, ומדבריו משמע שסבר דאע"מ פירושו שלא נעשה מעשה].
- ח. ותירוץ הראשון יידון בהמשך בע"ה.

מהו שיעשה שירים. אמר ליה, אין עושה שירים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו הואיל ומרצה לפיגולו".

ונראה עוד לבאר, שבדיחוי יש מקום לחלק בין קבלה לזריקה, כמו שבכהן כשר קבלה בכוס אחת אינה דוחה שאר הדם מקבלה, אך בזריקה אסיקנן: "נתן ד' מתנות מכוס אחת הן נשפכין לאמה", ואם כן מעשה הזריקה מתייחס לכלל הדם ולא רק למה שעבר בו.

ופשוט דע"מ שיחשב דיחוי בעינין שתחשב זריקתו זריקה, דאל"ה הווי כנשפך על הרצפה ואינו עושה דיחוי.

עפי"ז צריך לומר במאי דבעי ר"ל אי פסול עושה שיריים, דפשיטא ליה דזריקת פסול אינה כשפיכה בעלמא, וע"כ יש מקום לומר דעבדה שיריים.

בתוס' הביא בשם רבינו אפרים: "דהך בעיא אמתניתין דכל הפסולין שעלו לא ירדו קא"י". וכוונתו על המשנה בדי' פ"ד "ושקבלו פסולין וזרקו את דמו". כלומר, אף שזריקת פסול פסולה, אם העלה את הקרבן לא ירד, מחמת שסו"ס הייתה כאן זריקה. ואם כן אינה כשפיכה בעלמא.

ולמסקנת ר' יוחנן דאין פסול עושה שיריים צ"ב: האם מפני שאין זריקת הפסול נחשבת כלל והווי כשפיכה בעלמא [ובזה פשט ספקו של ר"ל], או אף דמודי דיש כאן זריקה –

עושה כלום, אלא שאין כאן קבלה [וקידוש הדם] וע"כ יחזור הכשר ויקבל.^ט

הסיפא של המשנה לגבי זריקה: "נתנו על הכבש שלא כנגד היסוד, נתן את הניתנין למטה למעלה ואת הניתנין למעלה למטה ואת הניתנין בפנים בחוץ ואת הניתנין בחוץ בפנים, אם יש דם הנפש יחזור הכשר ויקבל". הגמ' (בדף כ"ו): דנה האם דווקא כשנתן שלא במקומו: "ואי ס"ד שלא במקומו כמקומו, למה לי יחזור הכשר ויקבל... אי דיהביה כשר ה"נ, הכא במאי עסקינן דיהביה פסול", ועל כך שואלת הגמ': "וליהוי דחוי דתנן וכולן שקיבלו חוץ לזמנו וחוץ למקומו אם יש דם הנפש יחזור הכשר ויקבל", קיבלו אין זרקו לא! מ"ט לאו משום דהוי דחוי. ומסיקה: "לא תימא זרקו לא, אלא אימא שחטו לא וכו'". בפשוטו משמע דלמ"ד שלא במקומו כמקומו, אין זריקת פסול חשיבא כלל לעשות דיחוי, וכן בקבלה [כתוס' לעיל], אך למ"ד 'שלא במקומו לאו כמקומו', סברו לחלק בין זריקה דעושה דיחוי לקבלה דלא עושה דיחוי. משמע שלזריקת הפסול יש משמעות, ואינה כנשפך הדם מאליו. ובמה שונה מקבלה? רש"י מבאר 'משום דגמר כפרתו' יש כאן כפרה בפסול.

גם בהמשך הגמ' (דף ל"ד): נסתפק בכך ר"ל: "בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן, פסול

ט. אמנם במשנה מדובר כשיש מחשבת פיגול, האם דווקא כשמצטרפת מחשבת פיגול אך עבודת פסול בעלמא פוסלת, או גם בלי המחשבה אינו פוסל. תוס' (ד"ה פסול ל"ד): נקט בפשוטו שמהמשנה מוכח שאין עבודת פסול פוסלת. אמנם ברש"י (במעילה דף ה'): סבר שאין ראיה ממשנתנו לגבי פסול שקיבל: "והא דתנן במסכת זבחים וכולן שקבלו את דמו חוץ לזמנו או חוץ למקומו אם יש עדיין דם הנפש בצואר יחזור הכשר ויקבל", דמשמע אינו עושה שיריים, היינו כשחישב פסול בקבלה חוץ לזמנו או חוץ למקומו, דמחשבת פסול אינו עושה שיריים לפסול... [וכן היא דעת הרמב"ם פ"א מפסוה"מ הל' כ"ח לגבי טמא שגם בקבלה עושה שיריים – והראב"ד חלק].

י. וכן מבואר בשטמ"ק (כ"ו: אות ל"א) "וכל שהזריקה עשויה יותר בהכשר היא פוסלת שאר הדם ועושה שיריים".

אין בכוחה לעשות שיריים [דאינה 'בהכשר'].

ויש לעיין בסברת ר"ל: האם 'דיחוי' ו'שיריים' הם מפני שהזריקה מחלה חלולת על הקרבן, ועל כן אין מקום לזריקה שניה, או שאף שעל הקרבן לא חלה חלולת כלל, סו"ס נעשתה בדם פעולת זריקה, ועל כן נחשב הדם כולו 'זרוק' בפסול, ואין מקום לזריקה נוספת.

החזו"א¹ דקדק, מתשובת ר' יוחנן "אין לך עושה שיריים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו הואיל ומרצה לפיגול", שגם שאלת ר"ל היתה אם זריקת פסול עושה ריזוי של פסול בכלל הקרבן. והוסיף שלפי"ז השאלה של 'עושה שיריים' היינו כפשוטה [וכביאור רבנו אפרים בתוס'] שיהיה דין שיריים ליסוד, אמנם דווקא אם עלו לא ירד והיינו שהיו באוויר יסוד². מסקנת הגמרא שפסול אינו מרצה לפסולו כמחשבת פיגול. וכך מבאר ה'אבן האזל' (פ"א מפסוה"מ הכ"ח) את שיטת רבינו אפרים.

לדבריהם צריך לבאר, שאף שהועילה זריקת הפסול לדין 'אם עלו לא ירדו', לא החלה זריקה זו חלולת על הקרבן, ולכן אין דין 'שיריים' לדם שבכוס [אף שהיה באויר מזבח!].

ברמב"ם (פי"ד מפסוה"מ ה"ב) מפורש, ש"הדם שקבל או ששפך מקצתו ישפך לאמה" [ויחזור הכשר ויקבל דם הנפש]. בחידושי הגר"ח הלוי שם, דקדק לחלק בין: 'דיחוי' של כל הדם דתליא בעבודת זריקה הנוגעת לקרבן – ובפסול אין נחשב שנעשתה עבודת זריקה בקרבן, לבין דין שיריים שבכוס דתליא במה שנעשתה מעשה זריקה בכוס זי"י.

עפי"ז ניתן לבאר את השוואת רש"י, השטמ"ק והתוס', בין הלשון 'דיחוי' בדף כ"ו, ללשון 'שיריים' בשאלת ר"ל, שספקו של ר"ל אם מעשה הזריקה עצמו עושה שיריים בכל הדם [כי נעשה מעשה זריקה], אף כשאין עושה פסול בקרבן³, כמו שאמרינן שנעשתה זריקה באותה הכוס למסקנה⁴. ואף שר' יוחנן אמר "אין עושה

יא. סי' י"ט ס"ק ל"ד, ובסי' י" ס"ק א.

יב. כך בסי' י"ט, ובסי' י' לא ציין זאת, אך קשה לומר דשופך ליסוד אם לא קלטו אוויר מזבח. יג. ויש להביא לכך ראייה גם מרש"י בד' ט"ו. ד"ה אפשר לתקונה: "ולא דמיא לשאר עבודות, דאילו שחיטה וקבלה וזריקה, מאחר שנעשו בפסול – אי אפשר לחזור ולעשותן בהכשר. וא"ת קבלה נמי יש לתקן, כגון שלא קיבל הפסול כל הדם ויכול כשר לחזור ולקבל, הריא ודאי כשרה..." משמע דווקא דם הנפש ולא דם שבכוס – שנעשתה בו זריקה.

יד. החזו"א בגליונות חלק עליו, דסבר דמדוקדק דאין כלל שיריים על הכוס. אמנם בסי' י' מזבחים אות א' קיבל את דברי הר"ח הלוי, וחילק בין דין פסול שיש במעשה הזריקה בכוס לבין דין שיריים דתליא בריזוי של כל הקרבן לענין דם שבכוס. [וע"ע בסי' י"ט שכתב ויש לעיין' ובליקוטים א' סק"ו הכריע שבמקומו יש פסול על הדם. וצ"ב סדר כתיבת הדברים וההכרעה].

טו. ונראה שגם מטבע הלשון שנקט בח"י הגר"ח הלוי, 'נתקיים זריקה בקרבן', אין פירושו שהזריקה פסלה את הקרבן כפיגול אלא שיש שם מעשה זריקה בקרבן זה, וממילא הדם דחוי כי כבר נעשתה עבודה זו, ולמסקנה אין גדר כזה כי אם בטמא, ורק הדם שבפועל נזרק – הדם שבכוס אמרינן ביה שנעשה מעשה זריקה בו.

טז. והרי התוס' חלק על הר"א, ומשמע שביאר את השיריים כרש"י, דהיינו בצוואר בהמה, וכביטוי 'שיריים' בדברי רב אשי, דהיינו שנדחו מדין שיריים והן לאמה. ועי' תוד"ה 'ושקבלו' ד' צ"ב. "דאין הותר במזרק כשר לזריקה, ולא תימא יחזור ויזרוק דפסול עושה שיריים"

אפרים בתוס' [למרות שאמרינן 'אם עלו לא ירדו'].

כמו כן, הא דאמרינן בזריקת פסול 'אם עלו לא ירדו' – בחזו"א משמע שסבר שהקרבתו כולו אם עלה לא ירד. ובחי' הגר"ח הלוי הנ"ל דקדק ברמב"ם (פ"ג מפסוה"מ) דהאימורים – אם עלו ירדו, ורק לגבי הדם אמרינן אם עלה לא ירד [כר"ג]. ולשיטתו אין משמעות של זריקה כלל לגבי הקרבן, אלא רק שיש כאן 'זריקה' ולא שפיכה בעלמא.

ונראה דהחזו"א לשיטתו סבר דאין כלל משמעות למעשה הזריקה מצד עצמו, אלא רק בזה שעושה איזשהו ריצוי, וע"כ דין 'אם עלו לא ירדו' חל על האימורין [וכן משמע בתוס' בד' ק"ח כדציין בחי' הגר"ח הלוי], וע"כ ביאר גם את בעיית ר"ל לעניין ריצוי לכלל הקרבן כמו בפיוגול. והגר"ח הלוי סבר שמעשה הזריקה עצמו, אף שאינו מרצה ואינו נוגע לכלל הקרבן – נחשב

שיריים אלא חוץ לזמנו" וכו', ניתן לבאר דבריו שהיא גופא קמ"ל דאין דיחוי ושיריים בצוואר בהמה מחמת הזריקה [אלא מחמת הפסול בקרבן], אף שיתכן שבכוס יש דין 'שיריים' ונפסלו'.

העולה מהאמור לעניין משמעות עבודת הפסול, אף שוודאי אינו פוסל את הקרבן" כמפורש במשנה, מהני זריקת פסול לדין 'אם עלו לא ירדו', וע"כ הווי מעשה 'זריקה' ולא שפיכה בעלמא. ומהני לפסול הדם שבכוס שממנו נעשתה הזריקה – להחשיבו שיריים [ולדעת רש"י למ"ד שלא במקומו לאו במקומו, מהני לפסול כל הדם] – למדנו אם כן שמעשה הפסול נחשב שעשה, ויש לו גם משמעות לגבי החפצא בו נעשתה העבודה"ט.

אמנם החזו"א נטה לומר, שאי לא אמרינן שיש ריצוי ומשמעות בקרבן, לא נאמר שיש כלל משמעות למעשה זריקה, ואף את הדם שבכוס יחזור הכשר ויזרוק, וכך סבר רבינו

– משמע אף במסקנה, ומשמע שגדר 'עושה שיריים' נאמר אף כשאר פסול בקרבן. וסיים דבריו: "וצ"ע בפ"ק דמעילה", ונראה שכוונתו כשאלת החזו"א על שיטת הר"ח הלוי המובאת לקמן – מה קושיית הגמ' מדברי ר"ל!

יז. וצ"ב בטמא האם עושה שיריים מחמת שפסל את הקרבן [כך יתבאר לחזו"א] או שכיוון שמעשה הזריקה בטמא הוא משמעותי יותר – שהרי מרצה בציבור – על כן נחשב שנעשה זריקה בכל הדם אף שאין פסול בקרבן עצמו. [ונפ"מ לעיבור צורה, דבפיוגול נחשב פסול בגופו (פסחים ע"ג: רש"י ד"ה 'כל שפסולו בגופו'), וזרק טמא לחזו"א ישווה לפיוגול ונפסל הקרבן, ולהסבר הנ"ל בתוס' ודעימיה, אף שכל הדם נפסל אך הקרבן לא נפסל אלא מחמת שחסר דם והווי כנשפך הדם ובעיני עיבו"צ].

וברמב"ם פ"א מפסוה"מ הכ"ח: "... שאין הפסולין לעבודה עושין הדם הנשאר שיריים, חוץ מן הטמא הואיל והוא ראוי לעבודה בקרבן הבא בטומאה כמו שביארנו, עושה שיריים. כיצד, קיבל הטמא אע"פ שקיבל אחריו הכשר דם הנפש וזרקו, נפסל הזבח, שזה שקיבל הכשר באחרונה, שיריים הוא ואינו כלום". הנה תלה הפסול במה שהדם הוא 'שיריים' ולא בפסול גוף הקרבן.

יח. ע' במקד"ד דהעלה בריש דבריו אפשרות שפוסל הקרבן עצמו וצ"ע דלא הזכיר כלל הא ד'אין פסול עושה שיריים'. וע"כ נראה דמטבע לשונו 'פוסל הקרבן' היינו החפצא שבו נעשתה העבודה – היינו הדם או הקומץ, וע"כ לא הביא סוגיא זו וסוגיית קמיצת פסולין בדיונו.

יט. וכן למדנו שזריקת טמא [ולרמב"ם גם קבלה], כיוון שטומאה דחוייה בציבור, יש לה משמעות לפסול את כל הדם ואולי גם לפסול גוף הקרבן [להבנת החזו"א].

שיהיה גדר זריקה בכל דם הקרבן, אף אם לא מרצה כללי.

מעשה זריקה, וע"ז ניתן לומר 'אם עלו לא ירדו' על הדם, וכן שעושה שיריים בכוס ונדרחו. ועפ"ז ניתן להרחיב את שאלת ר"ל

ג. קמיצת פסולין [מנחות ו:]: וקמיצת לילה [יומא כ"ט: ומנחות ק.]

אין קידש לא, כמאן כהני תנאי ולאפוקי מתנא קמא. מתקיף לה רב נחמן מאי קא סברי הני תנאי, אי קמיצת פסולין עבודה היא, אף על גב דלא עביד ליה מתן כלי, אי קמיצת פסולין לאו עבודה היא, כי עבד לה מתן כלי מאי הוה. הדר אמר ר"נ, לעולם עבודה היא ולא גמרה עבודתה עד דעביד לה מתן כלי. משמע בפשטות דמח' ב"ב ורבנן היא אם קמיצת פסולין הווי עבודה או לא, לרבנן הווי עבודה ולב"ב אינה עבודה. ו'להני תנאי' לא נחלק ב"ב דעבודת פסול הוי עבודה אלא נחלקו מתי נגמרה עבודת הקמיצה בפסול^א, ולת"ק דברייתא [בדעת ב"ב] לעולם עבודת הפסול אינה עבודה.

וצ"ב מנ"ל לרבנן דעבודת פסול הווי עבודה, ונפ"מ לשאר עבודות, כזריקה הנ"ל ואולי אף בקבלה. וכאמור לעיל, בן בתירא נזקק ללימוד דלא נחשב קמיצה ולא רבנן, משמע שהיותר פשוט שנחשבת עבודתו. ואולי נאמר שלת"ק לא בעינן שיחשב 'עבודה' אלא דסו"ס הוי קומץ ושיריים, וכדכתב רש"י ביומא כ"ט: גבי קמיצת לילה "כלי שרת מקדשין שלא בזמנו – והקומץ טעון מתן כלי, וכיון שקידש הקומץ בכלי לשם קומץ, אינו חוזר להיות טבל כמנחה

תנן במנחות ו: "אחד מנחת חוטא ואחד כל המנחות, שקמצן זר אונן טבול יום מחוסר בגדים מחוסר כפורים שלא רחץ ידיו ורגליו ערל טמא יושב עומד על גבי כלים על גבי בהמה על גבי רגלי חבירו, פסול. קמץ בשמאל, פסול. בן בתירא אומר, יחזיר ויחזור ויקמוץ בימין". ובגמ' שם: "אמר רב זר שקמץ יחזיר. והא אנון פסל תנן. ... כי קא אמר רב לכן בתירא. פשיטא. מהו דתימא עד כאן לא קא מכשר בן בתירא אלא בשמאל אבל בשאר פסולין לא קמ"ל. ... אלא טעמא דאשמעינן רב, הא לאו הכי הוה אמינא בשאר פסולין פסל בן בתירא, והתניא ... ותניא: 'וקמץ משם' ממקום שרגלי הזר עומדות. בן בתירא אומר מנין שאם קמץ בשמאל שיחזיר ויחזור ויקמוץ בימין ת"ל 'וקמץ משם' ממקום שקמץ כבר. וכיון דקרא סתמא כתיב בה מה לי שמאל ומה לי שאר הפסולין". מבריייתא זו משמע דהא דקמיצת זר פסלה הוה פשיטא, לולא הלימוד של ב"ב – וצ"ב מנא להו?

הגמ' מסיקה: "אלא הא קמשמע לן רב: קמץ ואפילו קידש. ולאפוקי מהני תנאי, דתניא: רבי יוסי בן יוסי בן יאסיין ורבי יהודה הנחתום אמרו בד"א, שקמץ ולא קידש, אבל קידש פסל. ואיכא דאמרי, קמץ

כ. וכ"כ הגר"ח"ש גריינמן שליט"א בספרו 'חידושים וביאורים' [ועיי"ש שסבר דברי החזו"א בסי' י' לעיקר]. וכעין זה מצאתי גם באבי עזרי פ"א מפסוה"מ הכ"ח ד"ה 'ונראה'. אמנם שם בד"ה 'והנה' מפרש [וחולק על ח"י הגר"ח הלוי] דלא תליא שם זריקה בדן 'אם עלו לא ירדו', אלא בעצם מה שנעשית זריקה בדם. [ואולי ניתן לומר עפ"י להפך, שבגלל שיש כאן 'זריקה' לכן שייך לומר אם עלו לא ירדו].

כא. אף דבכשר לכאורה מודה ב"ב דהשאר הוי שיריים מיד בקמיצה.

אותה ליפסל [בטבו"י וכדו'], ועל כן הקמיצה מהמנחה נחשבת. וכך ביארו החזו"א²¹ והקה"י²² בדעת התוס' שם. וא"כ למסקנת הסוגיא שווה קמיצת לילה לקמיצת פסול. ומדברי החזו"א והקה"י הנ"ל משמע שיש גדר של 'עבודה' ולכן יש שם של קמיצה – ונראה שסברו כן גם בקמיצת פסול שיש כאן גדר 'עבודה' בפסול וע"כ יש שם של קמיצה²³. אמנם לולא דבריהם ניתן לומר גם בתוס' דאף שאינה עבודה, כיוון שיש שם של מנחה במשהו יש שם של קמיצה – שעניינה הפרשה אף שאין עבודה, סו"ס זה קרוי קומץ וזה קרוי שיריים [וכפי שמפורש ברש"י].

רש"י שם ביאר את מסקנת הגמ' על הקומץ שקדש בכלי [ולא על המנחה] "והקומץ טעון מתן כלי, וכיון שקידש הקומץ בכלי לשם קומץ, אינו חוזר להיות טבל כמנחה שלא נקמצה, ועל כרחיה, מאחר שזה קרוי קומץ אינך הווי שיריים". וקשה מאי שנא מקמיצת פסול [במנחות ו: הנ"ל] דלת"ק לא בעינן קידוש כלי כדי לפסול²⁴. [גם ברמב"ם משמע שחילק כן, דגבי פסולין כתב (ריש פ"א מפסוה"מ) קמיצה בלבד, וגבי לילה כתב (בפ"ג הכ"א) נתן קומצה לכלי שרת].

שלא נקמצה, ועל כרחיה, מאחר שזה קרוי קומץ – אינך הווי שיריים: ²³. אמנם שם תלה רש"י בקידוש קומץ וכפי שיבואר לקמן, אך ה"ה והוא הטעם לרבנן בקמיצה גופה, ופירוש 'עבודה' בדברי ר"נ אינו אלא שנעשה כאן מעשה חשוב המייחד את הקומץ.

אמנם לשון 'עבודה' משמע טפי דהווי עבודה ממש, ואף שהיא פסולה – נחשב שנעשתה העבודה.

ביומא כ"ט. [ובמנחות ק.] "תני אבוה דרבי אבין, לא זו בלבד אמרו אלא אף מליקת העוף וקמיצת מנחה בלילה תשרף. בשלמא עולת העוף מאי דהוה הוה, אלא קומץ – נהדרה ונהדר ונקמצה ביממא. הוא תני לה והוא אמר לה, כלי שרת מקדשין אפילו שלא בזמנו". ובמסקנה שם: "דילמא אינו קדוש ליקרב אבל קדוש ליפסול". וצ"ב מאי שנא קמיצת לילה מקמיצת פסול דהו"א 'נהדרה ונהדר ונקמצה ביממא'. ובתו"י שם ביאר דהו"א דכיוון דאין מקדשין את המנחה בלילה, אין כלל גדר של מנחה וממילא אין שם של 'קומץ', ולפי"ז המסקנה 'אינו קדוש ליקרב אבל קדוש ליפסול' דאע"פ שאין מקדשין את המנחה בלילה ליקרב מקדשין

כב. ע' בחו"ב להגר"ש גריינמן שליט"א (זבחים ל"ד): דכתב מעין זה: "וקמיצה חשיבא מעין מעשה גם לגבי השיריים, דהא צריך לקמוץ מן המחובר ומיעוטו מעכב את רובו, אי"נ אף אי חשיבא מעשה רק בקומץ, נמי ראוי לפסול הכל, דהא עשרון מיעוטו מעכב את רובו ואהני קמיצת הפסול שלא לחשבה כמנחה שחסרה קודם קמיצה".

כג. מנחות כ"ד ב'.

כד. יומא ס"י ט'.

כה. אמנם צ"ב כיצד מהני קדושה ליפסל בטבו"י להחשיב את המנחה כמוכנה לגמרי לעבודה, וצ"ל שבמסקנה בעצם קדושה המנחה לגמרי [ולא רק ליפסול, דמצינו כן גם בדברים שאין בהם גדר עבודה], אלא שבפועל אי"א לעבוד בהם. וע' בסוגיא זו באריכות בניות ברמה א' במאמר 'עבודה שלא בזמנה'.

כו. ע' שיח יצחק דסבר דלמ"ד דב"ב חלק אף בקידוש, ת"ק סבר דדווקא בקידוש פסול, וצ"ע ההכרח לזה, וכן מדוע הכריע רש"י כצד זה ובגמ' יש ב' לישנות בדעת רב [ועכ"פ את הרמב"ם אין זה מיישב].

אמנם לולא דבריהם ניתן לומר, שאף שאין שם של 'עבודה' כלל למעשה הפסול, סו"ס נעשתה כאן קמיצה והפרשה [וכמו דם הכוס שנזרק למזבח, לדעת הגר"ח הלוי, כנ"ל] וא"א לעשות כן שוב – כך ניתן לומר בתוס', [ובתו"י] ובתורי"ד. אמנם צריך שיהיה שם של מנחה [ניתכן שבחוף אין שם של מנחה, כמו בהו"א של הגמ' בלילה לשיטת תוס' ותו"י].

לעיל (אות א') מצינו ששאלו בתוס' ובאחרונים אמאי צריך לימוד לפסול, הא 'אי עביד לא מהני' או 'שנה עליו הכתוב לעכב', וא"כ הא ד'קומץ פסול פוסל' אינו צריך לימוד, וכן עולה מפשטות הברייטא שהצריכה לימוד לב"ב ולא לרבנן. משמע שאף שאין כאן גדר של עבודה יש כאן שם קומץ. אמנם אכתי אפשר לומר דפשיטא להו דעבודת פסול היא 'עבודה' כיוון דנעשית במקומה בזמנה וכצורתה, אלא שהתורה אמרה שעבודה כזו 'לא מהני' או הווי עיכוב בחסרון מה בעבודה, וע"כ א"צ לימוד שקמיצה פוסלת [וכן זריקה פוסלת שיריי הדם] דסו"ס היה כאן עבודה רק שלא מהני.

מה שאין כן אם נאמר שעבודת פסול פוסלת, [ובלי זה ל"א שיהיה פסול – כמו בקמיצה בחוף], לכאורה צריך לימוד – וכפשט התוס' בקידושין שבעינן לימוד שעבודת בת כהן פוסלת.

[השפ"א גופיה כתב (בד' ט"ז. ד"ה 'ק"ו מיושב') דהא דפסול עבודתו לא בעינן לימוד, דדי בשנה עליו הכתוב לעכב. וע"כ נראה שגם מה שכתב שעבודת לילה לא פוסלת לעומת עבודת פסול, אין פירושו שיוצר פסול בקרבן אלא שיש שם של עבודה וכנ"ל].

הקה"י (יומא ס"ט ט') מתרץ דעבודת לילה אינה חשובה כלל עבודה, דאין תורת עבודה בלילה, וכמו שקמץ בחוף ששנינו בתוספתא (פ"ה ממנחות ז') שיחזור ויקמוץ בפנים, ורק כיוון שהתחדש שקידוש בלילה מהני עכ"פ ליפסל, לכן 'כיוון שזה קרוי קומץ' נפסלו שיריים, אבל עבודת פסול הווי עבודה פסולה וע"כ פוסלת את המנחה. השפת אמת ביומא תירץ להיפך, "דרוקא פסול לילה ס"ל להגמ' דלא נפסל בעבודה זו, כעין דאמרינן לילה לאו מחוסר זמן הוא" – משמע שהיה פשוט לו שגם קמיצה בלילה היא עבודה אך בעינן עבודה שפוסלת, ומדבריו עולה שקמיצת פסול הווי עבודה הפוסלת [ולא רק עבודה שאינה טובה ולכן קראה שם קומץ!]. לעומתם התורי"ד נשאר בקושיא זו ולא היה ניחא ליה לחלק בין פסולין ללילה, ולשיטתו יתכן דעצם מה דקמץ נחשב ואינו יכול להחזירו [וכדכתב רש"י כיוון דהווי קומץ הווי השאר שיריים].

משמעות השפ"א, וכן לכאורה דעת החזו"א והקה"י, הא דקמיצה פוסלת הוא כיוון דהווי 'עבודה פסולה' שנעשתה בקרבן – וכמו שנתבאר לעיל בדעת החזו"א, דזריקת פסול עושה ריצוי בפסול לקרבן [וע"כ אמרינן גם 'אם עלה לא ירד' בכולו]. אך אם נאמר כן, קשה מאי שנא זריקת פסול דאינה עושה שיריים, מקמיצת פסול הפוסלת את המנחה כולה.

על כרחנו צריך לומר לשיטתם שלא העבודה פוסלת, אלא כיוון שיש כאן שם 'עבודה' היא מחשיבה את הקומץ כקומץ, וממילא השאר שיריים, וע"כ הם נפסלו כי א"א לחזור ולקמוץ, וכעין מה שנתבאר לעיל ע"פ ח"י הגר"ח הלוי דדם שבכוס נפסל כיוון שנעשתה בו זריקה.

כז. וצ"ב מה יסבור בקמיצת חוף.

ד. עבודה שאפשר לבטלה:

זר שסדר את המערכה [יומא כ"ז:] והוליקה זר והחזירו כהן [זבחים ט"ו.]

מעשה 'סידורא' פסול. ונראה דהא פשיטא ליה דאין פסול פוסל הקרבן כולו, וכן פשיטא ליה דהא דקמץ זר אינו חוזר וקומץ היינו מכיוון שזה קרוי קומץ, המנחה קרויה שיריים. אלא דסבר המקד"ד דאי הוי עבודה פסולה – פוסלת את החפצא שבו עבד, וע"כ הוכיח מעצים דכיון שעכ"פ צריך לפרקם, אי אמרינן שעבודת פסול יוצרת פסול בחפצא, כיצד חוזר וסודרם. ודחה דעבודה פסולה אינה פוסלת אלא קדושת הגוף, דהיינו קרבנות, אך עצים – אי הוו קדו"ד, לא שייכא בהו פסול מחמת עבודה פסולה. ואמנם כתב שמתוס' (זבחים נ"ו.) משמע שעצים הם קדוה"ג, דנפסלו בלינה. וכן משמע במנחות ק"ו: שבעצים יש גדרי קרבן.

[וכן יש להביא ראיה מהסוגיא ביומא שם, שאם סידר שני גזרי עצים בלינה יש להם תקנה, וא"כ החפצא של העצים לא נפסל אף דהוו כקרבן, והרי לשיטת התוס' ותו"י בד' כ"ט (שהובאו לעיל) שוו עבודת לילה לעבודת פסול].

ולכאורה להא דאין עבודת פסול פוסלת החפצא שבו נעשתה העבודה, איכא ראיה מסוגיא דהוליקו זר (זבחים ט"ו.) – 'הוליקו זר והחזירו כהן וחזר והוליקו, פליגי בה בני רבי חייא ור' ינאי, חד אמר כשר וחד אמר פסול. מר סבר אפשר לתקונה ומר סבר לא אפשר לתקונה. הוליקו כהן והחזירו וחזר והוליקו זר, אמר רב שימי בר אשי, לדברי המכשיר פסול לדברי הפוסל מכשיר. רבא אמר, אף לדברי הפוסל פסול, מאי טעמא, דהא צריך לאמוטייה". ואף דלמ"ד א"א לתיקונה – אין להוכיח דהוי עבודה הפוסלת [וכפי שכתבו המקד"ד והקה"י סי' י"ג], דלשיטתיה הולכת הכהן אינה מתקנת,

ביומא כ"ז: "אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה, פורקה וחוזר וסודרה. מאי אהני ליה, אלא פורקה זר וסודרה כהן". וצ"ב מאי שנא מקמץ פסול דלא אמרינן יחזיר ויחזור ויקמוץ [ואף לב"ב אית ליה לימוד כנ"ל], דכיוון שנעשה בה מעשה אמרינן זהו קומץ וזהו שיריים.

השפת אמת שם יישב לפי דרכו: "נראה, דדוקא בסידור המערכה הדין כך, שאינה אלא מצוה להכין כדי לסדר ולהבעיר אח"כ, אבל העלאת האיברים דהוא גוף המצוה ומקיים בכך המצוה גופיה בהעלאת האיברים, אין עצה לחזור ולסדרן, כדאיתא במנחות דאם קמץ זר – פסול, ולא אמרי' דיחזור הכהן ויקמוץ לת"ק דפליגי אבן בתירא, ע"ש." והיינו שכיוון שסידור עצים אינו אלא מצוות הכנה ואינה עבודה ממש, על כן אפשר לבטלה, אך 'גוף המצווה, דהיינו 'עבודה', נעשית עבודה פסולה באברים והם 'הוקטרו' בפסול ואי אפשר לתקן. ומדבריו אלו למדנו, שסבר שכשנעשית עבודה זה גופא מחיל חלות על החפצא שבו נעשית העבודה, ולפיכך א"א להחזירו, והא דנפסל הקומץ אינו דזה קרוי קומץ וזה קרוי שיריים, אלא דבקומץ נעשית עבודה [וכן בדם הנזרק ואף בכוס].

המקדש דוד [סי' ט"ו אות א'] הביא ראיה מסוגיא זו, שאין הפסול פוסל את החפצא שנעשתה בו עבודה, [לא חילק בין העבודות כשפ"א, ולשיטתו גם באימורים נאמר כן]. ודחה דעצים הוו קדושת דמים דאין בהם טומאה. וצ"ב בדבריו כלל לא דן שם בסוגיא דקמיצת זר ולא בפסול עושה שיריים. וכן צ"ב מאי נפ"מ אי הוו קדושת דמים או קדושת הגוף, סו"ס נעשה בהם

דלכו"ע הולכה השניה נחשבת גם כשעשאה זר. וכן מפורש בירושלמי (פ"ה מיומא ה"א): "שניא היא הילוך בזר ושנייא היא מאליו".

כאמור לעיל הרע"א על המשנה ריש פ"ב שאל אמאי בעינן ילפותא לזר הא אי עביד לא מהני, ובתירוצו השני ביאר שהו"א דבקדשים אמרינן אי עביד מהני. בתירוצו הראשון כתב דבעינן ילפותא להא דזר פסול ללמד דין זה שהולכת זר אי אפשר לתיקונה. ומשמע שלולא הלימוד היינו אומרים שמעשה הפסול כמאן דליתא לגמרי וכמו מאליו. האם ניתן להסיק מרע"א שסבר שהלימוד לימד אותנו שזר פוסל את העבודה?

אם נאמר כן תהיה נפ"מ גדולה מאד בין שני התירוצים! ומלבד זאת יש לשאול אמאי נקט רע"א רק דין זה דא"א לבטל הולכה, הוה ליה לחדש טפי שבא ללמד את הדינים שבזכרו לעיל, כגון 'אם עלה לא ירד', ודין דם שבכוס.

ע"כ נלע"ד דסבר בתירוץ זה דבעינן למילף דעבודת פסול לאו כמאן דליתא לגמרי לא.

דסו"ס כבר הולכה הפסול [ורק אם יש דם הנפש יחזור ויקבל כדכתב רש"י], אך למ"ד אפשר לתיקונה, לכאורה מוכח דעבודה אינה פוסלת את הדם שהולך. המקד"ד דחה את הראיה, דמ"ד אפשר לתקונה אזיל בתר הולכה בתרייתא [ולכאורה קשה דהיא גופא מה אזיל בתר הולכה בתרייתא הוא מטעם דההולכה הראשונה לא פעלה כלום בחפצא! וכן הסיק הקה"י. אך נראה שהמקד"ד מבאר דשניא הולכה דאינה לתיקונה בעלמא, אלא דההולכה האחרונה היא ההולכה וכל מה שקודם אין לו שם הולכה כלל, כהולכה לחוץ].

אמנם [וכפי שכתב הקה"י מטעמא דיליה^{נח}] עדיין ניתן לומר שעבודת פסול אינה רק חסרון שלא נעשה, אלא שזו עבודה פסולה, אף שלא פוסלת את החפצא בו עשו את העבודה^ט.

ומ"מ וודאי יש להוכיח גם מסוגיא זו דהמעשה של הזר אינו כמאן דליתיה, דהא גבי הולכה שלא ברגל או נשפך הסיקו לעיל מיניה דאפשר לתיקונה, ובפסול המסקנה

כח. הקה"י הוכיח שיש כאן גדר של עבודת פסול מהגמ' שבת צ"ג: גבי מסייע אין בו ממש: "אמר רבינא, אף אן נמי תנינא: קיבל בימין ושמאל מסייעתו, עבודתו כשרה. ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי, לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש, שמע מינה". משמע שבסיוע שיש בו ממש – פוסל [וכך מפורש בתוספתא קרבנות פ"א ה"ה]. והשווה לשחיטה ישראל ונכרי שחטו שחיתתן כשרה, והסיק דהכא פוסל כיוון שהעבודה פסולה. וכן האריך בזה הגר"מ אילן זצ"ל ב'תורת הקדש' ח"ג סי' כ"ד. ואילולא דמסתפינא, הייתי אומר דאין מכך ראייה, דהא אין פסול של שמאל אלא דילפינן (זבחים כ"ד) "מלמד שלא תהא קבלה אלא בימין", ובמסייע שיש בו ממש אינו "אלא בימין", דסו"ס לא נעשה לגמרי בימין. [וכך משמע קצת בתוספתא דנקטה קבל בימינו ובשמאלו כאחת, וע"ע בחולין דף כ' בתוס' לענין מלק בשן, דבתי הראשון עכ"פ סבר דהוי חסרון ימין אף שאינו שמאל – וע' תורת הקדש הנ"ל שהאריך בכך, ומודה שזו סברת האו"ש] ובשחיטה אין דין של 'אלא בישראל'. ובאמת גם בשאר הפסולים יתכן שפוסל מסייע, דסו"ס לא נעשה בכהונה באופן שלם, אך אין ראייה שהעבודה עושה פסול.

כט. ובמקד"ד נראה שסבר דהא בהא תליא.

ל. ע' אביעזרי פ"ב מביא"מ ה"ו ובמנחת אברהם [לגרא"נ גרבוז שליט"א] ריש פ"ב מזבחים, שכך סברו בדעת הרע"א.

לא. גם מה שחילק בחי' הגר"ח הלוי פ"ג מפסוה"מ ה"ט, הוא בין הולכה שלא ברגל, שאינה

הקטרת אימורים הוא כבר חלות, שנעשו לחמו של מזבח וע"כ א"א לבטלן. אך עבודה שלא החילה חלות – אפשר לבטלה, וסידור עצים אינו חלות אלא רק הכנה, כדברי השפ"א. ומובן יותר אם נאמר שעבודת פסול נחשבת עבודה, אלא שהיא 'פסולה' [וגם לדעת הגר"ח הלוי, שאמר שנעשה כאן 'מעשה זריקה', ניחא טפי לומר שיש לו משמעות של עבודה, כיוון שיש כאן חלות מסוימת]. אלא שהסבר זה עדיין לא יישב את הא דקמץ דאינו מחזיר, דלכאורה לפני קידוש כלי לא חל חלות על הקומץ. ונראה שקומץ נחשב כשחיטה ומליקה, שכבר השתנתה המציאות על ידי ש'זה קרוי קומץ והן קרויים שיריים'י, ואף שהקומץ לא התקדש יש כאן מציאות של הפרשה [ואינו דומה לסידור עצים שאינו אלא הכנה]. ולרש"י, הסובר שבליילה בעיני דווקא קידוש קומץ, מוכרחים לומר [כפי שהובא לעיל מהקה"י] שכדי שיהיה שם קומץ – בעיני 'עבודה'י, ובלילה אינה עבודה כלל.

וכעין זה מצינו בשטמ"ק ד' כ"ב: אות ב', שתמה על שאלת הגמ' "יכול בן נכר ממש" "תיפוק ליה דהוי זר", ותירץ: "דשמא פסול דזרות לא שייך אלא מבני ישראל" – כלומר ההו"א היתה דמעשה נכרי כמעשה הקוף^ל וכממילא, דאין נחשב כלל שנעשה. אך לכאורה אין להסיק מהשטמ"ק דסבר דעבודתו פוסלת.

נמצינו למדים שעבודה שניתן לתיקונה^ל, כהולכה לחד מ"ד וכסידור עצים, אף אם נאמר שיש כאן עבודה פסולה, כיוון שאפשר לבטלה, יכול לחזור ולעשותה באותו החפצא.

אמנם היא גופא יש לעיין מהי עבודה שאפשר לבטלה, דהא גם בזרק הדם יכול להורידו מעל המזבח^ל ובכ"ז היה פשוט לרש"י להשוותו לשחיטה שא"א לתיקונה.

לכאורה ניתן לומר דעבודה המחילה חלות או עושה 'קידוש' [וכמובן עבודה שבמציאות אינה יכול לבטלה, כשחיטה ומליקה] א"א לבטלה, וניתן לומר שגם

הולכה, להולכת זר, שהיא מעשה הולכה [וכן מוכח מההשוואה למ"ד שגם בהולכה שלא ברגל אי אפשר לתיקונה, כיוון שסו"ס הגיע למזבח שלא כדין, אלא שבזה ההרחקה מהמזבח אין לה כלל משמעות, ובהולכת פסול סו"ס נעשה מעשה הולכה]. ומתאים לדברי הגר"ח פי"ד ה"ב [הובאו לעיל], שדם שבכוס נפסל כי נעשה בו מעשה זריקה, ולא בגלל שיש כאן עבודה הפוסלת בדווקא.

לב. הראוני שכך מבאר הגרא"י קוק זצ"ל ב'טוב ראייה' שם את ההו"א בגמ' [ואינו מזכיר את השטמ"ק], אמנם משמע שלא ביאר כך את הרע"א.

לג. וכ"כ הקה"י עבודה שאפשר לסלקה. ועי' במקד"ד שזה היה עיקר עינונו, כגון מלח זר, אי יכול כהן לחזור ולמלוח [ולכאורה כוונתו באותו המלח].

לד. אפשרות זו העלה החזו"א בסי' י"ט ס"ק ל"ד, וכתב "ואפשר דפסול פוסל את הדם, דלא גרע זרק מהולך פסול, דלא אפשר לתיקונה", ויש לעיין בדבריו.

לה. ובתרומת הדשן צ"ב, עי' רמב"ם פי"ט מביא"מ ה"ח דלא ציין שיחזור הכשר ויתרום, עי' אבהא"ז שם, ולעני"ד לא כ"כ קשה, דהרמב"ם לא הזכיר מה שאינו בש"ס או במדרשי הלכה, וכאן לא תליא אי הווי עבודה, אלא האם יש גדר של דשן שהורם כקמיצה ושיריים.

לו. אמנם בהולכה – אף אם היא 'עבודה' – אינה יוצרת מציאות בחפצא, וע"כ יש מקום לומר שאפשר לתיקונה.

ה. בלילת זר לר"ש [מנחות י"ח]:

לפי האמור לעיל – לחלק בין עבודה שאפשר לבטלה ושאינה מחילה חלות ועל כן אינה פוסלת, לבין עבודה שאי אפשר לבטלה, וא"כ סו"ס נעשתה שלא כדינה^ט ואולי גם הוויא עבודה פסולה ופוסלת – מובן תירוצו הראשון של התוס', דבילה היא כמו שחיטה ומליקה, דכיוון שאינה בחזרה – נפסלה המנחה [כמו בקמץ זר], שהרי סו"ס נבלל שלא כדינו – והרי בלול לפניך. ולכן השווה לבלילת חוץ, שודאי אין החילול בה בגלל שפסל בעשייתו, אלא בגלל שאינה בחזרה [וכך ביאר החזו"א ב'קמא' סי' כ"ח סק"ו את החילוק בין קמץ בחוץ לבלל בחוץ^פ].

ולפי"ז נראה גם לבאר את התוס' ביומא מ"ח. (ד"ה גורעין), גבי 'השוחט צריך שיגביה סכין למעלה', דכתב "דילמא דם הסכין גרע טפי, שנתקבל בפסול, כדאמרינן במנחה לא בלל כשר, ואם בללה חוץ לחומת העזרה איכא למ"ד פסולה" [ובשמועות חיים הביאו כראיה למקד"ד דהווי עבודה פסולה פוסלת], דכוונתו כמו בבלילה שא"א בחזרה, כיוון שנקבע מעשה, ה"ה בקבלת סכין, כיוון דהווי כלי שרת ומקדש, הווי קבלה בפסול שאינה בחזרה, וע"כ הוי פסול.

הגמ' במנחות י"ח: מסיקה, שלר"ש בלילה פסולה בזר. ואמרו שם בתוס': "ואם תאמר, ומי פליג רבי שמעון אלא בלל כשר". ויש לומר דבלל זר גרע, דמיחל עבודה. ומהאי טעמא ניחא 'בלל מחוץ לחומת העזרה' דבפרק קמא (מנחות דף ט.), דפסול אע"ג דלא בלל כשר. אי נמי, מכולה מתניתין דייקינן דלא כר"ש, מ'לא יצק' ומ'לא בלל', דלרבי שמעון כיון דבעי כהן אי לא עביד פסול". המקד"ד למד, שהתירוץ הראשון של תוס' סובר שזר פוסל את החפצא שבו עבד, והתירוץ השני סבר שאין זר פוסל. הקה"י (זבחים סו"ס י"ג) כתב שאין להוכיח מהתירוץ השני שלא פסל, דבלילה אינה מעכבת, ואין ללמוד על עבודה המעכבת, אמנם קיבל שמהתירוץ הראשון משמע שעבודת זר מחללת, וביאר כנ"ל שאינו פוסל את החפצא, דהא בהולכה ובעצים אינו פוסל, רק שמחלל את העבודה שעושה, וע"כ א"א להכשיר הקרבן.

ה'שמועות חיים'^י ביומא (פ"ה סי' ז') תמה על המקד"ד, מהא דתוס' בתירוצו הראשון כתב 'ומהאי טעמא ניחא בלל מחוץ לחומת העזרה', והא עבודת חוץ אינה מחללת, כדמצינו בתוספתא דקמץ בחוץ יחזור ויקמוץ בפנים^{י"א}?

ו. סיכום ומסקנה.

את הקרבן גופו ויחזור הכשר ויקבל. מאידך מהסוגיא במנחות ו: גבי קמיצה, למדנו שא"א לומר שעבודת הפסול כמי

העולה מכל האמור:

בד' ל"ד: למדנו שכל הפסולים [מלבד טמא] אינם עושים שיריים, וא"כ וודאי לא פסלו

לז. לגר"ח יוזיק שליט"א.

לח. אמנם יתכן שתוס' לא ס"ל דין זה.

לט. אמנם ברור שהמקד"ד לא חילק כן.

מ. הביאו ב'שמועות חיים' הנ"ל. ושם הביא מהאבהא"ז והגר"ז דביארו את התוס' במנחות

ט. דבלל בחוץ גרע מלא בלל, דבעינן ראויה לבלול, אמנם תוס' בד' י"ח: לא ס"ל הכי,

דלפי"ז אין מקום לשאול, ובודאי התיי הבי' לא ס"ל הכי. ומהחזו"א במנחות סי' כ"ה הביא

שם דסו"ס מנחה בלולה לפנינו, וזה מתאים למוזכר כאן שא"א בחזרה.

שם, וכן קבלה בכלי שרת]. ויש עדיין להסתפק האם עבודת הזר כשא"א לבטלה, פוסלת את העבודה ואת החפצא [וכן סבר הקה"י], או שאף דאינה פוסלת כלל, כיוון דסו"ס נעשה מעשה עבודה שלא כדינה, [חסרון עבודה] ממילא נפסל החפצא^מ.

הקה"י ביאר ברש"י ביומא שזהו ההבדל בין קמיצת לילה – דבעינן קידוש כדי לפסול, לקמיצת זר – דהקמיצה גופא פוסלת. ומדבריו, ומדברי החזו"א והשפ"א, עולה שעבודת זר היא עבודה פסולה – ויוצרת פסול בחפצא, וכן נוטה לומר המקד"ד.

ומדברי האחרונים על המשנה בריש פרק ב' בזבחים [שהובאו לעיל – רע"א, טהרת הקודש והנצי"ב] שסברו שדי ב'אי עביד לא מהני, וכן לפי מה שחילק בחי' הגר"ח בין מעשה זריקה בקרבן למעשה זריקה בדם^מ, נראה שאין צורך לומר שיש כאן עבודה פסולה, אלא שנעשה כאן מעשה שא"א להשיבו, וע"כ אין הקרבן נגמר בכשרות^מ.

ויתכן לומר שיש נפ"מ^מ, דאי יש כאן עבודה

שאינה [ושונה קמיצת פסול מקמיצת חוץ], ואפילו בן בתירא שחלק, נזקק לשם כך ללימוד. וכן עולה מהסוגיא של הולכת זר (זבחים ט"ו). [וכן למדנו מהא דאמרינן דזריקת פסול אם עלו לא ירדו, ועוד יותר דאף מליקת זר אם עלתה לא תרד^מ (בדף ס"ט)]. מהסוגיא דהולכת זר, לכאורה למדנו גם שאין הפסול עושה פסול בחפצא שבו עבד [אמנם המקד"ד לא סבר כן], וכן משמע מזר שסידר את המערכה (יומא כ"ד:).

לעומת זה, מרש"י שם (ט"ו. ד"ה אפשר לתקונה) משמע דם שבכוס שזרק ממנה פסול, וא"א לחזור ולזרוק [ודווקא יחזור ויקבל מן הצוואר] – וכמו קומץ ושיריים הנ"ל. וכן דקדק הגר"ח ברמב"ם (פסוה"מ י"ד ב'), וכן משמע בתוס' (צ"ב. ד"ה 'ושקבלו').

וע"כ הוזקקנו לחלק בין עבודה שאפשר לבטלה [כהולכה לחד מ"ד וכסידור מערכה], שאינה פוסלת את החפצא בו עבד – לבין עבודה שא"א לבטלה, שיצרה מציאות בחפצא, וע"כ הוא נפסל. והנראה שעבודה שא"א לבטלה, היא עבודה שבפועל א"א לבטלה [כבלילה, שחיטה וכדו'], או עבודה המחילה חלות [כזריקה וקמיצה – שקוראת

מא. ובמשמעות מליקת זר נחלקו ר' יוחנן ורב בד' ס"ח.: ולרב כמו מליקה בסכין, דלכאורה אין לה שם מליקה כלל, כך מליקת זר. אמנם אין ללמוד מזה לשאר עבודות, דיתכן דכיוון דנתחדשה מליקה, אמרינן דכשאינה 'בעצמו של כהן' אינה מליקה כלל. ולר' יוחנן דסבר דאינה מטמאה בבית הבליעה, משמע שיש משמעות של עבודה גם לזר.

מב. ברמב"ם פ"א מפסוה"מ הכ"ז, גבי הולכה בזר, ביאר: "הואיל והוליתו הפסול בין בתחילה בין בסוף, נפסל הזבח, שהרי אי אפשר לתקן דבר זה". מחד כתב "נפסל הזבח", משמע שפוסל, ומאידך נימק "שאי אפשר לתקן", משמע שאינו פוסל רק שאין מה לעשות עתה. ולכאורה יש לדקדק, דנפסל הזבח פירושו רק ממילא ולא שיש כאן פסול, שהרי גם בתחילת ההלכה גבי קבלה והולכה וזריקה כתב "נפסל הזבח", וזה הרי פירש בהל' כ"ח דאם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל, וא"כ ודאי שינפסל הזבח אינו שעשה פסול בזבח, וא"כ הרמב"ם לא כותב שיש פסול בקרבן בכלל, רק כיוון שא"א לתקן. וצ"ב.

מג. ולשיטתו שא"צ לומר שיש ריצוי בקרבן שלא ירד, אלא רק מה שהדם עלה על המזבח, לכן לא ירד.

מד. וכ"כ האביעזרי פ"ב מביא"מ ה"ו.

מה. במקד"ד הביא נפ"מ לגבי מלח, אמנם לאמור לעיל אפשר לבטלה לכאורה, וכן מה דהביא

ואי אין כאן אלא מעשה שיצר חסרון בקרבן, ניתן לומר דאף דנפסל החפצא כיוון שא"א לתקן ונחסר בעבודתו, בעיני עבו"צמו מז.

פסולה [שא"א לבטלה] הפוסלת את החפצא, לא בעינין בהאי חפצא עיבור צורה [וכ"כ המקד"ד - אלא שהוא להדיא שאל אי הפסול פוסל החפצא וכנ"ל], כגון המנחה שבללה זר לדעת ר"ש לא בעי עיבור צורה,

נפ"מ לעניין הלאו, לכאורה פשוט שהקרבת עצמו לא נפסל כנ"ל.

מו. אמנם בזה גופא צ"ב, דלעני"ד בסוגיית דם נפסל בשקיעה"ח [נ"ו], משמע דרש"י ותוס' סברי דעצם מה שא"א לזרוק יותר הדם, פוסלו לאלתר [ודלא כתו"י ביומא דסבר דהווי פסול לינה בשקיעה"ח בעצמו], דאל"ה קשה מה השתדלו כ"כ למצוא מה חידש רב יצחק בר אבדימי, כיוון שחידש שנפסל לאתר. ואכמ"ל.

מו. המנחת אברהם ריש פ"ב מזבחים כתב נפ"מ להא, דנקטעה ידו של מזה עד שלא הגיע דם למזבח [ט"ו.], דאי אינו אלא 'אי עביד לא מהני, הא עשה כדין, ואי הווי שעבודה פסולה פוסלת, ניתן ללמוד שפוסל, כיוון שבשעת עבודה היה פסול. וצ"ב נפ"מ זו כיוון שיש לימוד מפורש, א"כ הווי מתנאי העבודה, וא"כ כשנקטעה ידו – הווי חסרון בתנאי העבודה [וגם אע"פ], ולולא הלימוד משמע שלא היה פסול, ומסתבר שגם אם עבודה פוסלת, סו"ס נעשתה בכשרות ולמה תפסול. אח"כ ראיתי שעמד ע"ז הגר"מ אילן זצ"ל בספרו כנסת ראשונים על דף ט"ו הערה ח'.

ב. בעניין שחיטה בזר [דף ל"ב]

ר' עמיחי מרקוס

פתיחה

זהו היתר בלבד, גם אם לכתחילה ולא בדיעבד, אך עדיין ישנה עדיפות לכך שישחט כהן. או שמא להיפך, – האם יש מצוה או אפילו חובה שישחט ישראל בדווקא? האם חילוק יש בזה בין קרבן יחיד וקרבן ציבור? ושמא בתוך קרבנות היחיד עצמם חילוקים שונים ישנם, כגון בין קרבן הפסח ושאר קרבנות? ועוד יש לשאול: האם יש סייגים שונים לישראל הבא לשחוט, כגון בשבת או אם הוא בעל מום? האם יש איזה חילוק בעדיפות השחיטה בין ישראלים ולויים? האם בתוך ישראל שווה הדין בין מיוחסים ושאינם מיוחסים? האם היה דין זה שווה בארץ ובמדבר?¹ וזה החלי בעזרה"ת.

הלכה פסוקה היא, שהשחיטה כשירה בזר. כך במשנה ריש פ"ג דזבחים: "כל הפסולין ששחטו שחיתתן כשרה, שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים ובטמאים ואפילו בקדשי קדשים". וכן לשון המשנה בפסחים [פ"ה משנה ו']: "שחט ישראל וקבל הכהן", ובגמ' שם [ד' ס"ד:]: "קמ"ל דשחיטה בזר כשרה". וכן במשנה דכלים [פ"א מ"ח] איתא: "עזרת הכהנים מקודשת ממנה, שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם, לסמיכה לשחיטה ולתנופה". יתירה מכך, מפורש בסוגיין שדין זה הוא לכתחילה. ברצוננו לנסות ולהרחיב, כפי קוצר השגתנו, בכמה שאלות ועניינים המסתעפים מדין זה: מהו מקורו של דין זה? מה משמעותו: האם

א. מקור הדין

כהונה, לימד על השחיטה שכשרה בכל אדם". לעומת זה, בגמ' דמנחות (דף י"ט.) מובא בשם ר' שמעון לימוד אחר: "וסמך ושחט"², מה סמיכה בזרים אף שחיטה בזרים"³.

והנה אם נתבונן בב' מקורות אלו, ניתן לכאורה ללמוד מהם ב' כיוונים שונים⁴: מהמקור הראשון עולה שאינו אלא היתר

מצאנו בש"ס ב' מקורות שונים לדין זה. בסוגיין ובמקומות נוספים⁵ מובא: "ושחט", שחיטה בזר כשרה... וכי מאין באתה, מכלל שנאמר (במדבר פי"ח, ז'): "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח", יכול אף בשחיטה, ת"ל (ויקרא א', ה'): "ושחט את בן הבקר לפני ד' והקריבו בני אהרן הכהנים וגו', מקבלה ואילך מצוות

א. ברכות ל"א: יומא כ"ז. מנחות י"ט. וכן בתו"כ ויקרא פרשת ד', ב'.
ב. דורש בהיקש את סמיכות הפסוקים: בויקרא פ"א, פסוק ד': "וסמך ידו על ראש העולה..." ומיד אח"כ בפס' ה': "ושחט את בן הבקר...".
ג. ועי' בתנ"ך בסוגיין ד"ה 'ת"ל' מדוע נזקקה הגמ' שם ללימוד זה, ולא למדה מההיקש של ר"ש. ועי' גבורת ארי יומא כ"ז.
ד. כיוון חשיבה ע"פ כמה אחרונים: ה'כלי חמדה' ויקרא שם אות ה', 'פרדס יוסף' ויקרא דף ט"ז, 'בן יוחאי' מענה ס"ד, ובספר הדרש והעיון (לג"ר אהרן לוי' הי"ד) מאמר ד' (פרשת חקת). וכן משמע במנחת אברהם להגרא"נ גרבוז שליט"א בזבחים ריש פ"ג.

ולא היא, שכבר הבאתי כמה ראיות גמורות מן המקרא¹, שאפילו אנשים מיוחסין שבישראל לא היו מניחין [אותם] לשחוט זבחים, אלא כהנים ולויים דווקא... הלא בלי ספק מוכרחים אנו לחלק גם בין לכתחילה ולכתחילה, ולא כל לכתחילה בחדא מחתא מחתינהו, אלא ההוא לכתחילה הכי מתפרש: 'בדלא אפשר', והיינו כי אהדרו בתר כהן ולא אשכחו²...איברא כי קאי כהן קמן, איהו עדיף ודאי לכ"ע, אז לא ישחט ישראל במקומו³. ובהמשך נראה כמה ראיות לשיטה זו, ואת ההבנה העקרונית שלה שלפיה נראה שגם השחיטה היא ממצוות הכהנים.

ואולם מר' שמעון, שלמד בהיקש והצמיד את השחיטה לסמיכה, יש ללמוד שבדומה לסמיכה, שהיא בדווקא מצוות הבעלים, כך גם השחיטה. וכל ההבדל בין סמיכה לשחיטה יהיה שהסמיכה צריכה להיעשות ע"י הבעלים ממש, כמצווה שבגופו, לעומת השחיטה שאפשר יהיה לעשותה גם ע"י

לזר; לא מצווה, ואפילו לא העדפה. כלומר: ההבנה הפשוטה היא, שכל עבודות המזבח כלולות ב'לכל דבר המזבח', ושייכות מעיקרן לכהנים, כולל שחיטה. והבנה זו לא השתנתה בעקבות הלימוד של 'הקריבו' – 'מקבלה ואילך', אלא שלימוד זה בא ונתן הבדל מהותי בין השחיטה לשאר העבודות, בהכשירו גם את הזר, שהרי 'שחיטה לאו עבודה היא'⁴, וממילא כשרה גם בזר. אך גם השחיטה, כשאר עבודות המקדש, עדיין שייכת מעיקרה לכהנים, וממילא יש להעדיף אותם גם בשחיטה, כפי מידת האפשר. ויש שדייקו כך מלשון המשנה דהכא, דכתבה "שהשחיטה כשרה בזרים", אך לא שהיא מצווה בהם. הגאון ריעב"ץ⁵ מבטא עמדה זו באופן חריף ביותר וכותב, בהתייחסו לפשט המשנה והגמ' דזבחים הנ"ל שהתירו שחיטת הזר לכתחילה: "...ועל כרחנו לומר דלא מתוקמא ההיא דרפ"ג דזבחים כפשטה דסוגיא, דאפילו לכתחילה נמי שרו נשים ועבדים אף בשחיטת קדשים בכל גוונא...

ה. זבחים י"ד: וע"ש בתוד"ה 'הג"ה שחיטה לאו עבודה היא' באפשרויות השונות להבנת ענין זה.

ו. פי' 'קול סופר' על המשנה (לר"ח סופר), ע"ש שמבאר, שכח השחיטה ניתן לישראל בחולין, וע"כ מהני שחיטתו גם בקדשים, לאפוקי עכו"ם דאינו בר זביחה, "אבל שיקיים בו הישראל מצוה, זה נתן הקב"ה רק לכהנים, שהוא בר עבודת קרבן בתורת מצוה", וע"ש שמוסיף שלכן גם מותר לכהן ללוש בגדי כהונה לצורך שחיטה, אף דלאו עבודה היא, ולא חיישינן לכלאים.

ז. שו"ת 'שאלת יעב"ץ' ח"ב סי' קנ"ז, וכן ע"ש סי' קי"ב, ובהגהותיו לרא"ש ריש חולין, ובספרו 'לחם שמיים' פ"ד דקידושין.

ח. כפי שנראה לקמן.

ט. כפי שארע במעשה דשמואל ועלי שזכיר בהמשך, וכפי שמעיר הריעב"ץ "דלא לשווינהו לעלי – שופט ישראל וכה"ג ששמש ברוה"ק – בטועה דלא ידע מתני', אלא ודאי עלי כדן היה מחזר אחר כהן" וטעותו רק ששהה יותר מדי, ועל זה העיר לו שמואל שמהה המצוה בחינם דהרי סו"ס אפשר לקיימה בזר.

י. ע"ש שמוסיף, שאם ישראל, או אפילו כהן אחר ישחט תחת הכהן שזכה בפייס, עליו לשלם לכהן עשרה זהובים (כדן חוטף מצווה, ע' ב"ק צ"א:). ובסי' קי"ב שם כתב שאם קדם הישראל ושחט "או לוקה או משלם דמי מצווה". (ולא זכיתי להבין כוונתו ב'לוקה', דצ"ע איזה מלקות שייך בזה).

שיטת הזוהר, המוזכרת אצל רבים מהמפרשים, המסתייגת עקרונית משחיטה ע"י כהנים ומעדיפה לכתחילה את הלוי או הישראל, וכדלקמן.

שליח, ומ"מ גם היא מצוות הבעלים". ולאפשרות זו יתאימו השיטות שנראה בהמשך הסוברות שמצווה דווקא על הבעלים לשחוט ולא על הכהן. וביותר תובן

ב. שחיטה דווקא ע"י כהן

או שמא כוונתו באופן כללי בכל הקרבנות, שיש להעדיף בהם כהן. אמנם במאירי שם כתב: "ואע"פ ששחיטתו כשרה בזר, מ"מ מפייסין היו עליה, מפני שלכתחילה צריכה כהן בקרבן התמיד, אע"פ שבשאר קרבנות מותרין לכתחילה בזר". מפורש בדבריו שחילק בין קרבן התמיד ושאר קרבנות".

גם במסכת תמיד (פ"ג משנה א') חוזרת המשנה על כך שהיו הכהנים מפייסין על השחיטה, ומבאר הרע"ב: "אע"ג דשחיטה כשרה בזר, תיקנו בה פייס, דתחילת עבודת התמיד היא וחיביא להו". מבואר בדבריו שההידור שישחט כהן היה בדווקא לתמיד". ובפתיחת התפא"י לסדר קדשים ('חומר בקודש' פ"א בהע' לאות ב') דייק ממשניות אלו: "שלא הניחו כ"כ בנקלות לזר לשחוט", אלא שחילק וביאר, שזהו דווקא בקרבן ציבור ולא בקרבן יחיד".

בראשית דברינו נדון לפי הכיוון הראשון שהוזכר, לפיו גם אחר היתר השחיטה בזר, יש להעדיף כהן. האחרונים הזכירו כמה מקומות בחז"ל ובראשונים בהם משמע, שעל אף ששחיטה כשרה בזר, מ"מ המנהג היה לשחוט דווקא ע"י כהן. ונציין כמה דוגמאות:

המשנה במס' יומא (ד' כ"ה). אומרת שאחת הפייסות שהיו מטילין הכהנים ביניהם בכל יום במקדש, לפני הקרבת התמיד, הוא "מי שוחט", משמע שהייתה שחיטה זו מתבצעת ע"י כהן, שהרי לא מצינו הפסה בישראל. וכפי שכתב הריטב"א שם: "הא דמפייסין על השוחט, משום דאע"פ שהשחיטה כשרה בזר, מצותה בכהן לכתחילה".³ והנה לא פירש הריטב"א בדבריו אם כוונתו דווקא בקרבן שעליו דנה המשנה, דהיינו התמיד,

יא. הגמ' שם במפורש מבחינה בין סמיכה לשחיטה, ולומדת שרק בפרו של כה"ג ביו"כ שחיטת הבעלים לעיכובא, כך שודאי אין סמיכה ושחיטה שווים לגמרי, ומ"מ בשניהם מצווה בבעלים, וכך ביאר היאור שמח' בהל' אישות פ"ג הי"ז.

יב. בסיום דבריו שם כתב: "כדאיתא התם בזבחים", וכבר העירו שלכאורה לא מצאנו כזאת בזבחים, וצ"ע.

יג. וחזר המאירי על דבריו שם בדף מ"ב. והוסיף, שמלבד התמיד גם פר כה"ג ביוה"כ ושחיטת פרה אדומה צריכים לכהן לכתחילה, ומ"מ בכל הנ"ל בדיעבד יצא גם בשחיטת זר. ובספר 'בשבילי הקודש' (לגרש"ב ליברמן שליט"א) עמ' תי"ח פ"י בכוונת המאירי שאין כוונתו רק לתמיד אלא ה"ה מוספין דשבת ודרגלים, שגם עליהם פייסו, והביא לזה ראיה מהמאירי בסוכה. ולפי"ז ביאר שלמאירי החילוק העקרוני הוא בין קרבן יחיד וקרבן ציבור, וכשיטות שנזכיר לקמן.

יד. מיהו ע"ש בתפא"י שפירש, שהיה יכול הזוכה לכבדה לזר. וע' מה שדן בזה בספר 'אבני זכרון' עמ' קל"ו.

טו. והנה הגמ' ביומא שם (ד' כ"ה): אומרת "זורק מקבל, דאי אמרת שוחט מקבל, זימנין דשחיט זר", ואם נפרש הגמ' כפשוטה דאיירי בקרבן תמיד, צ"ל לריטב"א והמאירי דהכוונה בדיעבד ולא לכתחילה. והתפא"י מפרש דאיירי בקרבן יחיד, ומפרש דהיות זימנין דשחיט

הגמ' בכתובות (ד' ק"ו) אומרת: "אר"י אמר שמואל ת"ח המלמדין הלכות שחיטה לכהנים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה". וכן איתא בירושלמי שקלים^{טו}. וכתב שם הר"ש סיריליאוו: "ואע"ג דשחיטה כשרה בזר, מ"מ לא היו מניחים לאחרים לשחוט". ובמדרש (שהש"ר ג', י"ב) לאחר שהובאה מימרא זו מוסיף: "שהיו (הת"ח) מזהירין אותם (את הכהנים) בעת ששוחטים שלא יפגל אחד מהזבחים...", הרי בפשיטות שהכהנים היו שוחטים.

מהגמ' בפסחים (דף ע':) ניתן להביא ראיה נוספת, ע"פ גירסה עתיקה המצויה בר"ח שם ובדקדוקי סופרים. הגמ' דנה בפסח שבא במרובה (היינו חבורה מועטת ופסח מרובה ואינם צריכים לחגיגה) ושואלת: "מנא ידעי"? (רש"י: שתהא חבורה מועטת, הרי כל שעה באין ונמנין עליו אנשים מעלמא וקונים להם בו חלק מן הבעלים עד שעת השחיטה) ב'דקדוקי סופרים' ישנה

תוספת: "וכי כהנים כצומי נינהו?" (ובגירסת הר"ח: 'קסומי', והמשמעות אחת, כדמפרש הר"ח: 'ראו בדרך מראה הקוסמים החוזים בכוכבים'). ותמה הדק"ס על גירסה זו, מדוע תולה הגמ' שחיטת קרבן פסח בכהנים. ע"ש שמציע הסבר, שהכהנים היו מכינים הסכינים ממעות ההקדש, כי הבעלים לא רצו להתעסק בהטבלתם וכו'. אך הגר"מ כשר"י אומר, שניתן להסביר ע"פ המוכח מהמקורות הנ"ל, שדווקא הכהנים התעסקו בשחיטה, ע"כ הזכירו דווקא אותם ולא את הבעלים^{טז}.

וע"פ היסוד הנ"ל, שנהגו הכהנים לשחוט בעצמם, יישבו המפרשים תמיהה במס' ברכות (ד' ל"א:), במעשה דשמואל ועלי. הגמ' מספרת^י, שכשעלתה חנה עם שמואל למשכן בשילה ובאו לשחוט את הפר שהביאה, "אמר להן עלי, קראו כהן לייתי ולשחוט, חזנהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למשחט, אמר להו למה לכו לאהדורי

ישראל בקרבן יחיד, לכך ראוי שלא לחלק בין העבודות, ושלעולם, אף בקרבן ציבור, כשישחט הכהן בכל גוונא הזורק יקבל, כדי שלא יטעו.

טו. פ"ד ה"ב, ושם מלבד 'הלכות שחיטה' מוסיפה הגמ' גם 'הלכות קבלה הלכות זריקה', ששייכותם לכהנים כמובן מובנת יותר, וכן במדבר רבה י"א, ג'.

יז. ובתוס' דכתובות שם (ד"ה 'מלמדין') הוסיפו: "והא דלא חשיב הלכות מליקה שבכלל הלכות שחיטה הן", והרי מליקה כשירה רק בכהנים ואעפ"כ כיילי בהדדי, אלא משום דהכהנים הם שעסקו גם בשחיטה.

יח. 'תורה שלמה' מילואים לפרשת בא עמ' קמ"ה, ע"ש שמביא מקורות נוספים לגירסה זו ולכך ששחיטה ע"י הכהנים בדווקא.

יט. לענ"ד מסתבר יותר פי' הדק"ס, שהרי אפילו לשיטות שהכהנים היו שוחטים אפילו קרבנות יחיד, וכדלקמן, נראה שפסח יוצא מן הכלל, ובו מפורש במשנה דפסחים פרק ה' "שחט ישראל וקבל הכהן". ולא מבעי למ"ד דהוא מצווה בבעלים, וכדלקמן, אלא אפילו למ"ד שאין מצווה, הרי שמבחינה מציאותית, בגלל הריבוי העצום של העולים המקריבים, קשה לצייר שרק הכהנים שחטו (וכפי שהעירו המאירי והשפ"א במשנה שם). וגם מהפסוקים, שנוכיר לקמן על שחיטת כהנים בפסח חזקיהו וכו', משמע שזה לא היה לכתחילה ובדווקא, אלא מאי מוכנותם והתקדשותם של ישראל באותו הזמן. וכן רואים בדיון בין בני בתירה והלל (פסחים ד' ס"ו), מה עשו כששכח ולא הביא סכין מע"ש, שתוחבו בצמרו ובין קרניו וכו', הרי שישראל הביאום, ולכאורה אף שחטום. וצ"ע.

כ. מובא גם במדרש שמואל פרשה ג' בקצת שינויים.

בזר, וככל שהראינו לעיל, וכך פירש העין יוסף שם, דכיון דהכהן לפנייהם "למה להו לאהדורי בתר ישראל לשחוט", אך אין ה"ג, שאם רצה הישראל לשחוט היתה הרשות בידויג. אך בספר 'שאלת הכהנים תורה' למד לחדש ממדרש זה שבמדבר אסור היה לזרים לשחוט, וביאר את הדבר, ע"פ הסבר הר"י מאורליני"ש (זבחים י"ד: תורה הג"ה) לכך, ד"שחיטה לאו עבודה היא – לפי ששווה בחולין ובקדשים", א"כ למאן דאמר שלא הותרה שחיטת חולין במדבר, ממילא במצב זה שחיטה היא כן עבודה – ובעי כהונה.²

והנה בספר 'כלי חמדה' (ויקרא אות ה), תלה הדבר במחלוקת ר"ש וחכמים במקור דין הכשר שחיטה בזר, שראינו לעיל. דלפי חכמים, דלא גילתה התורה במפורש ששחיטה כשירה בזר אלא רק משום דלא כתיב ביה כהונה, יתכן לומר דהיה זמן בו לא הותרה לזר, ואז הייתה השחיטה חשובה

בתר כהן למישחט, שחיטה בזר כשרה". והקשו רבים מהמפרשים כיצד יתכן לומר שהלכה כה בסיסית בדיני הקרבנות, שנהגו כבר מימות משה רבנו, נעלמה מעיני עלי? ותרצו³, שאכן ודאי ידע עלי ששחיטה כשרה בזר, אלא שלכתחילה העדיפו לשחוט דווקא ע"י כהן, וככל המקורות דלעיל. ומדויק הדבר מלשון "דהו מהדרי", שחזרו אחרי כהן. ועל זה העיר להם שמואל, שגם אם הידור יש לשחוט ע"י כהן, היינו דווקא כשמזמן לפנינו, אך לא אם משום כך גורמים הם לשיהוי המצוה, וכמדויק בלשונו ששאל אותם "למה לכו לאהדורי".

עוד מצאנו במדרש (ויק"ר כ"ב, ז) מקור נוסף להעדפת הכהן בשחיטה: "תני ר' ישמעאל: לפי שהיו ישראל אסורין בבשר תאוה במדבר, לפיכך הזהיר הכתוב שיהיו מביאין קרבנותיהן לכהן, והכהן שוחט ומקבל...". מפשוטו של מדרש, משמע שהמנהג היה שהכהן שוחט, למרות שהשחיטה כשרה

כא. כן כתבו הצ"ח, הרש"י והבן יהודה בברכות, והרעב"ץ ב'לחם שמים' קידושין פרק ד', ובשאלת יעב"ץ ח"ב סי' קנ"ז, החיד"א בראש דוד פרשת תרומה, ועוד.

כב. ועי' בגר"פ פערלא (ביאור סה"מ לרס"ג ח"א עמ' ש"ס) שלומד ממדרש זה, שמה שהקפידו דהכהנים דווקא יהיו שוחטין ולא הניחו לישראל לשחוט, זה אפילו בנדרים ונדבות, דהא בהא קאי.

כג. לגאון ר' רפאל מהמבורג בעל 'ושב הכהן', מובא באוצר הקודש ריש פ"ג דזבחים, ובכנסת הראשונים זבחים ח"א עמ' רצ"ג, וע"ש מה שהעיר על דבריו. וכן דנו בכך בעונג יו"ט יו"ד סי' נ"ג, גבורות שמונים אות ב', עיניים למשפט ברכות ל"א: ועוד.

כד. והוסיף, שמדויק הדבר בלשון הפסוק (ויקרא יז ו-ז) אותו בא המדרש לבאר: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם.. והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם: וזרק הכהן.. הרי שעל ישראל להביא זבחייהם לכהן והוא ישחט. אמנם בספר 'תולדות אדם' (פ"ח מהד' תשמ"ז עמ' קל"ב) העיר על כך, שמפוט הפסוק ניתן ללמוד גם את ההפך, שהרי מפורש כאן שיזבחו' (לשון רבים) קאי ישראל, ועל הכהן (יחיד) כתוב רק שזרק.

כה. מחלוקת ר' ישמעאל ור"ע בחולין דף ט"ז:

כו. ובאופן אחר קצת בפירוש ידי משה' על המדרש שם מבאר, שכשם שעד ימי נח נאסרה המתת בע"ח לצורך אכילה, ולהבל הותרה המתת בע"ח רק משום שהקריב קרבן, כך גם במדבר שנאסר להם בשר תאוה נאסר להם להמתת בע"ח שלא לצורך קרבן, "רק לכהן המקריב היה מותר לשחוט, אבל הבעלים כיון שאפשר ע"י כהן היו אסורים לשחוט".

שחיטה כשרה בור, וא"כ מעולם לא נחשבה לעבודה ולא נאסרה לזר, ודלא כחידוש בעל ושב הכהן¹⁰.

עבודה ובעי כהן. אך לפי ר"ש שיש לימוד מצוותי לשחיטה בור דווקא, דומיא ד'וסמך', א"כ גלי קרא להדיא שמייך בהקמת המשכן

מצוות הכהנים בשחיטה

לומר גם לאידך גיסא, שקיום מצווה, גם כזו שאינה מוטלת על הכהנים בדווקא, יש לה מעלה יתירה כשמתקיימת ע"י הכהנים¹¹, א"כ מסתבר שבמקדש, אתר דכהני, אף אם נאמר דאין השחיטה מצווה המוטלת על הכהנים, מ"מ יש בקיומה על ידם יתרון ומעלה. ובפרט בענייני העבודה, נראה שסברו שזוהי מעלתה וכבודה של המצווה, כשהיא מתבצעת בשלמותה ע"י הכהנים¹². [ולאידך גיסא, מי שאומר שלכתחילה שחיטה בור עדיפה, סובר שלא לחינם אמרה תורה על שלבים מסוימים בעבודה, שאין חובתם בלעדית ע"י הכהנים, אלא זה משום שיש עניין לכתחילה, שיהיה שיתוף מסוים גם לישראל בעבודות המקדש, ושיתוף זה מתמשש באופן מיוחד בעבודות הכשרות בור].

אבל באמת יתכן להגדיר את שחיטת הקדשים כשייכת ממש למצוות הכהנים, ולכל הפחות למה שתחת אחריותם, ולא רק בגדר מעלה והידור. תחילה עלינו לעמוד על המשמעות המצוותית של שחיטת קדשים

הנה לפי מה דמצינו דנהגו הכהנים לשחוט, יש לתת טעם לעדיפות זו של שחיטה בכהנים. אפשר לפרש באופן פשוט, שלא היה זה כ"א "אורחא דמלתא", היינו שהכהנים הם שהיו מאומנים ובקיאים יותר בשחיטה ובהלכותיה ודקדוקיה מימים ימימה, וממילא כשמגיעה שעה בה צריכה להתבצע שחיטה בקדשים, הרגילות היתה שיעשה הדבר ע"י כהן. ובפרט שהרי שחיטת קדשים, יש בה הרבה פרטי דינים שצריך להיות בקי בהם: מחשבת 'לשמה' ו'שלא לשמה', ו'לשם ששה דברים הזבח נזבח', הוצאת הוורידין ושירד הדם לכלי, ולשחוט לכתחילה ב' הסימנים וכו'.

מעבר לכך, לפי מה שהאריך להוכיח הגר"י ענגל (לקח טוב כלל ו'), שיש חומרה יתירה כשעובר כהן על איסור ולא, אפילו כזה שהוא שווה בו עם כל ישראל ולא נצטווה בו באופן מיוחד מדיני הכהונה, "דקדושת הכהונה מתפשטת על כל המצוות שלהם, ואפילו מצוות דעלמא הנוהגים בכהנים רק מפאת היותם מכלל ישראל". וממילא יש

כז. ע' בספר 'בשבילי הקודש' סי' כ"א שהאריך והרחיב ופלפל בחידוש זה של בעל 'ושב הכהן' וסייעתו.

כח. וכמו קדושת שבת, שהוכיח הפמ"ג (בספרו 'מתן שכרן של מצוות' חקירה ח'), שעבירה הנעשית בשבת עונשה חמור מאם היא נעשית בחול, ולהפך: מעלת המצווה בשבת ויו"ט עליונה יותר, וכן גם קדושת ארץ ישראל ומעלת וחומרת המצוות והעברות בה לעומת חו"ל, ע' מה שהרחיב בזה במרגליות הים לסנהדרין נ"א. ושערי זהר לכתובות ק"י:

כט. הסבר נוסף, מחודש, לבאר מדוע שחט הכהן דווקא (בקרבת ציבור) כתב בספר 'מלחמות יהודה' [להגר"י לובארט זצ"ל סי' ס"ח], דהיות וק"צ סכין מושכתן למה שהן (זבחים ד' ו): ורק בשעת השחיטה נקבע שמם עליהם, וקביעת שם יכול לעשות רק מי ששייך לעשיית כל עבודות הקרבן, והיינו הכהן, ובדומה לדין דקינין מתפרשין בעשיית כהן (יומא מ"א). שפירשוהו הת"י בכל הקרבנות, ע"ש.

נושאים, ובתוך הרשימה של מצוות הכהנים הוא מונה 'שחיתות'! ותמה הרשב"ץ^ל, דהרי לכאורה אין השחיטה ממצוות הכהונה, כיון דכשרה בזר? ותירצו הגרא"ש טרויב בהגהותיו לבה"ג, ובהרחבה הגרי"פ פערלא^ל, שסבר הבה"ג שלכתחילה מוטלת השחיטה על הכהנים^ל. והגר"מ פיינשטיין בספרו 'דברות משה'^ל, הרחיב בסברא זו וביאר, שמצוות השחיטה מוטלת על הכהנים, אפילו בקרבנות יחיד, שמתוך שחיוב הזריקה וההקרבה של כל קרבן הוא רק על הכהנים הרי בהכרח גם מצוות השחיטה מוטלת עליהם, משום שעניינה להכשיר את העבודות שבאות אחריה^ל הכשרות רק בכהנים, ועל כן תלוי דין השחיטה בחיוב הזריקה שהוא עיקר הכפרה, רק שחידשה התורה שדין זה כשר גם בזר^ל,

לעומת שחיתת חולין. ובה מאלפנו בינה ה'בית הלוי' (ח"ב סי' כ"ג) שכתב: "דגבי קרבנות דהרי ודאי דשחיטה דידהו הוא מ"ע גמורה, וקרא ד'ושחט את בן הבקר' דכתיבא גבי קרבן, הרי ודאי דאינו משום הפקעת איסור של אבר מן החי לחודא^ל, רק הוא ציווי ומ"ע בעבודת הקרבן ובלא זה הוא מחוסר מצוה אחת שבקרבן... וכמו דמצינו כמה דברים בקרבן דאינם רק מצוה לחודא ולא עבודה^ל,... וכמו כן הוא שחיטה, דכיון דחזינן דגם בחולין צריכה – מוכחינן דאינו משום עבודה, אבל ודאי דבקרבן הוא מ"ע גמורה ולא דבאה רק להפקיע איסורא לחודא כמו בחולין".

מעתה יש לשאול: על מי מוטלת מצווה זו? בעל הלכות גדולות, בתחילת ספרו, מביא את מנין המצוות לשיטתו, ומחלקן לפי

-
- ל. דהרי בשחיתת חולין נפלה מחלוקת גדולה בראשונים אם מנויה כמצווה או שרק מתירה האיסור וכו'.
- לא. ע"ש שמוכיח את הדבר מהא ד'מתעסק בחולין כשר ובקדשים פסולי', ומהא דגם במדבר, שלר"ע נחירה הפקיעה מאבר מן החי, ואעפ"כ לקדשים היה צריך שחיטה, וכדלעיל.
- לב. ע"ש שמביא כדוגמא את קציר העומר, שהוא מצוות עשה ולעיכובא, אף שאינו מוגדר כעבודה.
- לג. בספרו 'זוהר הרקיע' מצווה מ"ו. ע"ש שתירץ, שלא בא הבה"ג אלא להדגיש ששחיתת קדשים נמנית כמצווה אצלו, מה שאין כן שחיתת חולין. והגרא"ש טרויב בהגהותיו שם בתירוץ הא' כתב, דאולי כוונתו לשחיתת פרה ופרו דכה"ג.
- לד. ספר המצוות לרס"ג עם ביאור הגרי"פ פערלא ח"א עמ' ש"ס, ע"ש שהאריך במקורות לשחיטה זו.
- לה. ואין להקשות, מהא דאין השחיטה מנויה ברשימה של ט"ו עבודות המוטלות על הכהנים המנויות בתוספתא (דמאי פ"ב ה"ז) ומובאות במנחות (י"ח:), דהלא שם מוכח דלא איירי אלא בעבודות הפסולות בזר, ועוד דהוכיחו שם תוס' (ד"ה 'מניין') דלא מנה את כולם ותנא ושייר.
- לו. דברות משה למסכת חולין בהערות לפ"א הערה ב', ע"ש ראייתו מהגמ' דמנחות.
- לז. וכדברי הנצי"ב ('מרומי שדה' זבחים ד' ט"ז): "שחיטה בזר כשר גם בקטן, שאינה עבודה רק הכשר שיוכל לזרוק הדם".
- לח. ע"ש שלפי שיטתו אין שום מצוות שחיטה בבעלים כלל ואפילו בפסח, ולקמן נרחיב בעניין זה.

ואם כך הוא בקרבן יחיד, כ"ש בקרבן ציבור. ובזה יובן גם מה שחידש בבית הלוי (ה"ב סי' ט'), בשאלה כיצד מוגדרים הכהנים כשהם שוחטים, כשלוחי דין או כשלוחי דרחמנא. דהנה הגמ' הסתפקה בכמה מקומות^{לט} אי כהני שלוחי דין או שלוחי דרחמנא, ופשט רב הונא בריה דר"י דהם שלוחי דרחמנא. ונחלקו האחרונים האם גם בשחיטה, הכשרה בזר, דינא הכי. הנודע ביהודה^מ סובר, דבשחיטה הם כשלוחי דין^{מא}. אך הביה"ל^{מב} אומר שאין לחלק, דהכהנים רחמנא עשאן שלוחים "דהם נצטוו על מצוות הקרבת הקרבנות.. וגם בשחיטה הוא כן"^{מג}. ומטעם זה סובר הוא שבשבת רק כהנים שוחטים ולא הזר, "דזר דאינו מצווה על העבודה – לא ניתנה שבת לדחות אצלו גם בשחיטה". ולקמן נרחיב בעניין זה.

אמנם נראה דאין הכוונה שהוא מצוותם הבלעדית ממש, דאם כן מהיכי תיתי שיוכלו אפילו להרשות שזר ישחט במקומם ולאבד מצוותם בידיים, אלא יש לפרש שזו מצוותם

במובן שזה תחת אחריותם, מחמת שענייני העבודה נעשים על ידם ומחובתם לדאוג לסדרי העבודה שיהיו כתקנם^{מד}, ובכלל זה השחיתות. ודוגמא לדבר, מה שכתב החינוך בעניין מצוות הקרבת התמיד^{מה}, שבתחילת דבריו הוא אומר "שנצטוו ישראל", וש"עיקר האזהרה לבית דין", ומסיים "והיא מן המצוות שהן מוטלות על הציבור, ויותר על הכהנים", א"כ לכהנים יש אחריות יתר בענייני המקדש, וממילא גם מה שלא עבודתם ומחויבותם הבלעדית שייך למצוותם באופן מיוחד. ובדומה לזה ביאר החינוך גם במצוות קרבן מוסף בפסח (מצווה רצ"ט), שכתב: "ונוהגת בזמן הבית, בזכרי כהונה. ואם עברו הכהנים על זה ולא הקריבו את קרבן מוסף במועדו, ביטלו עשה זה וחטאם ישאו, ובני ישראל נקיים, כי עליהם מוטל חיוב הקרבנות ביותר. ואם אולי הרגישו ישראל בדבר, גם עליהם יהיה הפשע, כי כל עניין הבית הקדוש וכל שכן תמידין ומוספין על הציבור כולו הוא מוטל"^{מו}.

לט. יומא י"ט. נדרים ל"ה: קידושין כ"ג: ונפ"מ למודר הנאה מכהן אם יוכל להקריב קרבנותיו, אי דידן הא מהניא ליה ואסור, ואי דשמיא שרי.

מ. מהדו"ק אה"ע סי' ע"ו, מובא שם בשם מחותנו הגאון ר' יצחק מהמבורג, ונראה שם שלעניין זה מודה לו הנובי"י. וכן דעת ה'מצפה איתן' בקידושין ד' מ"א:

מא. ונימוקו עמו, דאם אמרנו דכהני שלוחי דרחמנא, זה משום דמי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי, וא"כ בשחיטה הא אנן מצי עבדי, דכשרה בזר.

מב. וכ"כ בשו"ת 'שואל ומשיב' מהדו"ת ח"ג סי' צ"ח.

מג. ע"ש שמוסיף, שלכן יכולים הכהנים לשחוט גם בלא רשות בעל הקרבן, לאפוקי זר שאין עליו ציווי ולכן לא יכול לשחוט בלי שנתמנה לכך כשליחו.

מד. ב'העמק דבר' לבמדבר (פ"ח, ז'): "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם..." – "שתהיו מצויים תמיד בבהמ"ק. בין שיהיה איזה 'דבר המזבח' או איזה דבר 'מבית לפרוכת' חובה על הכהנים להיות מוכנים".

מה. מצווה ת"א, וע"ע על כך בספר 'חשבונות של מצווה' לאדר"ת במצווה זו.

מו. א"כ זהו גדר ביניים: אינה עבודה המוטלת על הכהנים בלעדית, שהרי כשרה בזר, ומאידך מצווה באחריותם ושייכת אליהם לדעה זו יותר מלזרים. ונפק"מ בהגדרה זו לעניין בגדי כהונה, דכיוון דאינה עבודה המוטלת על הכהנים בלבד, אם יבוא כהן לשחוט אינו מחוייב בבגד"כ ויהיה דין כהונה עליו גם אם ישחט בלעדיתם ואין כאן דין "אין בגדיהם עליהם

שהנה דין נוסף יש שכשר בזר, והוא הדלקת המנורה לדעת הרמב"ם^מ. והנה בפועל נדירה האפשרות שזר יקיים מצווה זו, דלשם כך צריך שיוציאה הכהן לחוץ, דהזר אסור בכניסה להיכל, אך אין הכי נמי, שלולא עיכוב זה, מבואר ב'אבן האזל', שאין הבדל עקרוני בין ההדלקה לשחיטה, וגם היא כשירה בזר לכתחילה. ושואל האה"א^ז דאם כך מדוע לא התירו לזר להיכנס, הרי אם מותר לו להדליק – אין זו ביאה ריקנית, ומאי שנא משחיטה? ומתריך "דשחיטה כיוון דיש הרבה עבודה במקדש לכהנים, בעבודות

שאסורין לזרים, ושחיטה מותרת לזרים, התירו לישראלים להיכנס אפילו בעזרת כהנים אם יהיה צריך לשחוט שם". מה שאין כן הדלקת המנורה שהכהן מטיב, ואין טרחה יתירה, "לא התירו חכמים לזרים ליכנס עבור זה להיכל". גם מדברים אלו נראה כמו שביארנו, דמחמת הצורך וריבוי העבודה לכהנים התירו השתתפות הזרים ואף כניסתם לצורך השחיטה, אך במקום שלא היה צורך לזה, כגון במנורה, אף דמעיקר הדין שרי, השאירו העבודה בידי הכהנים, דעיקר הדבר עליהם רמיא.

העדפת הכהנים ככלל במקדש

ולחזוק יסוד זה, שנהגו להעדיף עשייה ע"י כהן בענייני המקדש, גם במקום שבו יש היתר לזר, הביאו האחרונים כמה ראיות. במסכת יומא^מ, בעניין הולכת שעיר המשתלח למדבר, אומרת המשנה (ד' ס"ו). "הכל כשרים להוליכו, אלא שעשו הכהנים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו". ומעיר שם התוס' חדשים על המשנה, שזה בדומה לשחיטה, שאע"פ שכשרה בזר, נהגו

הכהנים סלסול בעצמם ולא הניחו לזר לשחוט^{מט}. ועוד ביומא (ד' מ"ג). מבואר בעניין הזאת מי חטאת, שההזאה כשרה בזר. ובכל אופן מסופר בגמ' ברכות (ד' כ"ח), במעשה דר"ג ור' יהושע, שאמר ר"י את הביטוי: "מזה בן מזה יזה", ומפרש רש"י: "כהן בן כהן יזה את מי החטאת". ושואל הרש"ש: הרי מפורש ביומא שההזאה כשרה בזר? ומתריך:

אין כהונתם עליהם", כפי שכתבו ה'דבר אברהם' (ח"ב סי' כ"ב) וה'מנחת אברהם' (זבחים ריש פרק ג') ועוד. [ולקמן ניגע בשאלה אם ישחט הכהן בבגד"כ מדוע אין בזה כלאיים לדעת הרמב"ם]. הבנה זו גם מיישבת יפה תמיהה, במה שחידש החינוך (מצווה שפ"ט) שכהן המסייע במלאכת חברו במיתה, והקשה הבית יצחק (או"ח ל"ה) דלפי"ז מדוע מתירה הגמ' בחולין (דף ל. לרבנן, וכ"פ הרמב"ם) לשניים שישחטו זבח אחד? ולפי"ז מיושב, דאע"פ שהיא ממצוותם אינה עבודתם ממש, מדאכשר בזר, ודיניהם ככהנים לא חיילי בה (וכ"כ 'פרדס יוסף' ויקרא ט"ז).

מז. פ"ט מהל' ביאת מקדש ה"ז: "וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן. והשיג הראב"ד: "א"א הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשירות".

מח. כך ציינו הצ"ח והרש"ש בברכות ל"א:

מט. ע"ש שהוסיף, שהיה טעם נוסף בהקפדת הכהנים בהולכת השעיר, היות ומבואר במדרש שהמוליך היה מת באותה שנה, לא רצו שירננו העם אחריהם, מדוע את השחיטה, שאינה חובה עליהם, הם נוטלים לעצמם, והולכה זו – המסוכנת – לא. והדמיון לשחיטה ע' במהר"צ חיות שם שמזכיר ביחס לזה דברי הגמ' האומרת (יומא ד' ס"ד). שדחיתו לצוק זוהי שחיתו, וא"כ, כשם שנהגו לשחוט כן ממילא נהגו להוליך.

ישראלים". ומבאר החזו"א: "נראה דאין בביאה לתקן משום איסור אל המקדש לא תבוא... ומ"מ יש בזה גדר הכבוד, מלתא ד'מקדשי תיראו', והלכך ראוי שיכנסו הנבחרים ומצוה בכהנים". וע"ש בגמ' שיש דעה, שכהן טמא עדיף מזר טהור, ולדידיה "מעלת כהונה עדיפא מזרות בטהרה" (חזו"א שם).

"הגם שכשרה בזרים, מ"מ היו רגילין כהנים להזות". ומוסיף שם הרש"ש, שעשו כן גם בשחיטה ובהולכת השעיר, וכפי שהזכרנו. ובמסכת עירובין (ד' ק"ה.), בעניין כניסה להיכל לצורך תיקונו, אומרת הגמ': "הכל נכנסין בהיכל לבנות ולתקן ולהוציא את הטומאה, ומצוה בכהנים, אם אין שם כהנים נכנסים לוויים, אין שם לוויים נכנסין

ג. שחיטה ע"י זר בשבת

דחו מכל וכל את הדיוק ברש"י, ומפרשים הם שכוונת רש"י היא, שכיוון שאין כאן איסור זרות, דהותר, א"כ ממילא גם אין כאן איסור שבת²¹. והנה הרש"ש על אתר מדייק ג"כ ברש"י כדברי שעה"מ. והביא ב' ראיות לדבריו: הא', דברי ר' חייא בגמ' דיבמות שם (ד' ל"ב:): "שבת לכל נאסרה, כשהותרה במקדש אצל כהנים הותרה, לכהנים הותרה ולא לזרים". א"כ הרי מפורש דלא הותרה לזרים, ובפשטות לא חילקה הגמ' בדבריה. ובאמת הריעב"ץ²² ו'ערוך השולחן²³ למדו מכאן להלכה שהזר חייב אם שחט קדשים בשבת,

והנה מהגדרה זו שהשחיטה היא ממצוות הכהנים, למדו כמה אחרונים חידוש להלכה לעניין שחיטת הזר בשבת. הגמ' ביבמות (ד' ל"ג:): מביאה ברייתא: "זר ששימש בשבת, ובעל מום ששימש בטומאה, יש כאן משום זרות ומשום שבת, ומשום בעל מום ומשום טומאה". שואלת הגמ': "ששימש בשבת במאי, אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה", ומפרש רש"י: "ואין כאן משום זרות". מכאן דייק ב'שער המלך²⁴: "נראה מדבריו דמשום שבת מיחייב, אע"ג דשחיטה בזר כשרה". אולם ה'ערוך לנר²⁵ ו'נימוקי הגרי"ב²⁶ (על אתר) וכן החזו"א²⁷,

נ. חזו"א מועד הלי' עירובין ליקוטים סי' קי"ב סעיף ט"ו.
 נא. הלי' ביאת מקדש פ"ו ה"י (מהד' מכו"ס עמ' רכה). וכן דייק ברש"י הרש"ש, ה'בית מאיר', ה'בית הלוי' ח"ב סי' ט', ועוד.
 נב. יבמות סי' קל"ד אות ט"ז (עמ' 442).
 נג. ובספר 'בשבילי הקודש' עמ' ת"ט דייק כהשעה"מ וסייעתו, דאם לא נאמר כך קשה מה בא רש"י לחדש בדבריו, ולכאוי שפת יתר היא, דהרי כבר אמרה הגמ' 'שחיטה בזר כשרה', ומה הוסיף בפירושו, אם לא דבא לאפוקי משבת שהיא לא הותרה לזר.
 נד. שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קי"ב. ואגב יש מהאחרונים, שרצו להביא ראיה להא דרק לכהן הותר לשחוט בשבת, גם מלשון שו"ת הרא"ש שכתב בתוך כדי דיון על חזקת כהן (כלל פ"ב סי' א): "ואם הוא זכר מקריב על גבי המזבח ושוחט ומבעיר בשבת", הרי שנקט שהכהן שוחט בשבת. והחכם צבי (סי' מ"ד) כתב שמוכרחים לפרש שלשון הרא"ש היא לאו דווקא, שהרי שחיטה כשרה בזר, אלא מקטיר ומבעיר בשבת. אך בנו בשאלת יעב"ץ, הני"ל, מפקפק בתיקון זה, ואומר שאין לשבש הרא"ש, אלא דבריו כפשוטם, שרק הכהן שוחט בשבת, ע"ש. וע"ע מה שכתב על הרא"ש הני"ל ב'ישועות מלכו' פ"א מהל' פסוה"מ ה"ב.
 נה. ערוה"ש העתיד קדשים סי' מ"ח אות י"א: "דדווקא לכהנים שעליהם הוטלה עבודת המקדש התירה תורה להקריב בשבת". וכ"כ שם בסי' ע"א אות א'.

הקרבנות שיכולים לחול בשבת, רק רשות, דלנשים אין חלק בקרבנות ציבור הואיל ולא היו ממשכנים אותם על השקלים^ט, ואם אין להם שייכות בקרבנות ציבור א"כ אסור להם לשחוט את התמיד בשבת. או באופן אחר קצת, ניתן לומר^י שקרבנות ציבור, היות וקבוע להם זמן, הם מוגדרים כמ"ע שהזמן גרמא, וא"כ נשים פטורות, וממילא לא יוכלו לשחוט בשבת^י, ולכן א"א להביא ראיה מבת כהן לסתם זר. ויש להוסיף, דהרי הסוגיה שם היא אליבא דר"ש, הסובר שהפסח לנשים רשות (פסחים צ"א:). הבית יצחק^ק מתרץ, דר"ש שסובר שסמיכת נשים רשות (חגיגה ד' ט"ז:), הוא שלומד היתר שחיטה בזר מהקישא ד'וסמך ושחט' (מנחות י"ט. וכדלעיל), וא"כ לדידיה י"ל שרק מי שמצווה לסמוך מצווה לשחוט, ומי שאינו מצווה – ודאי לא דוחה שבת.

לאידך גיסא, החזו"א (שם) מביא כמה ראיות לכך שהזר כן שוחט בשבת. ראשית, בפסחים (ד' ס"ד.) אומרת המשנה: "שחט ישראל וקיבל הכהן", ובהמשך אומרת המשנה: "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת", משמע שזה כולל שחיטת הישראל. אולם יש לציין, מה שהביא שם התוי"ט בשם פיה"מ לרמב"ם, שאין משפט זה אמור אלא לעניין מה שהיו הכהנים מדיחים את

(בלא שהזכירו כלל את הדיוק ברש"י). הראיה השנייה ברש"ש (וכ"כ הבית מאיר), היא מדברי הגמ' בסנהדרין (ד' ג"א.), שדנה בעניין שריפת בת כהן שזינתה. הברייתא שהובאה שם שואלת: "יכול אפילו חיללה שבת", היינו שהייתה הו"א שגם בשבת החמיר עליה הכתוב^י, ושואלת הגמ' על הו"א זו "מאי שנא מיניה דידיה", מהיכי תיתי שנחמיר בשבת על הכהנת מה שלא החמרנו על הכהן? ומתרצת: "סלקא דעתך אמינא איהו (כהן) הוא דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה, היא, כיוון דלא אשתריא שבת לגבה, אימא תידון בשריפה, קא משמע לן". ולעניינו, הרי לכאורה גם לכהנת אשתריא שבת לגבי עבודה – בשחיטה, שהרי השחיטה כשרה בזרים כולל נשים, כמפורש במשנה, אלא נלמד מכאן ששחיטה בשבת אינה מותרת לזר.

והנה, אפשר לנסות ולדחות ראיות אלו. את דברי ר' חייא ניתן לפרש, שכוונתו "לכהנים הותרה" היינו לצורך העבודות, והם בפשטות הכשרים לעבודה, אך אה"נ שבעבודה הכשרה בזרים – גם לזרים הותרה, וכשהותרה הזרות ממילא הותרה השבת. ולגבי הראיה מבת כהן, אפשר לומר דיש לחלק בין איש ואשה מכמה צדדים. דיש מי שאומר שלאשה אין חיוב בהקרבת

נו. הסוגיה שם היא אליבא דר' שמעון, הסובר ששריפה חמורה מסקילה.
 נז. הבית יצחקי שם בסי' ל"ה. ויסודם של דברים בשו"ת הגרע"א (ח"א סי' ט') שכתב שנשים פטורות מתפילת מוסף כיון דלא היו שוקלות. וע' בקהלות יעקב זבחים (סי' ד') שדן בכך בהרחבה והביא מספר עמודי אור שהרי סו"ס גם הנשים מתכפרות בקרבן ציבור, ע"ש מה שביאר בדבריו.
 נח. אבני"ז או"ח סי' תנ"ה, ח'. וכן בעמודי אור סי' ז', בצ"ח ברכות כ"ו. ובבית הלוי ח"א סי' ל"ה אות ט"ו. אך ע' שו"ת מהרא"ב (זילברברג) ח"א סי' כ"ח מביא כמה סברות מדוע לא שייך לומר בקדשים מ"ע שהזמ"ג.
 נט. והחזו"א בפשיטות פי' גמ' זו דלא אשתריא שבת לגבי האשה היינו לעניין הקטרה, לעומת הכהן דהותרה לו שחיטה והקטרה.
 ס. 'בית יצחקי' או"ח סוף סי' י"ב. וע"ע גליוני השי"ס להר"י ענגיל בסנהדרין שם.

מה הסברא של חידוש זה לומר שאסור לזר לשחוט בשבת? בדבר זה מצאנו באחרונים שני טעמים עיקריים:

הבית מאיר (ביכמות שם) חידש, שכשהתירו מלאכה בשבת לצורך מצוה, זה בתנאי שהעושה יכול לגמרה, מה שאין כן מי שאינו יכול, לא הותרה לו שבת. א"כ הזר הרי אינו יכול לגמור כאן את ההקרה, שהרי פסול מקבלה ואילך, ולכן לא הותר לו. דוגמא לדבר, מה שפסק הב"י בהל' מילה^ס, שבשבת לא יתנו שני מוהלים ביניהם שכ"א עושה חלק מהמילה, אלא מי שמל הוא שיפרע. והוסיף הב"מ, שאמנם הרמ"א שם בד"מ השיג על הב"י מהא שהתירו לכהן לשחוט ולא לגמור וכהן אחר מקטיר, אך מדייק הב"מ שהיא הנותנת, שנתן דוגמא דווקא מכהן, שבידו לגמור, אך אין ה"נ שגם הרמ"א יודה לב"י שאם אחד המוהלים אינו יכול לגמור, כגון מוהל שבקי בחיתוך ולא בקי בפריעה – וכעין זה זר שישחט – גם הרמ"א יודה שלא הותר הדבר^ס.

העזרה^ס, ולפי"ז אין ראייה. ועוד דוחה הרש"ש, שבפסח יש מצווה בבעלים^ס ולכן זה יוצא דופן, ואה"נ בפסח אכן לא יהיה חייב הזר בחילול שבת, אך לא נוכל להביא ראייה מפסח על שאר קרבנות.

ראייה נוספת מביא החזו"א, מהא דביומא (ד' מ"ב). יש מ"ד ששחיטת פרו של כה"ג כשרה בזר. והנה הרש"ש והבית הלוי (ח"ב סי' ט) הסבירו שזה רק בדיעבד, שהפר לא נפסל, אך יעבור בזה על איסור שחיטה. אך החזו"א דוחה ואומר שלא משמע כן, אלא נראה מהגמ' שזהו דין לכתחילה^ס. ועוד מביא החזו"א מיומא, מהמשנה שם (דף ל"א): שאומרת שלאחר ששחט הכהן הגדול את התמיד "מירק אחר שחיטה על ידו", כלומר כהן אחר גומר את השחיטה, אף שביוה"כ רק הכה"ג הוא המצווה בעבודות היום, והכהן ההדיוט ביום הכיפורים הוא לכאורה כזר ביחס לכהן בשאר ימות השנה, ואעפ"כ מותר שיסייע בשחיטה^ס.
לאחר שדנו בראיות, יש לשאול לגבי הטעם,

סא. וכפי שביאר ביקול הרמ"ז^י שם, שהרי מייד בפרק הבא מונה המשנה דברים שכן שונים בפסח בין חול לשבת, הרי שא"א באופן גורף להבין בהכל שיכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת. אולם בשו"ת הרמ"א סי' ע"ו אכן הבין שכלולה בזה השחיטה.

סב. כפי שנדון בנפרד בהמשך.

סג. והנה ראיתי בשו"ת מהרא"ב הנ"ל (או"ח סי' כ"ב) שרצה לחלק בין סתם שחיטה לשחיטה ביוה"כ. ורצה לומר, שבכל השנה השחיטה, שאינה עבודה, היא כהכשר לעבודות הבאות אח"כ, ולכן בשבת רק כהן שוחט, כי את ההכשר מצווה צריך שיעשה דווקא מי שהיכולת בידו לעשות העבודות עצמן, וכעין דברי הבית מאיר לקמן. אך ביוה"כ יש לשחיטה גדר 'עבודה', ולא רק הכשר, וסבר מ"ד זה שעבודה זו מותרת בזר, אך אין להשוות ממנה לשאר ימי השנה. והנה דבריו עומדים על כמה הנחות יסוד מחודשות, ואכמ"ל.

סד. ומוסיף החזו"א, שאין לומר שהמירוק, שהוא אחר שחיטת רוב סימנים, אין בו משם חובל וא"כ אין כאן כלל חילול שבת דאורייתא. אך ע"י בשו"ת מהרא"ב הנ"ל שמעלה אפשרות כזאת. ועוד אם נאמר שהמירוק אינו מעכב בשחיטה, כדמשמע ביומא (ד' ל"ב:), שוב אין ראייה, כי אין צריך דווקא כה"ג ולא יחשב הכה"ד כזר, וכ"כ בשבילי הקודש עמ' תכ"ה.

סה. יו"ד סי' רס"ו, סעי' י"ד. ועוד על דין זה ע"י ים של שלמה יבמות פרק ח' סי' ג'. ובהקשר לסוגיין ע"י שו"ת 'בנין ציון' סי' פ"ט.

סו. הנה יש להעיר בדברי הב"מ הללו בתרתי. לענין דיוקו בדברי הרמ"א קשה, שבשו"ת הרמ"א סי' ע"ו מביא ציור כזה של מוהל שבקי בחיתוך ולא בפריעה וכתב במפורש דשרי

ויש להעיר בשורש מחלוקתם, דמי שמתיר לזר לשחוט גם בשבת, סובר שהחפצא של הקרבן הוא הדוחה את השבת, ולא משנה מי השוחט. אך האוסר יאמר שהחיוב ומצוות העבודה היא הדוחה את השבת, ולכן זה אמור רק לגבי הכהנים, וכדלעיל.¹⁰

באופן אחר ביארו הבית הלוי (הנ"ל) והגרי"פ פערלא (סה"מ לרס"ג ח"א עמ' ש"ס), דהיות שהזר לא מצווה על העבודה והיא אינה מוטלת עליו, ולגביה דידיה אינה אלא רשות (וכפי שהארכנו לעיל בדבריהם), לאו כל כמיניה למידחי שבת אצלו אף לשחיטה.

ד. השחיטה בפועל ע"י כהנים ולוויים

המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם המזבחה. "משמע: הכהנים, וכפי שמפורש בפס' כ"ד: "וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם המזבחה לכפר על כל ישראל". ובהמשך, בפס' ל"ד, שומעים אנו על הצטרפות הלוויים בהפשט: "רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים, כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים". רואים שהכהנים בדווקא הם שעסקו בהפשט, אף שבדומה לשחיטה כשר הוא בזרסו, וכשנזקקו לסיוע

ראינו את הגישה שלפיה יש להעדיף שהכהנים הם שישחטו. ואולם מעיון בתנ"ך בכמה מקומות בהם מתוארת העבודה בפועל, עולה דבר חידוש: מי שעמד לסייע לכהנים בעבודתם, היו דווקא הלוויים, וכפי שהעירו על כך הריעב"ץ (כנזכר לעיל) והמלבי"ם, וכדלהלן:

בספר דברי הימים ב' (כט, כא-כב), בתיאור חינוך הבית ע"י חזקיהו, נאמר: "...ויאמר לבני אהרן הכהנים להעלות על מזבח ה': וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את הדם ויזרקו המזבחה וישחטו האלים ויזרקו הדם

בשבת! וגם כתב שם במפורש, שהיו ישראלים שוחטים ומפשיטים הפסח בשבת, כן העיר 'בשבילי הקודש' עמ' ת"י. ועוד, לגופה של ההשוואה בין השחיטה והמילה, יש להקשות שלכאוי אינו דומה, שהרי במילה מל ולא פרע הוא כאילו לא מל, אך השחיטה היא מעשה שלם ומצוה בפ"ע, [לא מבעי לרמב"ן ובה"ג, שמונים כל מלאכה בשלבי ההקרבה כמצוה בפ"ע, כמבואר בספה"מ שורש י"ב, אלא אפילו להרמב"ם שמנאם כמצוה א' לכאוי אינו אלא לענין מניין המצוות, אך גם הוא יודה שכל פרט בעבודה הוא עניין בפ"ע, שהרי מברכים על כל שלב ברכה בפ"ע וכו'], וצ"ע. ומלבד זאת יש להעיר דלפי הבי"מ יצא חידוש נוסף, שכהן בעל מום לא יוכל לשחוט בשבת, דהא אין בידו לגמור העבודה, זאת אף שגם הוא לכאוי כלול במצוות הכהנים במה דאפשר לו, כפי שנראה בהמשך כמה מקורות על כך.

סז. ע"ע בכיוון זה בספר 'בשבילי הקודש' עמ' תכ"א.

סח. כמבואר ביומא כ"ז. שהפשט וניתוח כשרים בזר. וע' פי התוס' והרא"ש עה"ת במדבר פרק ד' פסוק מ"ז, שמגדיר את שחיטה הפשט וניתוח כ"עבודת הכהנים". וע' בקידושין ד' נ"ג. ברש"י (ד"ה 'אפילו'), שכהנים בעלי מומין היו מפשיטים ומנתחים ושוחטים. ומסברא, אע"פ שהשחיטה חשובה מהפשט וניתוח, ובה יש דין מחשבת פיגול וכד', הרי בהתאם למה שביארנו נהגו להעדיף את הכהנים בכל מה דאפשר בעניין הקרבן, אפילו בהפשט וניתוח. וברד"ק בדה"י שם כתב: "ויחזקום אחיהם הלויים – ועזרום להפשיט, ובה חיזקו אותם וזירזו אותם למהר להתקדש, ואף על פי שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה, שעת הדוחק היה זה ועזרו הלויים את הכהנים להפשיט כי הם התקדשו, כמו שאומר כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים". משמעות דבריו היא שהפשט וניתוח הם בכלל 'מקבלה ואילך'

ולאחיהם הכהנים ולהם", וכמבואר במצודת דוד: "הלויים שחטו לצורך בני הגולה ולצורך הכהנים אחיהם מבני לוי ולצורך עצמן"^ט. הרי לנו בשלוש פעמים עדות לשחיטת הפסח ע"י הלויים.

ובנבואות העתיד שבספר יחזקאל פרק מ"ד (פס' י"א) מבואר לגבי הלויים: "כי אם הלויים אשר רחקו מעלי בתעות ישראל אשר תעו מעלי... והיו במקדשי משרתים פקדות אל שערי הבית ומשרתים את הבית המה ישחטו את העולה ואת הזבח לעם והמה יעמדו לפניהם לשרתם". הרי שאף לעתיד לבוא מייעד להם הנביא בין היתר את מלאכת השחיטה, וכדמסיים שם: "ונתתי אותם שמרי משמרת הבית לכל עבדתו ולכל אשר יעשה בו". ומפרש הגר"א: "זו עבודה הכשרה בזר", משמע שתהא מוטלת לכתחילה על הלויים^ט. ובמלבי"ם (ויקרא פ"א, פס' ה, אות לה) הביא כל הפסוקים הנ"ל וסיכם: "מבואר שהלויים היו שוחטים יען שהם היו אומנים ומומחים".

והנה דבר חידוש מצאנו בפירוש הרא"ש ובעלי תוס' עה"ת, שמעגנים חובה זו של

באו לעזרתם הלויים דווקא, ולא ישראלים. בפרק הבא, פרק ל', בעניין הפסח שעשו בזמן חזקיהו, נאמר (פסוקים טו-יז): "וישחטו הפסח בארבעה עשר לחדש השני, והכהנים והלויים נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית ה': ויעמדו על עמדם כמשפטם כתורת משה איש האלהים הכהנים זרקים את הדם מיד הלויים: כי רבת בקהל אשר לא התקדשו, והלויים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור להקדיש לה"^ט. כאן משמע שלכתחילה ראוי היה שהבעלים יעסקו בשחיטת פסחיהם^ט, ומשלא היטהרו – עסקו הלויים בשחיטה והכהנים בעבודות שמקבלה ואילך.

ונשנה עניין זה גם בפסח יאשיהו, המפורט שם בפרק ל"ה (פס' י"א): "ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על עמדם והלויים על מחלקותם כמצות המלך: וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלויים מפשיטים", ומפרש המלבי"ם: השחיטה וההפשט היו ע"י הלויים והקבלה והזריקה ע"י הכהנים". ובשלישית מצינו בפסח דעזרא פרק ו' (פס' ט): "כי הטהרו הכהנים והלויים כאחד כלם טהורים, וישחטו הפסח לכל בני הגולה

שמצוותם בכהונה בלבד, ורק מפאת שעת הדוחק נעזרו בלויים. וצ"ע דהא מפורש בגמ' דיומא הנ"ל להפך. וממנ"פ, אם אכן היו נכללים באמת בכלל מקבלה ואילך, דכשרים רק ע"י כהן, גם שעת הדחק לא היתה מועילה להכשיר עשייתם שלא ע"י כהן, וצ"ע. וכן הקשה בספר ימחנה ישראל' סי' ע"ו. וצ"ל בדבריו דעל כרחך אין כוונתו דהם ממש כמקבלה ואילך, רק כוונתו ללמדנו שגם בהם – על אף דאינם חשובים כשחיטה – לכתחילה יש להעדיף עשייתם ע"י כהן, ובפרט דצד מה של מעלה וחשיבות יש בהם מצד זמן עשייתם שהוא אחר הקבלה, ולכן יכלו בשעה"ד לתת ללויים לעשותם.

ט. כך עולה מרש"י כאן בפס' ט"ז: "ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם, לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלויים היו על שחיטת פסחיהם". הרי שלכתחילה היה על הבעלים לשחוט. ולקמן נרחיב האם יש מצוות שחיטה על הבעלים.

ע. והנה כאן לא מובאת הסברה מדוע התבצעה השחיטה ע"י הלויים ולא ע"י הבעלים, כדבפסח חזקיהו, וא"כ קצת משמע דכך היה גם לכתחילה, וצ"ע.

עא. וגם פה, כבפסח דיאשיהו, לכאורה לא מצינו איזו הסתייגות שהשחיטה בלויים במקום בבעלים אינה לכתחילה.

עב. ברד"ק ובמצודות שם מפרשים שהלויים שם היינו כהנים, אך בגר"א ובמלבי"ם מפרש כפשוטו על הלויים, ולכאורה כך משמע בתרגום וברש"י דסתמו ולא פירשו.

וההתנהלות התקינה והסדירה של כל ענייני המקדש שיהיו כסדרן וע"פ התורה והמצוה זה מוגדר באחריות מיוחדת של הכהנים, וכפי שביארנו לעיל, ואפילו בעניינים הכשרים בזר, לכן הכל יכול להיות מכונה 'עבודת כהנים'. אכן בפועל מקובל היה שרבים מעבודות אלו היו מתבצעות ע"י הלויים, וככל הפסוקים דלעיל.

* * *

ע"פ המובא עד כאן, היה במשמע שהכהנים הם עיקר גם בשחיטה, והלויים אינם אלא המסייעים לכהנים. והיינו, שעקב ייחוסם יש להם קדימות לישראלים בענייני המקדש ועבודתו, בכל מה דאפשר ודאיתכשר בהם.

להלן נראה דעות הסוברות היפוכו של דבר, שיש להקדים את הלויים לכהנים בעבודת השחיטה, ושבוזה אינה עדיפי מיניה, וכדלקמן ע"פ הזוהר. ועוד נראה גישה דלכתחילה מצווה בבעלים הזר שישחט דווקא, ולא הכהן.

ה. "ושחט אחרא ולא כהנא" – שיטת הזוהר

בגין דלא יפגום ההוא אתר דאחיד ביה". מפשטות דבריו עולה שלכהן אסור לשחוט, "וגם זאת פליאה נשגבה, שבכמה מקומות בש"ס מצינו ששחיטה כשרה בזרים, אבל להיות הכהנים פסולין לשחוט לא שמענו מעולם"ע, אדרבא, הרי ראינו ממקומות רבים שדווקא הכהן שחט"י.

הלויים בפשטי הפסוקים המתארים את חובות הלויים בפרשת נשא. הפסוק אומר (במדבר ד, מז): "מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד". והנה בפירוש המושג "עבודת עבודה" מפרש רש"י (ע"פ ערכין יא.) שמדובר על השיר במצולתים וכינורות, "שהיא עבודה לעבודה אחרת". אך בתוס' וברא"ש פירשו: "עבודת עבודה – שחיטה הפשט וניתוח, שהם עבודת הכהנים, וזה היו עושים הלויים כדכתיב בעזרא וכן בדברי הימים וגבי פסחו של חזקיהו שהיו לויים מפשיטין". והנה לשונם צ"ע"י, מדוע "שחיטה הפשט וניתוח", הכשרים בזר, מכונים "עבודת הכהנים"? וממה נפשך, אם אכן זו עבודת כהנים, מדוע "זה היו עושים הלויים"? ובספר 'פרדס יוסף' (ויקרא טז) פירש שכוונתם היא 'דרך הכהנים לשחוט'. ואפשר להוסיף ולבאר"י, שודאי אין כוונתם 'עבודת כהנים' ממש כמקבלה ואילך, אלא שהיות

הנה אף שאין לנו עסק בנסתרות, אולם דברי הזוהר בעניין שחיטת כהן מוזכרים ונידונים ע"י רבים מהמפרשים בסוגיין, שטרחו לבארו ושלא יסתור דברי הש"ס. וראיתי לנכון להזכיר מדבריהם. וז"ל הזוהר (נשא קכ"ד): "כתיב ושחט את בן הבקר, ושחט אחרא ולא כהנא, דכהנא אסיר ליה בדינא

עג. וכפי שעורר הגר"מ כשר ב'תורה שלמה' פרשת בא במילואים עמ' קמ"ה, ובהרחבה ב'פרדס יוסף' החדש פרשת נשא אות י"ב.

עד. הר"ש אלטמן נר"ו. ונקט כאן לשון "עבודת כהנים" כדי לבאר יפה לשון הפס' "עבודת עבודה".

עה. לשון היתולדות אדם עמ' קל"א, ע"ש שנשאר בצ"ע. וכבר קדמו הריעב"ץ במטפחת ספרים. והנה נודע מה שמובא בשם מרנא הגר"א שהיה מלמד תמיד "שאי אפשר שחלק הנסתר של התורה יהא מחולק עם חלק הנגלה שלה, כי איך התורה תסתור את עצמה, ואשר נראין באיזה דיני כחלוקין הוא מחמת שאין מבינים פי' האמיתי בתלמוד או בזהר" (לשון הגאון

אותם ביד משה, איש איש על עבדתו ועל משאו ופקדיו אשר צוה ה' את משה", כתב רבינו בחיי: "לא תמצא בפקודי בני ישראל שיזכיר בהם על פי ה', והזכיר זה בלוויים לרמוז על מידתם שהיא מידת הדין... ומלבד מגוי עבודת השיר, היה ממונה עוד על המשפט ולשמור המקדש והיה אפשר לו לשחוט, כי הכהן לא היה שוחט...". והנה, קולמוסים רבים נשתברו לתרץ דברי הזוהר, ונזכיר כמה מהתרוצים העיקריים, ומתוכם יתבאר עוד כמה עניינים בשחיטת הזר ושחיטת הכהנים.

ה'חשק שלמה' (במנחות ד' י"ט.) מביא ב' תירוצים: בתירוצ' הא' הוא מביא, שיש לחלק בין קרבן ציבור וקרבן יחיד, וכפשט הפסוק שעליו דיבר הזוהר, דמיירי בקרבן יחיד. כל הראיות שהבאנו לעיל, לכך שדווקא הכהנים היו שוחטים, יתפרשו לפי"ז בקרבנות ציבור, ואזרת הזוהר אינה אלא בקרבן יחיד⁹. ומוסיף ה'חשק שלמה'

יתר על כן, בראשונים נראה שלמדו מהזוהר הנ"ל שזו עמדה עקרונית, המבטאת את אי שייכותו של הכהן, שמידתו חסד, לשחיטה, שהיא מידת דין, ולכן ביארו קדמונינו שדווקא הלוויים הם ששחטו, כמידתם, ושבוזה עדיפים הם על הכהנים. כך למשל בפירוש שה"ש המיוחס לרמב"ן¹⁰: "ומצות ל"ת שלא יתעסקו הכהנים בעבודת הלוויים ולא הלוויים בעבודת הכהנים, שכאו"א הוא דוגמת ב' דברים הפכיים, לפיכך לא יתכן להם לכנוס בתחום שאינו שלו". וע"כ עסקו הכהנים בהקרבה וכפרה ובברכת העם, והיו "נמנעים מלשחוט". וברקאנטי תצווה: "אמרו רז"ל בספר הזוהר כי הכהנים היו נמנעים מלשחוט, שלא לעשות הפך מידתם, ובכל מקום תמצא וסמך ושחט (היינו: הבעלים). גם אמרו מקבלה ואילך מצות כהונה, לימד על השחיטה שכשרה בזר".¹¹ ובסיומה של פרשיית הלוויים שהזכרנו לעיל, על הפסוק (במדבר ד, מט) "על פי ה' פקד

ר' אברהם שמחה מאמצ'יסלב, תלמיד מובהק של הגר"ח מוולוז'ין, בהקד' לספר מדרש רות החדש עם ביאור הגר"א). ולכן עמלו רבותינו לתרץ.

עו. והוסיף בספר 'בן יוחאי' מענה ס"ד: "ואף אם רז"ל בזהר אינם משועבדים לסתם משנה, מ"מ יש תימה שלא מצאנו דעה זאת בגמ' דילן מתנא אחד ולא אישתמיט למשמע לן דעת תנא זה החולק על המשניות האלה ועל סוגיות רבות בש"ס".

עז. במהדורת מוסד הרב קוק 'כתבי רמב"ן' ח"ב עמ' תק"ל-א'. (ובאמת, כפי שהעירו החיד"א והרד"ל, פי' זה אינו מהרמב"ן אלא מאחד מרבותיו, ר' עזרא או ר' עזריאל תלמידי ר"י סגי נהור בן הראב"ד, אלא שמפי' זה שאבו רבות הרמב"ן ושאר הראשונים, ע' במבוא של הרח"ד שעוועל במהדורה הנ"ל).

עת. ועוד שם: "כבר ידעת כי אין הקרבן קרב בלתי כהנים לוויים וישראלים, כי הם כנגד שלשה אבות העליונים. הכהנים מן החסד על כן הם מכפרים כי בחסד יכופר עוון... הלוויים מכח הגבורה... על כן מה שכשר בזה פסול בזה... ישראל מכח הרחמים..., על העניין הזה אמרו רבותינו ז"ל, כהנים לוויים וישראלים מעכבין את הקרבן... ואל תתמה, אחרי שכח הלוויים הוא מידת הדין של מעלה, איך יצא אהרן מהם שהוא הפך מידתם. כי כך דרכו של הב"ה יתעלה, מוציא אש ממים ומים מאש, מתוך מים מלוחין מוציא המתוקים, ובתוקף המרירות מזריח שם פלאו למתקן".

עט. וכבר קדמו בזה הרקאנטי הנ"ל בפרשת תצווה. וכן תירצו ב'ראש המזבח' (זבחים ד' ל"ב.) ובעוד כמה אחרונים.

פו. והוסיף ב'ראש המזבח' שם, דאע"ג דהשחיטה היא ממידת דין, אין חשש בקרבן ציבור כי זכות הרבים מועילה ו"אפילו סטרא דשמאלא סלקא לשלמא לאשלמא לכנסת ישראל".

היות וכשירה בזר, אולם שלא בבגד"כ, ודאי מותר לו לשחוט, שהרי כש"א אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם" (זבחים יז:), ואז יוגדר כ'אחרא' ולא 'כהנא', כלשון הזוהר. והנה דבריו צ"ע, דהגם דשחיטה כשירה בזר ואינה עבודה, אין זה אומר בהכרח שאסור לכהן השוחט ללבוש אז בגד"כ, ואדרבה, הריטב"א ביומא (ד' כ"ד:), כתב במפורש שהיה הכהן השוחט לבוש בבגד"כ, וכפי שמובא בגמ' שם שהיו מפיסין בבגד"כ, ולא מסתבר שהזוכה בשחיטה היה צריך למהר ולפושטם בטרם ישחט. והנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד^פ באיסור כלאיים באבנט לכהנים, דהראב"ד כתב שכל היום מותר במקדש, והרמב"ם אומר שמותר רק בשעת עבודה. א"כ לראב"ד פשיטא שיוכל לשחוט בבגד"כ, אך אפילו לרמב"ם יש פנים לומר^פ, שלא בא לאפוקי מכל מה שאינו עבודה ממש (האסורה בזר), וגם הוא יודה שכשעוסק הכהן בהכשר וצורך

ומטעים, שהדבר מתאים במיוחד לשיטת ר' שמעון, שהוא מריה דהזוה"ק^פ, והוא שלומד המקור לשחיטה בזר באופן מצוותי לכתחילה לבעלים מהיקשא ד"וסמך", דומיא דסמיכה, כדביארנו לעיל. ויש שהרחיקו לכת יותר^פ וביארו שאכן דברי הזוהר כפשטם, דשחיטה אסורה לכהן, ולא רק בקרבן יחיד אלא אפילו בקרבן ציבור, אלא שזו רק דעת ר"ש, שלמד מסמיכה שמצוות שחיטה בזרים לעיכובא ולאפוקי כהן, רק שבשונה מסמיכה, אין צריך לבעלים דווקא ואפשר גם זר אחר, ור"ש לשיטתו – הן בש"ס והן בזוהר, אלא שמוכח שחכמים פליגי בהאי, וכמותם סתם רבי, דהלכה כמותם לגביה ר"ש^פ.

בתירוץ הבי"ד^פ, מסביר ה'חשק שלמה' שכוונת דברי הזוהר היא לאסור שחיטת כהן רק אם הוא לבוש בבגדי כהונה, משום דהאבנט הוי כלאים שלא בשעת עבודה ואסירי, ואין השחיטה מוגדרת 'שעת עבודה'

פא. ע' בדרכי משה יו"ד סי' ס"ה אות י"ב: "שמעתי כי בעל ספר הזוהר הוא סתם ר' שמעון המוזכר בתלמוד שהוא רשב"י". (ע"ש שמוסיף שלכן במקום דפליג עם ר"י "אין ראה מספר הזוהר לענין הלכתא", דהא ר"ש ור"י הלכה כר"י).

פב. בן יוחאי מענה ס"ד, שו"ת 'מגד שמים' סי' ל"ז, שו"ת 'אבני חפץ' סי' ע"ח (אות ט') ובספר 'הדרש והעיון' מאמר ד' (לפרשת חקת).

פג. רק דצ"ע, דנראה קצת דוחק לומר, שעל כל המקורות שהבאנו לעיל על שחיטת כהנים פליג ר"ש, ואפילו תימא דכך הוא, מה נעשה עם הפסוקים המפורשים ששחטו כהנים, ועוד הלא בפר כה"ג הא ודאי מודה ר"ש. ובי"מגד שמים' רוצה ליישב הפסוקים שגם כשכתוב 'כהנים' הכוונה שם ללוויים, ע"פ האמור בגמ' תמיד (ד' כ"ז:). שבכ"ד מקומות נקראו כהנים לווים. (וזה צ"ע, הא מצינו שהכהנים נקראו לווים אך לכאורה לא להפך, שהלוויים ייקראו כהנים), או שהייתה זו הוראת שעה שישחטו הכהנים. ולגבי פר כהן גדול כתב "שאני יוה"כ דהוא יומא דחסד וליכא דינא כללי".

פד. מביאו בשם אחיו הגאון ר' בצלאל הכהן מו"ץ בוילנא, וכ"כ בשו"ת מהר"צ חיות סי' מ"ח. פה. הלי' כלי המקדש פ"ח הלי' י"א-י"ב. ועי' 'שאגת אריה' סי' כ"ט שהאריך בסוגיה זו וצידד בדעת הראב"ד, ועי"ע בית הלוי ח"א סי' א"ג.

פו. כפי שביארו בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ס"ט והמהר"צ חיות שם, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וביקול סופרי ריש פ"ג דזבחים מצד שרק ככהן יש חלות מצוותית לשחיטה. ובאופן אחר ביאר בימנחת אשרי שמות (סי' ס"ט) מצד דהיתר כלאיים בבגד"כ הוא הותרה ולא דחוויה. ועי"ע בימשמר הלוי' זבחים סי' ס' שהאריך ופלפל בדבר זה.

כתב: "כל הפסולין לעבודה מותרין לשחוט קדשים לכתחילה ואפילו קדשי קדשים, חוץ מן הטמא שאינו שוחט לכתחילה..."¹⁹, הרי שלא הוציא מן הכלל בעל מום אפילו לא לעניין לכתחילה.²⁰

אולם בעל החשק שלמה²¹ מתייחס לחידוש זה ומביא לו כמה ראיות. ראשית, הוא מדייק ממשנתו, שכשפירטה את הפסולין לא הזכירה 'בעל מום', שלא לחינם הוא, אלא משום שסברה שלכתחילה אין לשחוט ע"י כהן בעל-מום²². ועוד הוא מראה שבבמה כהן בעל-מום פסול וזר כשר, כדמוכח בסוף מס' זבחים²³, הרי שלא נשתוו לגמרי דין זר ודין כהן בעל-מום. והיות ובעל-מום הוא פסול מטעם דמאוס לגבוה, הן במקריב והן

העבודה (כשחיטה) יהיה זה כלול בהיתר דשעת העבודה²⁴. וצ"ע ואכמ"ל.

ויש שרצו לתרץ²⁵ שהזוהר איירי בבעל מום, וששיטתו היא שלכהן בעל מום אסור לשחוט. והנה זה לכאורה דין מאוד מחודש, דהרי במפורש אומרת משנתנו "כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשירה", ובפשטות זה כולל גם בעל מום. וברייתא חולין (ב:) הובאה ג"כ משנתנו, ושם אומר רש"י במפורש "כל הפסולין – כגון זר ואונן וטמא ובעל מום..."²⁶, וכן בקידושין (נג. ד"ה אפילו) כתב רש"י במפורש על בעלי מומין "שאף הם היו מתליעים בעצים ומפשיטים ומנתחים ושוחטים". ובירושלמי איתא להדיא²⁷: "שחטו אותו בעלי מומין וזרקו אותו טהורין". וכן הרמב"ם (פ"א מפסוה"מ ה"א)

פז. ואגב אעיר, שבדבר זה מיושב, מה שהקשו רבים מהאחרונים על הרמב"ם ממעשה דשמואל ועלי, שהזכרנו לעיל (עי' במפרשים לברכות שם, ובחתי"ס הנ"ל, וכן ב'ארצות החיים' סי' י"ח, או"ש כלאים פ"י הל"ב, 'אחיעזר' ח"ג, סי' נ"ז ועוד), שאם אכן יש איסור לבישת בגדי"כ אפילו בשחיטה (כפי שרצו להבין ברמב"ם, מכיוון שכשרה בזר ואינה עבודת הכהנים בלבד), קשה למה אמר עלי לשמואל שחייב מיתה מדין 'מורה הוראה בפני רבו', הא לאפרושי מאיסורא מותר גם במקום רבו? אך אם נפרש ברמב"ם שלא לכך נתכוון, ומודה דשרי ללבוש בגדי"כ בשחיטה וכהנ"ל, שוב אין מקום לקושיה זו.

פח. ב'שערי זהר' להגר"ר מרגליות (ברכות ד' ל"א): מביא בשם 'זכרון בספר' דף י"א, ע"ש שמיישב רעיון זה בפשטי המילים בזוהר (ובתועפות ראם עמי רס"ח מזכיר תירוץ זה ודוחהו מתוך דברי הזוהר עצמו). וע"ע שם שמציע תירוץ אחר ע"פ תיקון גירסה בזוהר.

פט. פסחים פ"ז ה"ה, בעניין פסח שבא כשהכהנים טמאים, וכדביאר בהרחבה דברי הירושלמי בחזו"א זבחים סי' ד' אות י"א.

צ. אולי יש אפילו צד עדיפות בכהן בעל מום על פני הזר הישראלי, מצד שהוא יכול להיכנס מעבר למה שיכול להיכנס הישראלי, וכמבואר בפ"א ממסכת כלים. דבמשנה ח' שם מבואר שישראל נכנסים לשחוט בעזרת כהנים, ובמשנה ט' איתא דבעלי מומין יכולים להיכנס עד בין האולם והמזבח.

צא. בספרו 'עצי ברושים' על יו"ד, בפתחה.

צב. אך עי' תו"ט שמשמע שכשנקטה המשנה 'כל הפסולין' ברור שהכל בכלל, ואדרבה על כל מה שפירטה יש להוכיח למה פירטה ומה התחדש ושהיה הו"א לומר אחרת, וכפי שמבאר ב'טהרת הקודש'.

צג. דף ק"כ. וכן מציין הוא לי'משנה למלך' (בהלכות תמידין ומוספין פ"ב ה"י) דמשמע דכהן בעל מום מוזהר אף על עבודות הכשרות בזר. וכן הביא שם עוד כמה ראיות ודיוקים לחידוש זה, ואכמ"ל.

הסידות בעלמא ולא מדינא, כפי שמובא בהרחבה ב'שדי חמד' מפי ספרים וסופרים^{צד}. ועוד כתבו שניתן לפרש פה לשון 'אסיר' מלשון 'מלך אסור ברהטים', היינו: קשור. כלומר, שאין פה איסור כפשוטו אלא עמדה רוחנית עקרונית, שהשחיטה מנוגדת למידת הכהן ומהותו, וממילא מוטב שלא ישחט, ועצה טובה קמ"ל.

בקרבן, זו סיבה להעדיף את שאר הפסולין והזר על הכהן בעל-מום, ע"ש^{צד}. ויש שפירשו בכוונת הזוהר^{צד} שאין רצונו לומר כפשוטו שהכהן אסור בשחיטה, רק שכוונתו לתת טעם למה לקחה התורה את חיוב השחיטה מהכהן ונתנה רשות גם לישראל, והיינו משום שאין זו מידתו. ובאמת מצאנו לפעמים גם בפוסקים, שלשון 'אסור' אינו מהווה איסור מוחלט, אלא מידת

ו. מצוות הבעלים בשחיטה

מביא את הקרבן וסומך נאמר (ויקרא א, ה): "ושחט את בן הבקר לפני ה', והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב...". והנה מפסוק זה, כאמור, למדו רז"ל שרק מקבלה ואילך מצוות כהונה, אולם יש לשאול על מי נאמר "ושחט"? והנה הראב"ע פירש דקאי אכהן^{צד}, וכן פירש בהמשך על הפשט וניתוח, אע"ג דכל הני כשרים בזר. אולם הרמב"ן, ועמו רוב המפרשים^{צד}, פירשו שמדובר

הנה מאחר וראינו דהתירה התורה השחיטה בזר, וראינו הדעות השונות אם יש אעפ"כ עניין בשחיטת הכהן לכתחילה, או שמא אדרבה, יש הסתייגות משחיטת הכהן (לכה"פ בקרבן יחיד), יש לברר האם יש לכתחילה מצווה על הבעלים דווקא לשחוט את קרבנם. תחילה נעיין בפשטי המקראות. בפסוק הראשון הדין בקרבן יחיד בספר ויקרא, הדין בעולת נדבה, לאחר המתואר שהבעלים

- ד. והנה מסברה זו הוסיף שם וחידש, שגם זר ייפסל לשחיטה אם הינו בעל מום, וגם זה מחודש מאוד. הרמב"ם כותב (פ"ט מהל' ביאה"מ הי"א) שזר שעבד כשהיה טמא ומחוסר בגדים ולא רחץ ידיו וכו' לוקה רק משום זרות, וכפי שמבאר שם הכס"מ מקורו מהתוספתא (פ"ב הי"ז), שלא הוזהר בכל אלו אלא מי שהוא ראוי לעבודה. ומכאן מדייק המניח (מצוה ע"ה) דזר לא הוזהר על מום, ע"ש, הרי מפורש דלא כה'עצמי ברושים'. והראב"ע בפי' לויקרא (פרק כ"א, כ"ד) מציע פי' שגם ישראל בעל-מום לא יזבח, אך מסייג: 'לולא הקבלה', הנה גם הוא הבין בפשטות שע"פ קבלת חז"ל אין לזר בעיה של בעל מום, וכפי שהעיר שם ה'משך חכמה', שפסול בע"מ בזר לא מצאנו אלא בבמה, וכדאיתא בזבחים ק"כ.
- ה. 'אהבת יהונתני' (על ת"י) לפרשת ויקרא, וכעין זה ב'בית אהרן' (הר"א מפלונגיאן) לפרשת נשא וספר 'פני אריה', והובא גם ב'תורה שלמה' לפרשת בוא מילואים עמ' קמ"ח.
- ו. חלק ו' כללי הפוסקים סימן ט"ז אות י"ב.
- ז. בטעם שפירש כך, כתבו ה'פרדס יוסף' וה'תורה שלמה', שהוא משום דהיה דרך הכהנים לשחוט, וכדלעיל באורך, על אף דמדינא הזר כשר, וללמדנו שסובר שאכן עדיף בכהן לכתחילה. אולם אולי י"ל, שכל כוונתו לולא דברי חז"ל, וכדרכו בכמה מקומות, ואכמ"ל. וע' בפי' הראב"ע בדברים (פ"ח, ג') על "ונתן לכהן הזרוע הלחיים והקיבה" שמפרש: "ודרך דרש כי הכהן הוא שוחט השלמים, הזרוע שכר זרועו בשחיטה והלחיים שכר הברכה והקיבה שכר הבדיקה", הרי ששיטתו שהכהן שוחט אפילו בשלמים.
- ח. רש"י כאן לא מפרש, אך ביומא (ד' כ"ז. ד"ה 'ת"ל') מפורש דקאי אבעלים. ובאברבנאל

לא עבדו לא הכהנים ואף לא הבכורות, והבעלים עשו בעצמם את כל עבודות הפסח, גם שחיטה וגם זריקה וכו', הכל היה מצווה המוטלת עליהם, ולכן אין משם ראייה על עצם דיני קרבן פסח לדורות (רק מה שלמדו חז"ל משם דין שליחות, כדלהלן)^ק.
 נבואה לדברי חז"ל. הנה הגמ' בפסחים (דף ז:) דנה בשאלה, מתי מברכים "על" ומתי מברכים "ל", ומפרטת כמה דוגמאות. בעניין שחיטה אומרת הגמ' שמברכים "על השחיטה", כי: "היכי נימא, נימא 'לשחוט' לא סגיא דלאו איהו שחט?" ומקשה: "פסח וקדשים מאי איכא למימר – אין הכי נמי", שמברכים לשחוט. והנה אפשר היה לפרש כאן את שאלת הגמ' מהמציאות, "דמסתמא כל אחד שוחט את שלו" (הריעב"ץ כאן)^{קא}, ואם כן לא מוכח דמצווה עליו דווקא. אך

בבעלים, ובפרט הנצי"ב האריך לדייק בפסוקים אלו, שבכל השלבים האפשריים הבעלים בעצמו טורח בטיפולו ובשחיטתו. ומסברא, יש ללמוד מכאן על כל קרבנות יחיד, דבחדא מחתא הם, מלבד הפסח ששונה מהם מצד שאין בו סמיכה, ולכן יש הו"א לומר שאין ללמוד מהם על פסח^ט.
 בפסוקי הפסח נאמר (שמות יב, כא): "ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתים ושחטו הפסח". ומפרש שם הנצי"ב: "אתם בעצמכם תשחטוהו", לכאורה משמע גם כאן שמצווה בבעלים. ועוד אומר הפסוק (שם ו) "ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", מה שיכול להתפרש כמצווה על ישראל ממש. אמנם ב'דברות משה' (למסכת חולין עמ' ריב) העיר שזה נאמר הרי בפסח מצרים, שאז

כאן כתב: "ונראה לי, שכל הדברים שלא נתייחסו לכהנים, והם כשרים בזרים, היה הבעל המקריב חייב לעשותם בעצמו". ומפרט ה' דברים: הסמיכה, השחיטה, ההפשטה, הנתחה והרחיצה. ע"ש שמרחיב בדברים ומוסיף: "אע"פ שיהיה המקריב מלך ישראל, היה חייב לעשות בידי בקרבנו חמשה הדברים האלה". ועי' פירוש פסוק זה בספר 'אמת ליעקב' להגר"י קמינצקי, שהאריך להוכיח מהרמב"ן ושאר ראשונים, דמצוות שחיטה בבעלים, ועי"ע באו"ש מקוואות פ"א ה"ח.

צט. כ"כ ביקרן אורה' מנחות ד' י"ט. פנ"י קידושין מ"א: ובימנחת ברוך' סי' י"ג, והיינו משום הסמיכות של "וסמך ושחט". ועוד י"ל מסברא, דבקרבת יחיד יש כאן איש יחידי שהקרבת לשמו, שמחוייב לסמוך וממילא גם היכולת בידו לשחוט, אך פסח בא בחבורה והרי א"א שישחטו כולם, אם לא מדין שליחות, לכן יש הו"א לחלק ביניהם. אך עי' בפנ"י שם, שמביא סברא דאם מצווה בבעלים בפסח, ולא היינו לומדים דין שליחות, היה הו"א שיצטרכו כל בני החבורה לשחוט בסכין ארוכה, ויבדברות משה' תמה על כך.

ק. יש להקשות, דהרי בפרק ט' דפסחים מפורט מה בין פסח מצרים לפסח דורות, ואם נאמר שמה שלא הזכירו שווה בשניהם, א"כ הרי לא מוזכר שם עניין השחיטה. ויותר מזה, הרי הפסוק של "ושחטו אותו" מובא בספר המצוות לרמב"ם (מ"ע נ"ה) במה "דצונו לשחוט שה הפסח" וכו', ובעקבותיו גם בחינוך (מצוה ה'). ואולי הדבר"מ יאמר שאין משם ראייה, דודאי עצם החיוב להבאת ק"פ הנלמד מפסוק זה הוא לדורות, אך אופן עשייתו אז, היה מותאם בפשטות לפי המצב שאין כהנים, לעומת המצב כיום שישנם, ואם אכן היה ממש מצווה על הבעלים לשחוט (או למנות שליח) לא היה לרמב"ם ביד החזקה להשמיט דין זה. קא. וכמ"ד דגם במצוות שיכול לצאת ע"י אחר ולא מוטל דווקא עליו, אעפ"כ אם הוא העושה מברך 'לו ולא יעלי', ע"ש בר"ן.

הכהנים כולן פנויין לעסוק בהקרבת הפסחים, וכבר קדמו המאירי שפירש שם: "מן הסתם כל שאפשר בזרים היה נעשה בהם מפני רוב טרדת הכהנים", הנה גם לפי"ז אין במשתמע שתהיה מצווה בבעלים. האחרונים האריכו בשאלה זו מתוך הסוגיה בקידושין (דף מ"א:), העוסקת בעניין שליחות. הגמ' אומרת: "א"ר יהושע בן קרחה מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר (בפסח) 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערביים', וכי כל הקהל כולן שוחטין, והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו". וברש"י: "מנלן – דשלוחו של אדם כמותו לשחיטת קדשים". מדבעינן שליחות משמע לכאורה שעל האדם עצמו מוטלת החובה לשחוט או למנות שליח, ומשמע ברש"י שאינו רק בפסח אלא בקדשים בכלל.

הפנ"י והמקנה שם הקשו כמה קושיות^ק על האפשרות דבעינן שליחות בקדשים, ולכן צמצמו ופירשו בגמ' שהתכוונה רק לפסח, שבו נאמר (שמות י"ב, ו') "ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", הרי כאן כעין קפידא של התורה לשחיטה בבעלים בפסח, ודלא כרש"י שנקט "קדשים" באופן גורף. וכבר הזכרנו הערת

אומר רש"י: "פסח וקדשים – הבעלים נצטוו, דכתיב וסמך ידו ושחט". משמע^ק שלמד מהגמ' דמצווה על הבעלים עצמם לשחוט, ולא רק בפסח אלא גם בשאר קדשים^ק. אך ע"ש ברש"ש^ק, שמפרש כוונת רש"י: "שהבעלים נצטוו להשתדל בשחיטת קרבנם, אם ע"י עצמו או ע"י שלוחו, לא שיש מצווה מיוחדת לו בשחיטה". וכן מבאר 'הדברות משה' בכוונת הגמ', שלעניין נוסח הברכה אין העניין דווקא מי שמוטל עליו ממש לעשות כמו ידיו, אלא מי שהאחריות עליו שהדבר יעשה, גם אם בפועל יהיה זה ע"י אחרים. והסבר זה יתכן לאומרו גם בלשון רש"י.

מאידך, בפסחים דף ס"ד. אומרת המשנה: "שחט ישראל וקבל הכהן", ופירש רש"י: "שחט ישראל – אם ירצה, שהשחיטה כשרה בזרים בכל הקרבנות", הרי שתלה הדבר ברצונו ולא כתב שהיא מצווה. ואולי פירש כן ע"פ הגמ' שם, שדייקה מהמשנה רק שקמ"ל שהשחיטה כשירה בזר ולא הזכירה מצווה בבעלים כלל, ולכן גם רש"י בעקבותיה ביאר לפי מה שנתפרש שם בגמ', ולא חש להזכיר מה שממקומות אחרים כן משמע שהיא מצווה בבעלים, וצ"ע. ובשפת אמת פירש בטעם ששחט ישראל "כדי שיהיו

קב. וכך מדייק בדבריו הימנחת חינוך' במצווה ה' אות כ"ב, וכן הנצי"ב, היאמת ליעקב' בפסחים שם, ועוד.

קג. עוד תתכן ראייה מרש"י זבחים ד' ק"ג. (ד"ה 'מן המותרות', 'לנדבת יחיד'), שלשונו, בפשיטות, על הבעלים היא שסומך ושוחט. וכן דייקו השפ"א שם והאו"ש (פ"ג מאישות הי"ז). אך ע"י ביחמדת דניאל שם, שהביא הגירסה שמציע שם היחק נתן' ולפיה נופלת הראיה. ע"ש מה שהרחיב בסוגיה זו. ועוד יש לדייק שמצווה בבעלים מרש"י ביומא ד' כ"ז. ד"ה 'ית"ל', ובדה"י ב' פרק ל', פס' ט"ז.

קד. וכן פירש היחזון יחזקאל' (על תוספתא מנחות פ"י ה"ד), שכוונת רש"י שהבעלים נצטוו שיהיו נשחטים, כמו במזוזה שחובת הדר שתהיה מזוזה על פתח ביתו, אך לא בעינן שיהיה זה הוא עצמו או שלוחו.

קה. מהם: אם בעינן שליחות כיצד מקבלים קרבנות מנכרים (נזיר ס"ב). הרי אין שליחות לנכרים, וכן קשה ממה שדנו בשחיטת קטן הא אין שליחות לקטן ועוד. ועי' 'מנחת ברוך' סי' י"ג והלאה שהאריך בסוגיא זו והזכיר הקושיות והאפשרויות לתרץ.

הבעלים – אינו נעשה שלוחו בעל כרחו, והקרבת פסול, שהרי נשחט שלא בשליחות. וכן מודר הנאה לא יוכל לשחוט בשבילו, ועוד שבפסח אם מינה שליח לשחוט בשבילו על חמץ, יהיה זה שליח לדבר עבירה ובטלה השליחות. וגם אם נחלק, ונאמר שבדיעבד אם הייתה שחיטה המעשה עשוי והרי שחוט לפניך ולא ייפסל, מ"מ לכתחילה יהיה אסור לשחוט שלא מדעת בעלים.

אך מוסיף המנח"ח, שהרמב"ם לא הזכיר דין זה כלל (לא בפסח ולא בשאר קרבנות). וכתב ה'דברות משה', שהשמטת הרמב"ם היא ודאי ראייה חזקה שלא סבר דין זה. ובאמת ברמב"ם רואים, שמחד לא הזכיר מצווה בבעלים לשחוט את קרבנו, ומאידך לא הזכיר שום העדפת כהנים בשחיטה, גם לא בקרבן ציבור. בהל' ביאת המקדש (פ"ט ה"ו) כתב הרמב"ם: "שחיטת הקדשים כשרה בזרים, אפילו קדשי קדשים, בין קדשי יחיד בין קדשי צבור. שנאמר, 'ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן', מקבלה ואילך מצות כהונה". וכן בהל' פסוה"מ (פ"א ה"א): "כל הפסולין לעבודה מותרין לשחוט קדשים לכתחלה, ואפילו קדשי קדשים"י. וע' במנחת אברהם (בסוגיין ריש פ"ג דזבחים), שכתב דיתכן שפירש הרמב"ם דבריו: 'בין קדשי יחיד בין קדשי ציבור', לאפוקי מהראשונים שהעדיפו כהן לכל הפחות בקרבן ציבור.

ה'מנחת חינוך' מזכיר את דברי הרמב"ם בהל' ברכות (פי"א הי"א-י"ב): "כל העושה

הדברו"מ דזה נאמר רק בפסח מצרים ואינו ראייה לדורות, כך שלדעתו אפשר ללמוד בסוגיין לעניין שליחות בלבד, מבלי לדייק מפה גם חובת שחיטה, ואפילו בפסח. ואכן ב'מנחת ברוך' (סי' י"ג) הביא מספר טיב גיטין, שסבר שאף בפסח לא בעינן שחיטת בעלים, וראיתו מהסוגיה המקבילה בירושלמי (פ"ב ה"א), שמביאה את האפשרות ללמוד דין שליחות מ'ושחטו אותו', ודוחה: "שנייא היא, שאדם שוחט פסחו של חברו שלא מדעתו", ואין שליחות אלא מדעת ('קרבן העדה' שם), ולמסקנה לומד הירושלמי דין שליחות מ'ויקחו"י, שאע"פ שלשחוט יכול אדם שלא מדעת חברו, אין אדם יכול להפריש פסחו של חברו שלא מדעתו. הרי דלשחיטה לא בעינן שליחות, וממילא שהוא עצמו אינו מחוייב בה. והעיר ב'עניינים למשפט' שם, שהיות שלמסקנה לא ילפינן שליחות מדברי ר' יהושע בן קרחה, אלא מתרומה, אפשר דגם הבבלי מודה לירושלמי, דלא בעינן כלל שחיטה בבעלים"י. נמצא כי מהסוגיה דקידושין עלו בדינו ג' שיטות: י"א דבעינן שחיטת בעלים (או שליחות) בכל קרבנות יחיד, וי"א רק בפסח, וי"א דלא בעינן כלל. ולהלן נראה עוד שיטה אפשרית.

להלכה, ה'מנחת חינוך' (סוף מצוה ה') מעורר על דין מצוות שחיטת בעלים מהסוגיה דקידושין הנ"ל, לכל הפחות בפסח. ומביא הנפקא-מינות שעולות מדין זה, שהרי אם נאמר שחובתו לשחוט בעצמו או בשליחות, אם שחט מישהו בלא רצון

קו. "דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית" (שמות יב, ג).

קז. וכן האריך להוכיח ב'מנחת ברוך' שם. אולם הפנ"י כאן מבאר דהירושלמי והבבלי פליגי בהא.

קח. וכ"כ גם בהל' מעשה הקרבנות פ"ה ה"א.

גם בדברי הרמב"ם הנ"ל, ולפי"ז אין מצווה בבעלים כלל. והנה יש להעיר על קושי בלשון הרמב"ם, שהרי לשון הגמ' שממנה למד הלכות אלו (פסחים ד' ז: וכדלעיל) היא: "פסח וקדשים מאי איכא למימר", והר"מ שינה מ"קדשיו" ל"חגיגתו", ואם סבר (כפי שרוצה לנקוט המנח"ח) דהמצווה רק בפסח, למה הוסיף "חגיגתו"? וצ"ע. ובדבריו"מ כתב שפשוט שהכוונה גם לחטאתו ואשמו ונדרו ונדבותיו, דמאי שנא. ולעומת זאת ראיתי בספר מועדים וזמנים להגר"מ שטרנבוך (ח"ז סי' רי"ט), שאומר שבדווקא נקט הרמב"ם "חגיגתו", דכך הוא מפרש בדברי הגמ' "קדשיו", דאיירי דווקא בכעין הפסח, דהיינו קרבנות שעיקר עניינם באכילת הבעלים. ולפי"ז יוצאת לנו שיטה רביעית בסוגיין, שיש מצוות שחיטה בבעלים, לא בכל הקרבנות יחיד אך גם לא רק בפסח, אלא בכל קרבן יחיד שעיקרו לאכילה, דומיא דפסח וחגיגה.

מצוה, בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו, אם עשה אותה לעצמו מברך 'לעשות'. עשה אותה לאחרים מברך 'על העשייה': כיצד, לבש תפילין, מברך להניח תפילין... שחט פסחו וחגיגתו, מברך לשחוט"קט. משמע לכאורה דהיא מצווה המוטלת עליו, כמו שאר הדוגמאות המנויות בהלכה זו, ולכל הפחות יצטרך למנות שליח. והנה המצוות המנויות פה אינן בחדא מחתא. דהרי בתפילין אינו יכול למנות שליח, ובמילה מצווה על האב לכתחילה אך אפשר ע"י שליח, ולעומת זאת (כפי שמעיר כאן בליקוטי הגר"א) פסח וקדשים – לכאורה לא מוטל עליו דווקא לשחוט? משיב הגר"א: "ואפשר מחמת מצווה בו יותר מבשלוחו"קט. אמנם יש להעיר שאותו הפירוש שהציע הדברו"מ לעיל לגמ' דפסחים ולרש"י שם, [שלעניין נוסח הברכה אין העניין דווקא מי שמוטל עליו ממש לעשות כמו ידיו, אלא מי שהאחריות עליו שהדבר יעשה], מציע הוא

שחיטה ע"י ישראלים מיוחסים

לעבדו צא ושחוט עליי את הפסח...". ואולם תוס' בקידושין (דף ע"ו: ד"ה 'אין') מחדשים שזהו רק בדיעבד, ולכתחילה צריך דווקא כשרים מיוחסין. המשנה שם (ע"ו). דנה בדיני יוחסין, ואומרת ש"אין בודקין מן המזבח ולמעלה", ומפרש רש"י: "אם מצא שאבי אביה שימש על המזבח, בידוע שמיוחס הוא". והנה בפשטות איירי בכהן

לאחר שראינו השיטות שיש מצוות שחיטה בבעלים דווקא, יש להעיר על חידוש שמצאנו בהקשר לכך בדברי התוס'. הנה כשביארו חז"ל, במשניות ובגמרות דלעיל, שהשחיטה כשרה בור, לא מצאנו שסייגו את הדבר, ואדרבה, משנתנו אומרת שכשרה 'אפילו בנשים ועבדים', וכן פשוט לשון המשנה בפסחים (פרק ח' מ"ב) "האומר

קט. ולעומת זה בשחיתת חולין אומר הרמב"ם (הט"ו) שאפילו אם שחט לעצמו מברך "על השחיטה", הואיל וכדברי הרשות הם, וכפי שמבאר שם הכס"מ, שהרי אפשר לו שלא לאכול בשר וא"כ לא יתחייב לעולם לשחוט.

קי. וכך מדייק ביאמת ליעקבי ויקרא פרק א, ו' ע"ש.

קיא. ועי' בביאור אליהו רבא מהגר"א במסכת כלים (פ"א מ"ח) על לשון המשנה "עזרת הכהנים מקודשת ממנה, שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם, לסמיכה לשחיטה ולתנופה" מעיר הגר"א: "ושחיטה מצוה בבעלים".

אומר, ומדוע לא. בלי ספק, היו ישראל כשרים הרבה דוחקים להטפל בעבודות הללו לזכות במצוה. ובודאי לא היו מניחים לעסוק בה, רק מיוחסים". אך בהמשך דבריו מאריך שם בכמה ראיות שבאמת, מתוך הקפדת הייחוס, היו מקפידים שתיעשנה עבודות אלו בכהנים או לויים, כפי שמופיע כמה פעמים בתנ"ך ובחז"ל וכפי שראינו לעיל לשיטתו. גם התפא"י (חומר בקודש פ"א ס"ב ובהע' שם) מביא ש"לתוספות לכתחילה לא ישחטו רק מיוחסין", אך מוסיף ש"ישראל אין מורגלין להיות בקיין בהן ביחוסין, מה שאין כן כהנים, ב"ד יושבין תמיד ובודקין אחר יחוסין, ומה"ט אין בודקין מהמזבח ולמעלה". לכאורה משמע מדבריו שלומד מדברי תוס' עצמם שלמסקנה למעשה יש להעדיף כהנים בשחיטה, וכפי שהארכנו בראשית דברינוק"י.

שעבר ע"ג המזבח, בעבודות הכהן, וכ"ה בפיה"מ לרמב"ם ובעוד מפרשים, אולם תוס' מפרשים שיש פה רבותא אחרתק"י, "דמיירי אפילו בעבודות הכשרות בזרים, כגון שחיטה או הפשט, אע"ג דשחיטה כשרה בנשים ובעבדים, היינו דיעבד, אבל לכתחילה לא עבדי כי אם כשרים מיוחסין"ק"י. והנה בתוס' רא"ש דוחה דבריהם, "דלא אשכחן דבעינן שיהא ישראל כשר לצורך הפשט ושחיטה וניתוח, ועוד דבזבחים אמרינן כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה, וה"ה אפילו לכתחילה". ומכורח קושיה זו אכן מבאר הפנ"י, שכוונתם "ממנהג וסלסול שנהגו הכהנים למעלה בעלמא", ולא מדין תורה. גם התוי"ט שם הקשה על דברי תוס', כי "היתכן לומר שמצווים (מיוחסים) לשחוט ולהפשט בכל פעם ופעם". אך על כך מתמיה הריעב"ץ בלחם שמים שם: "ואני

קיב. דקשיא להם, למה לא שנו דאין בודקין מתרומה ומנשיאות כפיים ומעלה, וכן דייקו (תורא"ש) מהא דבמשפט הבא המשנה אומרת "ולא מן הדוכן ולמעלה", וכדמפרש בגמ' ששם היו יושבין מייחסי כהונה ולוייה, אלמא דרישא לא איירי בכהנים. קיג. וכ"כ בשם ר"ת בכתובות כ"ד: תוד"ה יחד' "דלאו בעבודות מזבח ממש איירי, אלא כגון הפשט וניתוח דברים הכשרים בזרים, דלא היו מניחין לעשות אותם אלא למיוחסין מן המשיאין לכהונה". וכן מפרש, בעקבות הת"י, המהרש"א בקידושין שם. קיד. ועי' במלבי"ם (ויקרא פ"א, ה' אות ל"ה) שציין, כסמך לדברי תוס' הנ"ל, את כל הפסוקים שהבאנו לעיל שכשלא שחטו הכהנים שחטו הלוויים, והיינו משום ייחוסם.

ג. סמיכה 'לפני ה' סמיכה בטהורים ו'תיכף לסמיכה שחיטה' [דף לב.]

הרב שגיב אלטמן

לע"נ חותנתי מרת מלכה (מרייט) בת ר' יונה ז"ל.
נלב"ע כ"ד כסליו ה'תשעב.

א. סמיכה 'לפני ה'

שחיטה' אין סמיכה מבחוץ ושחיטה מבפנים, אלא אף הסמיכה מבפנים ואין טמא נכנס לעזרה. והקשה הרב רבי יעקב דאורליני"ש דבפרק בתרא (ד' קי"ט): משמע דכתיב בסמיכה גופה 'לפני ה', דקאמר דאין סמיכה בבמה משום דכתיב 'לפני ה'. ואי לא כתב בה 'לפני ה' אלא מקרא דשחיטה, הא שחיטה גופה ישנה בבמה – הרי דדרשינן קרא ד'לפני ה' על סמיכה גופה, ומזה נלמד גם לעניין סמיכה בעזרה, ולא מכח דין 'תיכף לסמיכה שחיטה'. והתם פירש בקונטרס, דהיינו קרא דכתיב בפר כהן משיח 'לפני ה' וסמך' [לכאורה כוונתם דמפרש"י שם ג"כ מוכח דמורה דלומדים 'לפני ה' גבי סמיכה ולא מכח תיכף, דבקרא דפר כהן משיח ליכא היקשא ד'וסמך ושחט'].

וממשיך התוס': "ומיהו לקמן בשמעתי' (דף ל"ג.) משמע כפירוש הקונטרס דהכא. דפריך למאן דאמר 'תיכף לסמיכה שחיטה' לאו דאורייתא, מדתניא 'וסמך ושחט' מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים, ואי אמרת לאו דאורייתא, בטמאין נמי משכחת לה. משמע בהדיא דלא ידעינן סמיכה 'לפני ה' אלא משום ד'תיכף לסמיכה שחיטה'. וצריך לדחוק ההוא דלקמן דפרק בתרא. ומיהו יש ליישב ההיא דלקמן בשמעתי', משום ההיא סוגיא כמאן דאמר 'ביאה במקצת לאו שמה ביאה', דאי משום 'לפני ה' אפשר דמעיל

א. בגמ' (דף ל"ב.) הקשו על מסקנת הגמ' שם דטמא ששחט כשר דיעבר: "וטמא דיעבר שפיר דמי, ורמינהו: 'וסמך ושחט' מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים". ותירצה הגמ': "מדרבנן" [שמא יגעו בבשר – רש"י. והדרשה מההיקש אינה אלא אסמכתא]. וחזרה הגמ' והקשתה על התירוץ: "מ"ש סמיכה [דבטהורים מדאורייתא – רש"י] – דכתיב 'לפני ה' [והיינו בעזרה, מקום שאסור לטמא ליכנס], שחיטה נמי – הכתיב 'לפני ה'. אפשר דעביד סכין ארוכה ושחט. סמיכה נמי אפשר דמעיל ידיה וסמך, קסבר ביאה במקצת שמה ביאה וכו'".

והנה במה שאמרו בגמ' דבסמיכה כתיב 'לפני ה', פרש"י (ד"ה 'דכתיב לפני ה'): "ושחט את בן הבקר לפני ה'", וכיון דבעינן 'תיכף לסמיכה שחיטה', אין סמיכה מבחוץ ושחיטה מבפנים, אלא אף הסמיכה בפנים, ואין טמא נכנס לעזרה". הרי שלדעת רש"י בסמיכה גופה לא כתוב 'לפני ה', אלא בשחיטה, אך כיוון דבעינן 'תיכף לסמיכה שחיטה', ממילא צריך לסמוך היכא דשוחט והיינו 'לפני ה' – בעזרה.

אמנם התוס' שם (ד"ה 'מאי שנא סמיכה') הקשו על פירוש רש"י, וז"ל: "מאי שנא סמיכה דבטהורים דכתיב 'לפני ה' – פי' בקונטרס דהיינו מדכתיב 'ושחט את בן הבקר לפני ה', וכיון דבעינן 'תיכף לסמיכה

דריש 'לפני ה'. ולא כפירוש הקונטרס דפרק בתרא, דדריש לה מקרא אחרינא דפר כהן משיח. תדע, דמפר כהן משיח היכי מצי למילף שאר סמיכות 'לפני ה', שאני התם דקדושה חמורה היא חטאות הפנימיות. עכ"ל התוס'.

מבואר אם כן שדעת התוס' שיש בסמיכה דין 'לפני ה' מצד עצמה, והיינו מדרשת הפסוקים, דכתיב 'לרצונו לפני ה' – וסמך

ידיה וסמך, אבל אי אמרת 'תיכף לסמיכה שחיטה', לא אפשר, דמרחק צפון" וכו'. ומסיק התוס': "מיהו 'וסמך ושחט' דכתיב גבי עולה דטעונה צפון, דריש בתורת כהנים בפרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשתא ג' פרק ד' ה"א): 'מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים'. ובהדיא דריש התם מקרא דלעיל דכתיב 'יקריב אותו לרצונו לפני ה' וסמך. מדכתיב ממש וסמך אצל 'לפני ה',

א. ביאור הקושיה והתירוץ של התוס', דהברייתא דמה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים, מתפרשת לכאורה, או למ"ד 'ביאה במקצת שמה ביאה', שאינו יכול להכניס אפילו ידיו בלבד ולסמוך, ולכן לא משכחת סמיכה אלא בטהורים (וכמו שביארה הגמ' בסוגיא. ורק למאי דמתני רב חסדא איפכא, א"ש למ"ד 'ביאה במקצת לאו שמה ביאה'). או אף למ"ד 'לאו שמה ביאה', ולפי מה שתירצה הגמ' לקמן ל"ג. גבי סמיכת מצורע, שאינו יכול לסמוך בפנים, משום דהסומך מכניס ראשו ורובו, ולא סגי בהכנסת ידיו. וכן יש לפרש כן גם בברייתא ד'מה סמיכה בטהורים', ואתי שפיר אפילו למ"ד 'ביאה במקצת לא שמה ביאה' (וכפרש"י לקמן ל"ג. ד"ה 'מיתבי וסמך ושחט', דהסוגיא שם אזלא אליבא דמ"ד 'לאו שמה ביאה'). ולשני דרכים אלו, שפיר מוכח מקושית הגמ' על הצד ד'תיכף לסמיכה שחיטה" לאו דאורייתא, דאין סמיכה בעזרה אלא משום דין "תיכף לסמיכה שחיטה", שכן אם צריך לסמוך בעזרה גם בלא דין תיכף, על כרחך אין סמיכה בטמאים שהרי אינם יכולים להיכנס ולסמוך. ואיך הוכיחה הגמ' מהא דאין סמיכה אלא בטהורים ש"תיכף לסמיכה שחיטה" דאורייתא? ולכן כתבו התוס' דמוכח משם כפרש"י. ואע"ג שהגמ' תירצה גבי מצורע ג"כ, כמ"ד 'מרחק צפון' דהיינו שהשחיטה צריכה להיות דווקא בצפון המזבח ולא כל צפון העזרה מקרי צפון, וכמו כן נוכל לתרץ הברייתא של סמיכה בטהורים אליבא דמ"ד 'ביאה במקצת לאו שמה ביאה' בעניין זה, ולומר דאע"ג דמותר להכניס ידיו לעזרה וגם אין צריך להכניס ראשו ורובו כדי לסמוך, מ"מ אין סמיכה אלא בטהורים, שהרי צריך לסמוך היכא דשוחט מדין "תיכף לסמיכה שחיטה", והא דווקא בצפון המזבח (שלצורך כן צריך להיכנס ממש לעזרה וזה א"א בטמא). ואם כן לא מוכח מקושית הגמ' שסמיכה בעזרה אינה אלא משום תיכף, שכן מצד דין סמיכה באמת יכול להתקיים בטמאים, ורק משום שצריך לסמוך ב'מרחק צפון' שאינו אלא משום "תיכף לסמיכה שחיטה", לא משכחת סמיכה בטמאים וכמו שתירצו באמת התוס'. ואם כן צ"ב סברת התוס' מעיקרא שהביאו ראייה לפירש"י והוצרכו לדחוק בסוגיא בדף קי"ט. וגם בתרוצם משמע שאינו אלא בהכרח ובדוחק קצת. ונראה דהיינו משום דלא מסתברא להעמיד הברייתא דווקא כמ"ד 'מרחק צפון', דהא הברייתא ד'מה סמיכה בטהורים' מתניא בתו"כ ויקרא דבורא דנדבה פרק ד' (והוא התו"כ שהביאו התוס' בסוף הדיבור) בסתמא, ואח"כ נשנתה שם בפרק ז', הפלוגתא דתנאי אי זהו צפון וכו'. ועוד, דמנלן להקשות למ"ד "תיכף לסמיכה שחיטה" לאו דאורייתא, מכח מה דמפרשינן בברייתא דס"ל ד'מרחק צפון'. נימא דס"ל דכל העזרה מקרי צפון, אלא שהסומך צריך להכניס ראשו ורובו כתירוץ הראשון שתירצה הגמ' לעיל, ומשום כן ליכא סמיכה בטמאים ולא משום ש"תיכף לסמיכה שחיטה". ומשום כן כתבו התוס' בפשטות להוכיח מקושית הגמ' דאין שחיטה בעזרה אלא משום דין 'תיכף'. ובתירוצם כתבו התוס' דצ"ל דהגמ' אזלא אליבא דמ"ד 'לאו שמה ביאה' וקיימא לה דווקא כהתירוץ דמרחק צפון.

לסמיכה שחיטה", שכן הביא ראיה לזה שעיקר דסמיכה לא יליף אלא משחיטה, מהגמ' בדרף ל"ג. שתלתה סמיכה בטהורים ב"תיכף לסמיכה שחיטה" מדאורייתא. וכן מבואר בדבריו להדיא ד"כיוון ד'תיכף לסמיכה שחיטה' דאורייתא, הוה כמה דכתיב בפירוש בסמיכה 'לפני ה' וכו'". וכן ביאר בזה את הלימוד שאין סמיכה בבמה מדכתיב "לפני ה' – וסמך", דהיינו דכיוון ד"תיכף לסמיכה שחיטה" דאורייתא, הוה כמה דכתיב בפירוש סמיכה 'לפני ה' ואינה בבמה. יעויין שם בדבריו באריכות.

וביאר דבריו נראה, דדין 'תיכף לסמיכה שחיטה' מלמד דסמיכה שייכא ותליא בשחיטה [וכמו שנקט בלשונו "שכל עיקר סמיכה מהקישא דשחיטה יליף ובשחיטה כתיב 'לפני ה'"], ו'תיכף לסמיכה שחיטה' הוא הגילוי של זה, דכיוון דמן ההיקש הזה למדנו להצריך 'תיכף לסמיכה שחיטה' הרי דסמיכה שייכא ממש בשחיטה ו'כל עיקרא דסמיכה לא יליף אלא משחיטה'. ועל כן יש לנו ליתן הגדרים האמורים בשחיטה – גם בסמיכה, ו'לפני ה' האמור בשחיטה, קאי גם על סמיכה. ואם כן אין מצוות סמיכה כלל אלא 'לפני ה' – ולא בבמה. ואע"ג דבשחיטה גופה א"א לומר שאין מצוות שחיטה אלא 'לפני ה' ולא בבמה, דא"א בלא שחיטה, באמת מ'לפני ה' היה לנו למעט, אלא שעל כרחק יש מצווה בשחיטה גם בבמה. אבל סמיכה שתלה הכתוב שתהא 'לפני ה', אינה בבמה, שלא שמענו ציווי על הסמיכה היכא דאינה 'לפני ה' ואין הכרח עליה.

מיהו עדיין צריך ביאור, דהא גופא קשיא,

וגו', ומשום כן צריך לסמוך בעזרה דווקא. ודין נוסף למדנו מהקישא ד'וסמך ושחט' דבהמשך הפסוק, דבעינן 'תיכף לסמיכה שחיטה'.

אכן במקומות אחרים מבואר בתוס' כדעת רש"י, שאין לנו מקור לסמיכה 'לפני ה' בעזרה, אלא מכח מה שצריך להתכיף את הסמיכה לשחיטה. ע' לקמן ע"ד: ד"ה 'והא' בסוה"ד, ומנחות ס"ב: ד"ה 'וכן', ובגיטין כ"ח: ד"ה 'והא'. גם בפיה"מ לרמב"ם במנחות (פ"ט מ"ח) משמע כפרש"י, שכתב: "ותכף לסמיכה שחיטה, שתהא סמוכה לה שלא יהא ביניהם איחור. והוא טעם לאמרו ובמקום שסומכין שוחטין, וכל זמן שסמך חוץ לעזרה חוזר וסומך במקום שחיטה כדי שיסמוך שחיטה לסמיכה ולא תהא ביניהם פעולה אחרת, לפי שנאמר 'וסמך ושחט'. וכ"כ שם בפ"י הרע"ב. וכ"מ בפ"י רבינו הלל על התו"כ שם.

והנה על שיטת רש"י ודעימיה קשה, כמבואר בתוספות הנ"ל, מהגמ' בדרף קי"ט: ומהתו"כ הנ"ל דדרשינן 'לפני ה' וסמך' למעט סמיכה בבמה. ובתו"כ מפורש טפי, דלהדיא תני התם: "לפני ה' וסמך" – אין סמיכה בבמה וכו' 'לפני ה' וסמך' – אע"פ שסמך מבחוץ, יחזור ויסמוך מבפנים".

ולכאורה יש ליישב ע"פ מה שכתב בפירוש המיוחס לר"ש משאנץ על התו"כ שם, דלא דרשינן כלל 'לפני ה' וסמך' כדרשה בפני עצמה, וכל עיקר דין סמיכה – שאינו יוצא בסמיכה שנעשתה בחוץ, וצריך לחזור ולסמוך מבפנים – מהקישא דשחיטה יליף, ובשחיטה הוא דכתיב 'לפני ה'. ומבואר בדבריו שם שהיקש זה תלוי בדין 'תיכף

ב. וצ"ל דמפרש דמ"ש התו"כ 'לפני ה' וסמך', ר"ל דדורש עתה סיפא דקרא דכתיב 'לפני ה', וקמ"ל דקאי נמי ארישא ד'וסמך'. ראה כה"ג ב'דבורא דחובה' פרשה ו' פרק ט' – 'באצבעו ולקח וכו' באצבעו ונתן וכו'.

מנלן דהקפידה התורה על 'לפני ה' בסמיכה, במה שהצריכה 'תיכף לסמיכה', דילמא אין קפידא אלא על התכיפות לשחיטה. ונראה טעמו, דהא ד'תיכף לסמיכה שחיטה' יליף לה, כאמור, בתו"כ מהיקשא ד'וסמך ושחט'. וז"ל התו"כ: "וסמך ושחט – במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה, מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים". הרי דלא ילפינן 'תיכף' מהוראת תכיפה בפסוק להדיא, אלא מהקשת סמיכה לשחיטה שיש לה משמעות של לימוד מזה על זה, וכמו דדריש גם "מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים" (ואף שבגמ' בסוגיין מבואר דדין שחיטה בטהורים אינו אלא מדרבנן, סו"ס צורת הלימוד המדובר היא של לימוד מזה על זה). ואם כן מה שלמדו מזה ד'תיכף לסמיכה שחיטה', הוא מצד דמצוות סמיכה תליא בגדרי הכתוב בשחיטה, ולא נתן בה הכתוב גדרים בפני עצמה.

והשתא וודאי שעיקר גדר ההיקש הוא במה שצריכה הסמיכה להיות במקום שצוותה התורה לשחוט, לא רק משום שצריכה להיות 'תיכף לשחיטה', אלא שגדרי מצוות שחיטה הם גם גדרי מצוות הסמיכה. ועל כן, גם היכא שיכול לקיים התכיפה, עדיין צריך שיתקיימו גדרי המצוה שלמדנו משחיטה לסמיכה. אם כן, אשכחנא פתר לשיטת הסוברים, דאין סמיכה בעזרה אלא משום 'תיכף לסמיכה שחיטה', דלא תקשי עליהו קושית התוס' כאן. אבל שיטת רש"י עדיין אינה מיושבת בזה. דלפירוש המיוחס לר"ש משאנן, לא למדו לקמן בסוגיא בדף קי"ט: דאין סמיכה בבמה, אלא מדין 'תיכף לסמיכה שחיטה'. אבל רש"י הרי פירש לקמן קי"ט: (לפי הגירסה שהיתה לפני התוס') דהא דאין

סמיכה בבמה למדנו מקרא ד'לפני ה' וסמך' דכתיב גבי פר כהן משיח, ולא משום היקש ד'תיכף לסמיכה שחיטה'. ואכן הקשה על רש"י גם במיוחס לר"ש הנ"ל [וגם בגירסת רש"י שלפנינו, שמפרש דילפינן מ'לפני ה' וסמך' דכתיב גבי עולה, וכמבואר בתו"כ, מ"מ קשה דמבואר דלא משום 'לפני ה' דשחיטה ו'תיכף לסמיכה שחיטה' פטרו בבמה, אלא מדרשת 'לפני ה' – וסמך שכתוב בפסוק לפני כן].

אמנם את שיטת התוס' בכמה מקומות, שאין סמיכה 'לפני ה' אלא מדין 'תיכף' כנ"ל, מיושבת כאמור עפ"ד המיוחס לר"ש משאנן. ובוה היה מקום, לכאורה, ליישב גם את קושית הגרעק"א בקידושין ל"ו. על תוד"ה 'הקבלות והזאות'. התוס' שם כתבו בסתמא, דסמיכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ובמנחות צ"ג. ד"ה 'ידו' פירשו יותר וכתבו: "למה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה, תיפוק לי דמצוות עשה שהזמן גרמא אם 'תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא', כדאמר בפרק כל הפסולין (זבחים ל"ג), דאפילו סמך בסוף הלילה תכף לעמוד השחר, צריך לשחוט עדיין את התמיד תחילה, שלא יהא דבר קודם לתמיד וכו'". עכ"ל. והקשה הגרע"א על דבריהם: "ואני בער לא אדע, דמנ"ל לרבותינו בעלי תוספות לומר דזה מקרי 'זמן גרמא', דהא אין המניעה מצד לילה, אלא דכלל הוא דסמיכה יהיה תיכף לשחיטה, וזהו גם ביום ובלילה א"א לסמוך לשחיטה, וגם ביום בלא תיכף לשחיטה ליכא סמיכה, וצלע"ג". ולפי האמור לעיל יש ליישב ד'תיכף לסמיכה שחיטה' – היינו דסמיכה שייכת בגדרי השחיטה ואם כן כשם שאינו סומך אלא 'לפני ה' כאמור בשחיטה, ה"ה דאין סמיכה אלא בזמן שמצווה בשחיטה.

מיהו באמת א"א לומר כן. ואדרבא, מהתוס'

גבול העזרה [וכבר תמה כן על הצ"ק הר"ב 'לשם זבח'].

ונראה לבאר כוונת הצ"ק, דרש"י פירש הגדר של מקום סמיכה מדין 'תיכף' לרווחא דמילתא אליבא דכו"ע ומשום הסוגיא לקמן, אף שבתחילת הסוגיא אינו צריך לזה.

והעניין [כפי שכבר כתבתי לעיל בהערה א'], דניחא טפי לפרש הברייתא דסמיכה בטהורים אליבא דכל השיטות בדין צפון, דהא מתנייא בסתם בתו"כ אע"פ שאח"כ נשנית שם המחלוקת גבי צפון. אבל הסוגיא לקמן ל"ג. שתלתה סמיכה בטהורים ב'תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא', ולא ב'לפני ה', ע"כ צ"ל דמפרשת הברייתא אליבא דמ"ד מרחק צפון, כמו שתירצו התוס'. ולכן ס"ל לרש"י דהסוגיות חלוקות בפירוש הברייתא, דהסוגיא כאן מפרשת הברייתא אליבא דמ"ד דכל צפון העזרה יש לו דין צפון, ולכן הקשתה בסתם 'וליעול ידיה ולסמוך', דאי מרחק צפון, לא שייך להקשות כן דהרי מ"מ חסר ה'תיכף לסמיכה שחיטה', שצריך לשחוט בצפון. ולכן תלה רש"י בצד של 'תיכף לסמיכה שחיטה', אף דבעינן 'לפני ה' גם בסמיכה, לאשמועינן דגם סוגיא דידן מודה דבעינן 'תיכף', ואם כן ע"כ דס"ל דכל צפון העזרה מקרי צפון. אבל התוס' שפירשו משום 'לפני ה' דכתיב גבי סמיכה, צ"ל דס"ל דגם בתחילת הסוגיא מצינן למימר דמפרש 'מרחק צפון', והא דהקשתה הגמ' 'וליעול ידיה ולסמוך', היינו משום דס"ל 'תיכף לסמיכה שחיטה' לאו דאורייתא. ודו"ק.

ג. ובספר פנים מאירות (על תוס' ד"ה סמיכה) כתב: "נראה דרש"י הוכרח לפרש הכא כן, דהא ע"כ לפי האמת כתיב בשחיטה נמי 'לפני ה', ולמה לא אמרינן דאין שחיטה בבמה. אלא ע"כ דאיצטריך לגופיה ד'בן הבקר לפני ה' ולא שוחט לפני ה'". ואם כן

במנחות שם מוכח דאינו מפרש כסברה זו, שהרי הוצרך לבאר דאפילו אם סמך בסוף הלילה, עדיין צריך לשחוט התמיד תחילה. ואם סבירא ליה כסברה שביארנו בדעת המיוחס לרשב"א, א"צ לזה, אלא כיוון ששחיטה עצמה אי אפשר לה אלא ביום, גם סמיכה התכופה לה כן.

ב. ה'צאן קדשים' בסוגיין, תמה על קושיית התוס': 'וקושיה זו אינה מובנת לי, דכמו דמיישבו התוס' סוגיא דלקמן לפרש"י [נראה שצ"ל: לפירושם], כמ"ד 'ביאה במקצת לאו שמה ביאה', מיושב נמי פרש"י, דהוכרח לפרש הכי בהמקשן דפריך מאי שנא, דע"כ ס"ל כמ"ד ד'לאו שמה ביאה'. ואינו מן הצורך לפנינו למעיין בה". וכוונתו, לכאורה, דכמו דבסוגיא לקמן ל"ג. – שהגמרא הביאה ראייה מן הברייתא, ד'תיכף לסמיכה שחיטה' דאורייתא, ומוכח מהתם דסמיכה 'לפני ה' אינה אלא מדין תיכף, ותיירצו התוספות לשיטתם, דהתם ס"ל ד'ביאה במקצת שמה ביאה' ויכול להכניס ידיו ולסמוך אף בטמאים, אלא דמרחק צפון, ואם כן צריך להכנס כולו לעזרה כדי לסמוך בצפון, וזה הוא מדין 'תיכף לסמיכה שחיטה', אבל אין הכי נמי שסמיכה בעזרה בעינן מ"מ מדין 'לפני ה' שאמור בה – כמו"כ בסוגיא כאן, דהמקשן וודאי סבר 'ביאה במקצת לאו שמה ביאה' (שהרי הקשה 'דאפשר דמעיל ידיה וסמך') ג"כ ס"ל 'מרחק צפון', ולכן תלה רש"י בדין 'תיכף לסמיכה שחיטה', דמצד 'לפני ה' האמור בה, עדיין משכחת סמיכה בטמאים, וכמו שתירצו התוס' עצמם את הסוגיא לקמן אליבא דשיטתם.

אכן הדברים תמוהים לכאורה, דעל כרחך א"א לפרש הסוגיא כאן ד'מרחק צפון', דהרי המקשה הקשה 'דליעול ידיה הטמא ולסמוך', ואם כן מפרש שהסמיכה היא על

לסמיכה שחיטה¹, וכנ"ל בדברי התוס' והמיוחס לרשב"א.

ואפשר היה להבין ע"פ הפ"מ דכל זה אינו נפ"מ אלא להו"א, דלולא ש'לפני ה" מיותר, לא היינו לומדים מכאן למעט בבמה. אבל אחרי שלמדנו גם למעט בבמה, ודאי שאין סמיכה אלא בעזרה מדין 'לפני ה"'. אבל באמת אינו כן, דבסוף דבריו הקשה הפ"מ לשיטת התוס' מקושיית הגמ' לקמן (ל"ג): "דאי 'סמיכת אשם מצורע' דאורייתא ו'תיכף לסמיכה שחיטה' דאורייתא ליעול ולסמוך וכו', ואם כסברת התוס' ד'לפני ה" כתיב בגופה דסמיכה אף לעניין סמיכה בעזרה, למה הוצרכה הגמ' לתלות ב'תיכף לסמיכה שחיטה²". ויש להאריך בביאור סברת הפ"מ מדוע לא יועיל כאן תירוץ התוס' ד'מרחק צפון'. מ"מ חזינן דלדעת רש"י לא קשיא ליה. ומבואר דס"ל בשיטת רש"י, דגם אחרי שלמדנו 'לפני ה" למעט במה, עדיין לא שמענו סמיכה בעזרה, ואין דין בסמיכה שתהיה 'לפני ה" אלא מדין 'תיכף לסמיכה שחיטה', ד'לפני ה" האמור בה למעט במה, אינו דין אחד עם הצורך לסמוך בעזרה. ולסברא זו צ"ל שאף שהתורה מיצטה סמיכה בבמה, אינו אלא גדר בקרבן. שכל שאין הקרבן קרב בעזרה 'לפני ה"', אין בו דין סמיכה. אבל מעשה הסמיכה עצמו, לא שמענו עדיין שצריך להיות 'לפני ה" דווקא, ורק מדין 'תיכף לסמיכה שחיטה' הוא דצריך לסמוך בפנים.

נמצא אם כן: דלפירוש הצ"ק מודה רש"י דבעינן סמיכה 'לפני ה" ממקרא המפורש

בסמיכה ע"כ מוכרח לומר ד'תיכף לסמיכה שחיטה' דאורייתא, דאי לאו הכי מנ"ל למעט סמיכה בבמה. אלא תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא ו'לפני ה" מיותר ואתי למעט סמיכה בבמה. והתוספות רוצים ליישב הא דפריך לקמן 'וסמך ושחט', אף דילפינן סמיכה מ'לפני ה" דכתיב בגופיה, קשה היה לו להקשות בפשיטות כיוון דסמיכת אשם מצורע דאורייתא, ליעול ולסמוך דרחמנא אמר שיהיה דווקא 'לפני ה"'.³

וביאור דבריו, דהתוס' בקושייתם הניחו בפשטות, שכיוון ש'לפני ה' וסמך' לומדים שאין סמיכה בבמה, וודאי כבר שמענו גם שצריך לסמוך בעזרה, דיסוד אחד לשני הדינים. אבל דעת רש"י שבאמת א"א ללמוד את שני הדינים מלימוד אחד. והראיה משחיטה, שלא אומרים שאין שחיטה בבמה, אע"ג דכתיב בה ושחט 'לפני ה"'. וע"כ הטעם משום שאין הפסוק מיותר, שכבר למדנו משם דבן הבקר 'לפני ה" ואין השוחט 'לפני ה"'. ואם כן בסמיכה, שיכולנו ללמוד מקרא ד'לפני ה' וסמך' – שאין סמיכה בבמה, ע"כ היינו משום שסמיכה בעזרה אפשר ללמוד ממקום אחר והיינו מ'תיכף לסמיכה שחיטה⁴.

ולפי זה צ"ל שרש"י חולק על תוס' בסברא שנקטו כמושכל ראשון, שע"כ איכא שחיטה בבמה דא"א בלא שחיטה, ולא שייך כלל ללמוד שאין שחיטה בבמה. ומכח זה כתבו להוכיח גם אליבא דרש"י, דא"א לתלות הא דאין סמיכה בבמה – בדין 'תיכף

ג. וקשה דבדף ט"ז. למדו מ'לעמוד לפני ה' לשרתו', דאין עמידה בבמה. ובדף כ"ו. כ' רש"י ד"ה 'קבלה בכלי שרת' דלמדו מהאי קרא דשרות הוא 'לפני ה"'. הרי דשפיר ילפינן גם דין מקום העבודה, שצריך להיות בפנים, וגם מיעוט מבמה ממקום אחד, וכמוש"כ התוס'! וי"ל דהתם למדו כן מיתור ד'לעמוד', דדין עמידה בעבודה בעזרה, למדו ממקום אחר כמבואר בדף כ"ג:.

לתרץ והביא דברי הקר"א. וכ"כ הטהרת הקודש.

ועדיין צריכים ליישב, לדרך זו, את לשון התו"כ דדריש להדיא: "'לפני ה' וסמך', אף על פי שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך מבפנים". הרי דדרשינן מהאי קרא גם דין הסמיכה היכן הוא. והקרוב אהרן עצמו פירש שם, דלא דרש כן מעצם הסמיכות, שהרי כבר למד משם שאין סמיכה בבמה. אלא דריש הכא, דכיוון ד'וסמך' מתייחס ל'לפני ה' [כדרשה דאין סמיכה בבמה], אם כן 'יסמוך' היה לו לומר. לזה אמרו דאמר קרא 'וסמך' לומר, שאם לא סמך 'לפני ה', יסמוך פעם אחרת, עיי"ש. הרי דגם לדידה הוא דרש גמור, ואם כן הדרא קושיא לדוכתא על פרש"י, דגם אם הוא דרש אחר מ'לפני ה' וסמך', מ"מ תיפוק לה מהכא דבעינן בסמיכה 'לפני ה'.

והנראה בזה, דבאמת הדרשה ד'וסמך בחוץ יחזור ויסמוך', אינה דרשה בפני עצמה, ללמוד מהאי קרא סמיכה בפנים, אלא הוא ביאור הדין דסליק לן ממה שאין סמיכה בבמה, ומהא ד'תיכף לסמיכה שחיטה'.

בה, ולא תלה בדין 'תיכף' אלא בקדשי קדשים וביחס למ"ד מרחק צפון. ולפירוש הפ"מ, ס"ל לרש"י דאין סמיכה בעזרה אלא מדין 'תיכף לסמיכה שחיטה'.

ד. הקרבן אהרן, על התו"כ הנ"ל, כתב לפרש דעת רש"י, דס"ל דמאי דדריש בגמ' (בדף קי"ט:) ובתו"כ, 'לפני ה' וסמך', 'אינו להראות מקום הסמיכה, אלא לחיוב הסמיכה לחוד. דהא דלא דרשי הכי באותה הדרשא, אלא מדלא כתיב 'לפני ה' לרצונו' אלא 'יקריב אותו לרצונו לפני ה'', דסמך מלת 'ה' לסמיכה, הוא לומר שאין טעון סמיכה אלא העולה אשר תקרב 'לפני ה', והוא מקום הארון והשכינה, אבל לא בבמת יחיד. ואי דרשי ליה לחיוב הסמיכה, היאך נדרוש אותו להוראת מקום הסמיכה. ולזה הכא דמייירי במקום הסמיכה, לית לן קרא למילף, שתהיה בעזרה במקום השחיטה, אלא מד'תיכף לסמיכה שחיטה'. ורוצה לומר ד'לפני ה' וסמך' אינו נדרש במשמעות של 'וסמך 'לפני ה'', אלא רק זאת שבקרוב שקרב 'לפני ה' הוא דיש מצוות סמיכה, אבל לא בקרבן הקרב בבמה. וכן כתב הברכת הזבח

ד. נראה דנסמך דווקא על דברי רש"י בפירוש הסוגיא בקי"ט: כמו שהם לפנינו, דפירש דיליף מהקרא דעולה, דהתם הוא דכתיב 'יקריב אותו לרצונו לפני ה'. וסמך ידו וגו' ובזה דווקא משמע שהכתוב לא קמ"ל אלא היכן איכא מצוה לסמוך, שזה אינו אלא בקרבן שקרב 'לפני ה', שיקריב אותו לרצונו 'לפני ה' הוא הוראה כללית על הקרבן, ולא קמ"ל מקום למעשה מסוים, ורק משום שינוי הסדר, שסמך הכתוב 'לפני ה' ל'וסמך' דרשינן דאינו בבמה. מה שאין כן מקרא דפר כהן משיח (כפי שהביאו התוס' בשם רש"י) דהכתוב קאמר 'והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני ה' וסמך את ידו על ראש הפר וגו' אם כן פשט הכתוב מייירי דסומך היכן שהביא, ומכאן שפיר יש ללמוד דבעינן סמיכה 'לפני ה'. אלא שאין ללמוד לשאר קורבנות, כמו שכ' התוס', דמפר כהן משיח לא מצי למילף שאר סמיכות 'לפני ה', דשאני התם דחטאות הפנימיות היא קדושה חמורה. וגם מסמיכות בשני פסוקים מצינו שדרשו מקרא דלפניו ללמוד על מקום העבודה, וכגון בתו"כ דבורא דחובה (פרק י"ג) דדריש מסמיכות הפסוקים (ויקרא ד, כט-ל) 'ושחט את החטאת במקום העולה – ולקח הכהן מדמה באצבעו וגו', במקום העולה ולקח – שלא יהא קיבול דמה אלא בצפון. מכאן אמרו שחט בצפון וקיבל בדרום, בדרום וקיבל בצפון פסל וכו'. הרי דילפינן בכה"ג את מקום העבודה. ועיין רש"י ד' מ"ח. ד"ה 'ולקח הכהן'.

ה') – אבל כל היכא דההקרבה היא לפני ה', יש בה גם מצוות סמיכה – אלא גם במקדש דההקרבה היא לפני ה', מ"מ צריך שתהיה הסמיכה מתייחסת אל המעשה שהוא 'לפני ה'' בפועל ממש, והיינו שתעשה תיכף לזה, ועל כן כל שאין הסמיכה תכופה לשחיטה [שהיא ראשית עבודות הקרבן שצריך לעשותן בעזרה]¹ הרי שלא מתקיימת מצווה סמיכה כלל.

ולפי"ז הלימוד שכתב הקרבן אהרן ממה שאמר הכתוב 'וסמך' ולא אמר 'יסמוך', היינו רק ללמד לעיכובא, דגדר סומך בקרבן 'לפני ה'' הוא לעיכובא ולכן סמך בחוץ יחזור ויסמוך בפנים.

והיינו, דכבר נתבאר דהלימוד ד'לפני ה' וסמך' דאין סמיכה בבמה, אינו מלמד על אופן קיום הסמיכה, אלא על יסוד המצוה – באיזו הקרבה איכא מצוות סמיכה ובאיזו ליכא, והא דידענו דצריך לסמוך בפנים, אינו אלא משום 'תיכף לסמיכה שחיטה' וכמו שביאר הקרבן אהרן. וקמ"ל התו"כ, דאם סמך בחוץ באופן שצריך להכניס עתה הקרבן פנימה כדי לשחוט, צריך לחזור ולסמוך בפנים, משום דבזה לא מקרי תו 'לפני ה' וסמך' ואין כאן מצוות סמיכה כלל. דה'תיכף לסמיכה שחיטה' לימד, שהגדר של 'לפני ה' וסמך' אינו ממעט רק במה (כאשר עבודות הקרבן הן למעשה לא לפני

לפני ה' לעיכובא בסמיכה

אבל לשיטת התוס' דהוא לימוד לפני עצמו, 'לפני ה' – וסמך', דבעינן סמיכה בפנים, צ"ב.

ומצאתי שכבר עמד בזה בפירושו רבינו שמואל על התו"כ הנ"ל (מובא בכנסת ראשונים, מנחות צ"ג.), שהקשה: "וא"ת ואימא למצוה בעינן 'לפני ה'' לעכב מנין." ותירץ: "די"ל דשנה הכתוב 'לפני ה'' לעכב גבי שלמים (בויקרא פרק ג', כמה פעמים)." ועוד י"ל ע"פ מה שכתב בקרבן אהרן הנ"ל, דהתו"כ משמע ליה עיכובא משינוי לשון הכתוב, שלא אמר 'לפני ה' יסמוך', אלא 'לפני ה' – וסמך', דמשמע חזרה על הסמיכה, והיינו בסומך בחוץ.

בתו"כ מבואר, כאמור, דאם סמך בחוץ יחזור ויסמוך בפנים. וכן פסק הרמב"ם (הלכות מעה"ק פ"ג הי"א): "אין סומכין אלא בעזרה. סמך חוץ לעזרה, חוזר וסומך מבפנים." ויש לדרן מנלן ד'לפני ה'' מעכב את מצוות הסמיכה, דלמא אינו אלא למצוה, אבל כל שסמך אפילו בחוץ, יצא.

ולשיטת רש"י ודעימיה, דסמיכה בפנים היא מטעם 'תיכף לסמיכה שחיטה', כבר נתבאר לעיל בארוכה, דהתו"כ קמ"ל דבלא 'תיכף' ליכא מצוות סמיכה כלל. ועל כן כשסומך בחוץ דלא מתקיים תיכף לסמיכה שחיטה, לא הועיל בסמיכתו הראשונה מידי וצריך לחזור ולסמוך בפנים.

ה. ושחיטה לפני ה'' היא לעיכובא, לא מבעיא בקדשי קדשים, דאפילו צפון מעכב בהו, כמבואר לקמן מ"ח., אלא גם קדשים קלים ילפינן פסולא לקמן נ"ה:, ואם לא שחט בעזרה מקרי שחוטי חוץ, כמבואר לקמן ק"ג: ד'כולה בחוץ וצוארה בפנים' מקרי 'ואל פתח אוהל מועד לא הביאו'. וברש"י שם ד"ה 'ולאתוי כולה בפנים וכו': "ובלבד שיהא כולו לתוך חלל העזרה". וכן פסק הרמב"ם שם פ"ח הט"ו: "אחד השוחט במקדש וצוארה בפנים ושאר גוף הבהמה בחוץ או שהיה גופה בפנים וצוארה בחוץ, חייב, עד שתהיה הבהמה כולה במקדש שנאמר ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו".

ב. 'תיכף לסמיכה שחיטה'

לעיל, דבלא 'תיכף' ליכא מצוות סמיכה כלל. אבל לשיטת התוס' כאן דס"ל דאינו תלוי בדין 'תיכף', לכאורה היה מקום לומר דאינו אלא למצוה, אבל לעכב את מצות הסמיכה אינו מעכב אלא כשסמך בחוץ. דדווקא בסומך בחוץ אמרו בתו"כ דיחזור ויסמוך, וסומך בחוץ הוא מדין 'לפני ה' האמור בסמיכה ולא מדין 'תיכף', הרי דצד חסרון בתכיפה כשלעצמו אינו מעכב בדיעבד. וכן כתב באמת ה'אור שמח' (בהלכות מעה"ק פ"ג הי"ב) על לשון הרמב"ם שם, שכתב: "ובמקום שסומכין שוחטין, ותכף לסמיכה שחיטה. ואם שחט במקום אחר, או ששהה שחיטתו, כשרה. והסמיכה שיירי מצוה היא, לפיכך אם לא סמך – כיפר ואינה מעכבת וכו'" וז"ל האו"ש: "המשנה בפרק 'שני מדות' (מנחות צ"ג ע"א) אמרה במקום שסומכין שוחטין, ו'תיכף לסמיכה שחיטה', ותנא כן בספרא (ויקרא נדבה) ריש פרשה ד', ואפ"ה דריש בספרא ריש פרק ד' (שם) 'לפני ד' וסמך, אעפ"י שסמך מבחוץ חוזר וסומך מבפנים', ומוכח שאם סמך בחוץ חוזר וסומך בפנים. אבל על מקום השחיטה, והה"ד אם נתאחרה השחיטה לאחר הסמיכה הרבה ולא 'תיכף' הוי, אינו צריך לחזור ולסמוך. דהסמיכה כשרה בדיעבד וקיים מצות סמיכה. ולזה כיוון רבינו במה שכתב 'סמך חוץ לעזרה חוזר וסומך כו', מדברי התו"כ הנ"ל, ובהלכה י"ב, 'ובמקום שסומכין כו' ואם שחט (אולי צ"ל שוחט)', שאין מקום לשחוט רק במקום אחר, או ששהה שחיטתו, פירוש שנתאחר השחיטה,

דין 'תיכף לסמיכה שחיטה' מפורש במשנה במנחות צ"ג. "ובמקום שסומכין שוחטין ותכף לסמיכה שחיטה". וביארה הגמ' שם: "מאי קאמר, הכי קאמר במקום שסומכין שוחטין, שתכף לסמיכה שחיטה".¹ ובסוגיין דף ל"ג. מסיקה הגמ' ד'תיכף לסמיכה שחיטה' דאורייתא. [ועיין ביצה דף כ. דאיכא מ"ד אליבא דבית שמאי, דלא בעינן 'תיכף לסמיכה שחיטה'. ועיין ירושלמי שם פ"ב ה"ד דס"ל דגם לב"ה לא בעינן 'תיכף' בשלמי נדבה, ואילו באשמות מודים גם ב"ש דבעינן 'תיכף' (ואפילו באשם מצורע. ובמראה הפנים שם כתב, דנראה דהא אתיא כמ"ד סמיכת אשם מצורע דאורייתא, דהא מחמיר ביה בסמיכה דלכו"ע בעינן ביה 'תיכף לסמיכה שחיטה'. אך בגיליון הש"ס שם היפכו הגירסא, ולפי"ז רק באשם מצורע ליכא תיכף לכו"ע, וכסוגין לקמן ל"ג.) ולא נחלקו ב"ש וב"ה אלא בשלמי חגיגה, עיי"ש].

והנה בירושלמי [ביצה פ"ב ה"ד] איתא: "ב"ש אומרים: הותרה סמיכה שלא כדרכה. וב"ה אומרים: לא הותרה סמיכה שלא כדרכה. איזו היא שלא כדרכה, מאתמול. אמר ר' זעירה כל עמא מודיי באשם מצורע שסמך עליו מאתמול לא יצא וכו'". ומבואר דכשסמך על קורבנו מאתמול לא יצא. ומשמע ד'תיכף לסמיכה שחיטה' הוא לעיכובא במצות סמיכה. וודאי כך נותן הדין לכל השיטות שנתבארו לעיל, דס"ל דכל דין סמיכה בפנים אינו אלא מדין תיכף, והרי סומך בחוץ לא יצא, כמבואר בתו"כ. וטעם העיכוב בזה מבואר, לפי מה שכתבנו

1. ופשוט שאינו רק מצד המקום אלא מצד הסמיכות בזמן שהעניין הוא בתכיפה. עיין מנחות צ"ג: רש"י ד"ה 'מאי קאמר' ותוס' ד"ה 'ידו'. וכן מבואר מהירושלמי המובא לקמן בסמוך. ועיין סוטה ל"ט. תוד"ה 'כלי' ורמב"ם הלכות מעה"ק פ"ג הי"ב.

עיכוב כלל מצד שלא שחט תיכף לסמיכה, אלא רק מצד הדין ד'לפני ה' וסמך!^ז אמנם ק"ק לפירוש זה, דצ"ל דהירושלמי אינו כהברייתא דמייתי הבבלי (ביצה כ.), דמפורש דטעמם של ב"ש הוא או משום דלית להו סמיכה, או משום דלית להו 'תיכף לסמיכה שחיטה'. ומ"מ עדיין צריך יישוב לפירוש קרבן העדה והפני משה, דפירשו בירושלמי שם, דבא לחלק בין קרבן דאית ביה דין תיכף לקרבן דאין בו. ולפי"ז ה'לא יצא' דנקט שם הוא משום חסרון התכיפה [וכן למה שביאר בדעת הרמב"ם, בכסף משנה שם דמפרש דאם שהה סמיכתו לא קיים מצוות סמיכה, אלא ששחיטתו כשרה כיוון שסמיכה גופא אינה מעכבת. וכ"כ בק"ס שם: "ובמקום שסומכין שוחטין דתכף לסמיכה שחיטה כדכתיב וסמך ושחט, ואם לא עשה כך שחיטתו כשרה דסמיכה גופא לא מעכבא דאינה אלא שיורי מצוה"^ח. ועיין לקוטי הלכות ל"ב. בז"ת ד"ה 'דיעבד', שנסתפק בזה].

וי"ל ע"פ מה שכתבתי לעיל גבי שיטת התוס' בסמיכה לפני ה', בשם פירוש רבינו

כשרה – פירוש הסמיכה כשרה, ואינו צריך לחזור ולסמוך, דהסמיכה כשרה כיון שהיתה 'לפני ד', ודר"ק. ועיין מה שכתבתי לקמן פ"ב מהל' חגיגה בשם ירושלמי". עכ"ל.

וז"ל האו"ש בהלכות חגיגה שם: "דבאשם מצורע שסמך עליו ביום ז', כיון דלשחוט עדיין מחוסר זמן ואינו ראוי לשחוט, אם סמך עליו לא יצא, וצריך למחר לחזור ולסמוך. ובשלמי נדבה דמצי שחיט, לכן כי סמך מאתמול אין צריך לחזור ולסמוך רק בשלמי חגיגה פליגי, דב"ה עבדי לה כאשם מצורע, דפירוש, דכיון דאם הביא מאתמול הקרבן כשר, אלא שאינו יוצא בו ידי חובתו, בזה פליגי אם צריך לחזור ולסמוך". עכ"ל.

הנה האו"ש עצמו ציין לירושלמי הנ"ל, שקשה לכאורה לפירושו, ומיישב על פי פירושו את סוגיית הירושלמי, דלא מיירי התם משום 'תיכף לסמיכה שחיטה'. אלא מצד זה, דכל שהוא מחוסר זמן לשחוט – ליכא מצוות סמיכה כלל. ולכן כשאינו מחוסר זמן, מועילה סמיכתו אע"ג שלא שחט עד למחר. ולדרך זו אין ה"נ דלשיטת התוס' כאן (והרמב"ם, לפי האו"ש) אין

ז. ועיין חיי הגרעק"א על הסוגיא לקמן ל"ג. שכתב "קשה לי, דאף דלא היה באפשרות לעשות 'תיכף לסמיכה שחיטה' מ"מ לקיים סמיכה [לפנים] שיעייל ידיה לסמוך. ואמאי קתני בברייתא" יחוץ מזה שהיה בשער נקנור, ואמאי היה הסמיכה בשער נקנור שלא [בפנים] וצע"ג" ומבואר דס"ל ג"כ דתיכף לס"ש אינו לעיכובא. אכן לדרך זו קשה בסוגיא כנ"ל. ואי נימא ד'תיכף' מעכב את הסמיכה, א"ש הסוגיא שם, כיוון דבלא"ה אין כאן מצות סמיכה מן התורה.

ח. ובקריית ספר שם מפורש דס"ל כדעת התוס' כאן דסמיכה בפנים אינה מדין תיכף, שכתב שם "אין סומכין אלא בעזרה דכתיב 'לפני ה' וסמך ליה וסמך ומקרא נדרש לפניו דמשמע דסמיכה הוויא 'לפני ה'". וכן משמע קצת בלשון הרמב"ם שם שבהלכה י"א כתב שתם אין סומכין אלא בעזרה וכו' ורק בהלכה י"ב כתב ובמקום שסומכין שוחטין ו'תיכף לסמיכה שחיטה" ואם שחט במקום אחר וכו'. אומנם בפירוש דעת הרמב"ם יש להעיר מפיחמ"ש במנחות דמבואר שם דהטעם דסומך מחוץ לעזרה יחזור ויסמוך הוא משום 'תיכף לסמיכה שחיטה', וכבר הובא לעיל. ולשון הרמב"ם בהלכות יש לפרש גם לדרך זו, ועל דרך שביארנו לעיל אליבא דשיטת רש"י. ועיין קדושת יו"ט על הרמב"ם שם שביאר טעמו בסומך בחוץ ג"כ משום חסרון דתיכף, אלא מפרש שבשהיה בעלמא או שינוי מקום בפנים אינו אלא מדרבנן, ומדאורייתא לא חשיב חסרון בתכיפה אלא במחוסר מעשה, עיי"ש.

התוספות במסכת סוטה דף ל"ט. ד"ה 'כל':
 "ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת
 סמיכה לשחיטה, דאמרי' בפ' כל הפסולין
 (זבחים ל"ג). כל הסמיכות שהיו שם קורא
 אני בהם 'תיכף לסמיכה שחיטה', חוץ מזו
 שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס
 שם. אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית
 המטבחים לא חשיבה תכיפה. ובמסכת מדות
 (פ"ה מ"א) משמע דלא הוי טפי מעשרים
 ושתים אמה, מקום דריסת רגלי ישראל
 ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו
 י"א אמה".

עוד יש לומר דמדין 'תיכף' צריך לשחוט
 מיד, אלא שלא נעקר שם 'תיכף' אלא
 בששהה כ"כ. וכן כתב הגר"א בביאורו
 לשו"ע או"ח סי' קס"ו [ד"ה 'ואם שהה'],
 לתרץ קושית המג"א [וכן הקשו החו"י בסי'
 תר"כ והחכ"צ בסי' קכ"ח ועוד] שהקשה
 על התוס' ממשמעות הסוגיא דאפילו פסיעה
 חדא הוי הפסק עיי"ש. וע"ז כ' הגר"א
 "ונראה שודאי לכתחילה התכיפה אפי'
 פסיעה (אחת הוי הפסק), אלא דלענין עיכוב
 מפ' תוס' וכו'" [ומבואר בדברי הגר"א
 ד'תכף לסמיכה שחיטה' לעיכובא, עכ"פ
 אליבא דהתוס'].

שמואל על התו"כ, דהא דסומך בחוץ לא
 יצא יד"ח, הוא משום ד'לפני ה' - וסמך',
 שנה עליו הכתוב לעכב, דאם כן גם לענין
 'תיכף לסמיכה שחיטה' הרי שנה עליו
 הכתוב לעכב באותם פסוקים, שנאמר בהם
 ו'סמך... ושחט'.

ועדיין צריך ליישב משמעות התו"כ דדווקא
 בסמך בחוץ הוא דחזור וסומך, הא מדין
 תיכף לא בעינן לחזור ולסומך, משום דאינו
 לעיכובא, כמו שדקדק באו"ש. והנה עיקר
 הדקדוק אינו אלא למ"ד דסמיכה בפנים
 אינו מדין 'תיכף' אלא דין בפנ"ע. אבל למ"ד
 דסמיכה בפנים הוא מכח דין 'תיכף לסמיכה
 שחיטה', ע"כ קמ"ל דמעכב, והא דלא
 קמיירי אלא בשינוי מקום, י"ל דבלא"ה לא
 נזכר בתו"כ דין תיכף אלא ביחס למקום,
 כדאמר שם: ובמקום שסומכין שוחטין
 ו'תיכף לסמיכה שחיטה' וכלשון המשנה
 במנחות הנ"ל, וביארה שם הגמ' - במקום
 שסומכין שוחטין ש'תיכף לסמיכה שחיטה'.
 ואע"ג דגם שהייה בעלמא לא מקרי תיכף,
 כנ"ל. ואם כן י"ל דגם סמך בחוץ דמעכב
 ה"ה לשהייה בעלמא.

גם י"ל, ובזה מיושב ג"כ לשיטת התוס'
 כאן, דלא מיירי בשהייה משום דלא בכל
 שהייה מתבטל גדר התכיפה, כמו שכתב

ד. בעניין הלכתא למשיחא [דף מ"ה]

הרב בניציון בן פזי

א.

ולבררם זה בבחינת "דרוש וקבל שכר" אבל פסיקת ההלכה בעניינים אלה מיותרת. וצריך להבין, מהי תמיהת הגמרא, והרי אם יש לאחד האמוראים סיבה להכריע את המחלוקת, מדוע שלא יעשה זאת, וכי יש עניין להנציח את המחלוקת לדורי דורות עד שיבוא תשבי ויתרץ קושיות ובעיות? והנה ה'מצפה איתן' כאן הקשה מדוע הלכות הקרבנות הם הלכתא למשיחא, והרי 'מקריבין אע"פ שאין בית'. ויעויין בגרי"ז שגם הוא הקשה כן, ותרץ, שאין בזה"ז אף חטאת פנימית ומשום כך הוי הלכתא למשיחא. וב'מנחת אברהם' ניסה ליישב, שכיוון שאין בית אין היכל, ואין אפשרות להזות בפנים כי אין פנים. ודימה זאת לדברי הרמב"ם לגבי פר יוה"כ, שאם נפחתה התקרה א"א להקריב. אך דבריהם תמוהים, כי גם אם נבין את דברי רבא (או רב יוסף), דברי אביי יישארו תמוהים, כי הוא הציע שאת כל שחיטת קדשים לא ניתני! ובוודאי לכך התכוון ה'מצפה איתן' בשאלתו!

בשני מקומות בש"ס הקשו האמוראים על פסק הלכה: "הלכתא למשיחא?!". אחד מהם הוא במסכתנו דף מ"ה ע"א, על דינו של ר' אלעזר משמו של ר' יוסי הגלילי, שהמפגל בדבר הנעשה בפנים – לא פיגל. ופסק רב הלכה כר' אלעזר. ועל כך תמה רבה "הלכתא למשיחא?!". וביאר רש"י: "הלכתא למשיחא! – הרי קבע לנו הלכה הצריכה לנו לימות המשיח כשיבנה בית המקדש ועכשיו לא הוצרכנו לה". על תמיהה זו הקשתה הגמרא: "אמר ליה אביי, אלא מעתה שחיטת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא, אלא דרוש וקבל שכר, הכא נמי דרוש וקבל שכר". ותרצה הגמ': "א"ל הלכה קאמינא". וביאר רש"י: "האי דמיתמהנא – אקביעות הלכה הוא דמיתמהנא, דמיגרס בעינן מיתני משניות ומחלוקת הלכות עבודה לפי שתורה היא ודרוש וקבל שכר, אבל קיבוע הלכה אינה אלא להורות הלכה למעשה ועכשיו אינו נוהג". העולה מדברי הגמרא, שלדון בעניני קדשים

ב.

והנה הראשונים הרבו להקשות ממקומות נוספים בש"ס, בהם הוכרעה הלכה אע"פ שאינה נוהגת בזה"ז. ונאמרו בזה שני תירוצים בתוספות [ד"ה

והנה הראשונים הרבו להקשות ממקומות נוספים בש"ס, בהם הוכרעה הלכה אע"פ שאינה נוהגת בזה"ז. ונאמרו בזה שני תירוצים בתוספות [ד"ה

א. פר כהן משיח – נגזו שמן המשחה; פר העלם דבר – הוא קרבן שאין קבוע לו זמן ואינו דוחה את הטומאה; ופר כה"ג ביו"כ אין לנו, כי מינוי כה"ג הוא בב"ד של ע"א.

האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם".
 ובוודאי שגם לעתיד לבוא לא תתבטל הבחירה החופשית!
 2. הסבר מעניין יש לבעל "ראש המזבח". לדעתו, מטרת הלימוד בקדשים אע"פ שאינם למעשה היא על בסיס מאמר חז"ל: "כל העוסק בתורת עולה, כאילו הקריב עולה". ובאמת, בבירור הסוגיה ובשקלא וטריא אין זה אלא בבחינת 'דרוש וקבל שכר', ודווקא בפסיקת ההלכה באופן מבורר למעשה, מעלה עליו כאילו הקריב הקרבן. אמנם, כאשר מדובר על איסור, כגון פיגול וכדומה, העוסק בתורת חטאת בפיגול כאילו הקריב בפיגול, ולכן בירור הסוגיה שהוא בבחינת דרוש וקבל שכר שייך כמוכח גם בזה, אבל הכרעת ההלכה, השכר שבה הוא כאילו עשית את מה שהכרעת, ובמעשה איסור אין כאן מעלה אלא חיסרון.

ושאר האמוראים סוברים, שאפשר לפסוק גם הלכתא למשיחא (אם כי לא הרבו לעשות זאת).

ב. רק כאשר הדיון הוא על דבר שנעשה באיסור ושייך לימות המשיח, אז תמהה הגמרא מדוע לומר הלכתא למשיחא.

בהסבר תירוץ זה ישנן שתי דרכים:
 1. בימות המשיח כולם יהיו צדיקים, ואין מקום לדון על דבר שנעשה באיסור.
 על הסבר זה קשה מדברי הרמב"ם בהלכות מלכים, שכתב על הבחירה החופשית:
 "ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים, ומפני זה הענין נאמר 'מי יתן והיה לבכם זה להם', כלומר שאין הבורא כופה בני

ג.

נחזור לשאלתנו הבסיסית: מה הבעיה בפסיקת הלכתא למשיחא?
 ונראה לומר, שתמיהת הגמרא היתה לא על הייתור שפסיקת הלכתא למשיחא, אלא על כך שהכרעה בדבר שאינו למעשה אינה מדוייקת ואין למדים ממנה. וכעין זה מבואר בכמה מקומות ש'מעשה רב'. ועיין ברשב"ם בבא בתרא ק"ל ע"ב שכתב וז"ל: "ומר סבר מעשה רב – כשמורין לעשות מעשה אז יש לסמוך ולעשותו, אבל כשאומר הלכה כפלוני אין סומכין לעשות כן עד שיאמרו הלכה למעשה כדלקמן, דאי אמר הלכה איכא למימר דדרך למודו אמר הכי, אבל אם בא מעשה לידו הוה מדקדק יותר,

כדאמרינן בסמוך 'אין למדין הלכה מפי לימוד', אבל משהורה לעשות שוב אין לפשפש אחריו".
 וממילא תמהה הגמרא מדוע לפסוק הלכה בדבר שאינו נוגע למעשה, והרי אם בא מעשה לידו מדקדק יותר, וא"כ עדיף לחכות לזמנים בהם ההלכה תהיה למעשה, ואז ידקדקו בפסיקתה יותר!
 ועפ"י מתורצת קושייתו של ה'מצפה איתן', כי אע"פ שעקרונות 'מקריבין אע"פ שאין בית', בפועל לאביי שאמר זאת – הדברים לא היו מעשיים, וממילא חסר בשיקול הפסיקה שלו ובסייעתא דשמיא לכוון לאמת.

ד.

שכתב את ספר קרבנות ועבודה והכריע בהם פעמים רבות ע"פ כללי הכרעת ההלכה

וכל זה כתבנו ליישב את סוגיית הגמרא, אבל עדיין נותר לנו להבין דעת הרמב"ם

לטעון כנגדו הלכתא למשיחא מאחר ולא היה צריך להכריע אלא ע"פ הכללים המקובלים בכל הש"ס אין כאן חידוש ממשי של פסיקת הלכה. אמנם, יש מהאחרונים שכתבו, שהכללים הנהוגים בכל הש"ס אינם נוהגים בקדשים, ועל כן הרמב"ם לעיתים חרג מהם. ועל פיהם בוודאי נצטרך לומר, שהרמב"ם סובר כתירוצו הראשון של תוספות שרק רב יוסף הוא הסובר כך ואין זו ההלכה, ועל כן במקומות אחרים בש"ס כן הכריעו בסוגיות אע"פ שהן הלכתא למשיחא.

הרגילים, ומדוע לא חש לתמיהת הגמרא: "הלכתא למשיחא"? ה"חפץ חיים" בהקדמה לליקוטי הלכות התייחס לכך, וכתב שהרמב"ם סבירא ליה כתירוץ הראשון בתוספות, שרק רב יוסף לא פוסק הלכתא למשיחא. ועוד כתב שהרמב"ם סובר כרמב"ן שהגמרא דחתה את דברי רב יוסף/רבא באומרה "הלכה קאמינא"¹. ועוד נראה לומר, שהרמב"ם בפסיקותיו השתמש רק בכללים המקובלים בפסיקת ההלכה (כגון הלכה כר"ע מחברו, רבא ואביי הלכה כרבא) ולא מעבר לזה. ולכן אין מה

ה.

אביי לרב יוסף התם, 'הלכה איתמר'. וכיון דתריצנא הכי בחד דוכתא, לא צריכי למיהדר ולפרושה בשאר דוכתי". נראה שלדעתו המשפט: "אל" הלכה קאמינא" נאמר ע"י אביי כתגובה להסברו של רב יוסף ולפי זה לא גרס "לישנא אחרינא"¹.

אמנם הרמב"ן, בפירושו למסכת שבת, ביאר הגמרא בדרך אחרת. הוא מקשה שם, מדוע יש צורך לפסוק בהלכות קרבן פסח בשבת ובעוד מקומות בענייני קרבנות כדומה, והרי "הלכתא למשיחא"! ועונה בתירוצו הראשון: "ומשמע, דמתרצינן בכל הני, כדמתרין ליה

וסדר הדברים כך הוא:

מימרא של רב:	הלכה כר' אלעזר וכו'
תמיהת רבא (או רב יוסף):	הלכתא למשיחא
תשובת אביי:	מעתי... אלא דרוש וקבל שכר
הסבר רבא (או רב יוסף) לתמיהתו:	ה"נ דרוש וקבל שכר
	הכי קאמינא לך הלכתא למה לי
	(כלומר לדרוש – בסדר, אבל
	לפסוק – מדוע)

ב. ויעויין לקמן פרק ה בביאור דברי הרמב"ן. והעלינו שם שלדעתו אין הכוונה לפסוק ממש הלכה, וא"כ לא יתכן לבאר את הרמב"ם כמו הרמב"ן, שהרי הוא פסק את דבריו בספר ה"יד", שמטרתו להורות הלכה למעשה.
 ג. ויעויין ביד מלאכי כלל רל"ד שהביא דעות אחרונים חלוקות בעניין. ע' בנספח למאמר 'בעניין שתי מתנות שהן ארבע' בסוף החוברת.
 ד. הדברים נהירים, כי לפי גירסתנו לא ברור מה ההבדל בין הלשון הראשונה ללישנא אחרינא, בשניהם העיקרון הוא שאין לפסוק הלכה אלא רק ללמוד את הדברים בבחינת דרוש וקבל שכר.

אמר ליה הלכתא קאמינא כלומר
באמת לא פסיקת הלכה יש כאן
אלא "הלכתא"

תשובת אביי:

מטין – ר' יעקב ור' זריקא לאו הלכה
ממש פסקי, אלא מטין ההוראה אחר ר'
יוסי, ואפילו במקום רבים, דאורוי
מורינן לאדם יחיד לעשות כר' יוסי, אבל
מדרש בפירקי רבים לא דרשינן^ה.

עולה מהדברים, שכאשר ההכרעה אינה
נקודתית מעשית (כמו במסכת עירובין
שהדברים נאמרו ככלל), אין הכוונה שזוהי
הלכה מוחלטת אלא שכך ראוי לפסוק (כל
דעה על פי מדרגתה). וממילא גם אצלנו
כך הם הדברים, שמכיוון שאין הדבר נוגע
כרגע למעשה, כשרב אמר הלכה הוא התכוון
לומר שכך ראוי לפסוק, ואין מקום לתמוה
"הלכתא למשיחא"!

על פי זה הבין הרמב"ן, שכך הוא בכל
מקום שהדברים אינם נוגעים למעשה,
והוזכרה בו "הלכה".

אמנם את הרמב"ם, אי אפשר לבאר על פי
דרך זו, כי כל מטרתו בפסקיו היתה לפסוק
למעשה (וכדבריו בהקדמה ל"יד החזקה"),
וברור אם כן, שהוא סבר שגם בלי דבריו
של אביי, שאר האמוראים – מלבד רב יוסף
– כן פסקו הלכתא למשיחא^ה.

והסבר הדברים הוא, שאביי מסנגר על דברי
רב באומרו שלא כל מקום שנאמר בו הלכה
הכוונה דבר מוחלט למעשה. לפעמים
הביטוי "הלכה כ..." משמעותו שכך נראה.
הוכחה לכך ישנה מדברי הגמרא במסכת
עירובין, שדנה בכללי פסיקת הלכה
במחלוקת תנאים:

"רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כרבי
עקיבא מחבירו ורבי יוסי מחבירו ורבי
מחבירו. למאי הלכתא, רבי אסי אמר
הלכה, ורבי חייא בר אבא אמר מטין,
ורבי יוסי ברבי חנינא אמר נראין".

ופירש שם רש"י:

"למאי הלכתא – לענין מה נאמרה
שמועה זו, שפסקו הלכה סתם, בכל
מקומות יש לסמוך עליה להורות הלכה
למעשה כן, או דלמא מסברא בעלמא
קאמרי כן, אבל הלכתא מכללא לא
סמכינן עליה למילף:

ר' אסי אמר הלכה – ממש קאמרי רבי
יעקב ורבי זריקא, למיגמר מעשה מיניה
ומיעבד כר' עקיבא היכא דיחיד פליג
עליה, ור' יוסי אפילו במקום רבים:

ה. ועיין לעיל בהערה 2 מה שתמהנו על ה"חפץ חיים" בזה.

ה. מי מפגל? [דף מ"ז]. הרב בניציון בן פזי

"שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"

להוסיף ולומר, שמעיקר הדין גם השוחט בסתמא ללא שכיוון במפורש לכוונות אלו – שחיתתו כשרה. ומשום כך ישנו תנאי בית דין, שהכהן לא יכוון במפורש לכוונות הנ"ל, מחשש שמא יטעה ובמקום 'לשם חטאת' יאמר 'לשם שלמים', או שבמקום 'לשם ראובן' יאמר 'לשם שמעון'. ועל כן תיקנו חכמים שלא לומר כלום, וסתמא לשמה קאי. (הסבר זה עולה יפה עם הגמרא בדף ב:).

כיצד מתבאר, לפי זה, המשפט האחרון: "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"? רש"י מבאר, שזה מסביר את החשש שלנו שהכהן העובד יחשוב 'שלא לשמה' או 'שלא לשם הבעלים', ואז הקרבן יפסל, אפילו אם הבעלים עצמו כן כיוון וחשב את המחשבות הנכונות. והסיבה לכך היא "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד", ולא אחר הבעלים. כלומר אין בכח מחשבת הבעלים להפקיע את מחשבת הפסול של הכהן העובד.

נאמר במשנה בסוף פרק רביעי בזבחים (ד' מ"ו:):

"לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זובח... אמר ר' יוסי אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר, שהוא תנאי בית דין, שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד".

בביאור דברי המשנה נחלקו המפרשים. הרמב"ם בפירוש המשנה סובר, שמשנתנו מתחילתה עוסקת במחשבת הבעלים. וממילא, ת"ק סובר שהבעלים צריך לכוון (לכתחילה – תוי"ט) לשם שישה דברים בשעת הקרבת קרבנו. ור' יוסי חולק וסובר, שאפילו לכתחילה אין צורך במחשבת הבעלים, והיא איננה מעלה ולא מורידה: "שהוא תנאי בי"ד שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד". כלומר, ישנו תנאי בי"ד שמחשבת הבעלים לא תהיה בעלת משמעות בהקרבת הקרבן.

רש"י ובעקבותיו הרע"ב מבארים, שעיקרה של המשנה עוסק במחשבת הכהן. ולדעתם אין כאן מחלוקת^א, וכוונת ר' יוסי היא

דעת ר' אלעזר בר' יוסי: "שמעתי שהבעלים מפגלים"

בעלים קרי ליה 'מקריב' הלכך הווי להו בכלל 'המקריב אותו לא יחשב'...".
מבואר, שהשאלה היא מיהו 'המקריב'. הכהן בוודאי נחשב מקריב, וחידושו של ראבר"י הוא שגם הבעלים "הווי להו בכלל המקריב"...

ועתה נבוא לבאר על פי זה את דברי הגמרא (מ"ז ע"א):

"שאיין המחשבה הולכת אלא אחרי העובד, מתני' דלא כי האי תנא, דתניא: א"ר אלעזר בר' יוסי שמעתי שהבעלים מפגלים". ומקורו של ראבר"י "והקריב המקריב". וביאר רש"י [לפי גירסת השטמ"ק]: "אלמא,

א. וכך משמע גם מהלשון "אמר ר' יוסי" ולא "ר' יוסי אומר".

שחלק, סובר שמחשבת הבעלים מפגלת, וממילא כן מצילה ומשום כך מתניתין דלא כראברי.

וזו לשונו של רש"י במשנה: "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד, הלכך אי הוה 'שלא לשמו', אע"ג דבעלים אמרי 'לשמו', לאו מידי הוא, דלאו בדידהו תליא מילתא, דכתיב 'המקריב אותו לא יחשב'". שמענו מדבריו, שלדעת ראברי, שהבעלים הם כן בכלל 'המקריב', ובדידהו תליא מילתא, ומבטלים מחשבת הפיגול שחשב הכהן! וכנראה שהבין שהם נחשבים יותר 'מקריב' מהכהן ולכן מחשבתם קובעת. וכן דייק הקובץ שיעורים (חלק ב' כ"ב ו').

לדעת הרמב"ם, הגמרא מתייחסת גם לת"ק וגם לר' יוסי, שלדעת שניהם איין מחשבת הבעלים מפגלת בדיעבד, (ורק לכתחילה דרש ת"ק מהבעלים לחשוב לשם שישה דברים). ומביאה הגמרא שראברי"י בבבביתא חולק וסובר שמחשבת הבעלים מפגלת.

לדעת רש"י, הגמרא מתייחסת רק לר' יוסי, שלשיטתו מחשבת הבעלים אינה משפיעה על הקרבן, וחולק עליו בנו ראברי"י וסובר שמחשבת הבעלים מפגלת.

אם נרד למיצוי הדברים, יוצא אפוא, שר' יוסי סובר, שמחשבת הבעלים אינה יכולה 'להציל' את הקרבן אם הכהן חשב מחשבת פסול, כי "מחשבת הבעלים אינה מפגלת", וממילא גם לא מצילה. לעומת זאת ראברי"י

האם "בעלים מכשירים" גם במחשבת פיגול ?

הקרבן. ואע"פ שדברי ר' אליעזר בר' יוסי מתייחסים לפיגול, "בעלים מפגלים", נראה שלפי הקובץ"ש עיקר המחלוקת היא, האם יש למחשבת הבעלים איזושהי נגיעה והשפעה על הקרבן. במחשבות פוסלות כמו מחשבת פיגול, מחשבת הבעלים תוכל רק לפסול, ובמחשבות שרק בהעדרן יש פסול, תועיל מחשבת הבעלים להכשיר (כשהכהן חשב 'שלא לשמה'), ולפסול (במקרה שיחשבו הבעלים באופן אקטיבי 'שלא לשמה').

והנה, הקובץ"ש שם דן רק במחשבת 'לא לשמה', בה עסקה המשנה, ולא במחשבת פיגול של 'חוץ לזמנו' ו'חוץ למקומו'. והוציא מכך, שמחשבת 'שלא לשמה' אינה מחשבת פסול, ורק חסרון ה'לשמה' הוא הפוסל, ומשום כך, למ"ד 'בעלים מפגלים', בעלים גם מכשירים, כי למרות שהכהן לא חשב 'לשמה', הבעלים השלימו במחשבתם את החסר. ומשמע במפורש מדבריו, שבמחשבת פיגול, שהיא מחשבה פוסלת, לא יתכן שמחשבת הבעלים "תציל" את

דעת ר"י ענגיל – הבעלים אינם יכולים לפעול נגד מחשבת הכהן

אמנם מדברי רש"י בגמ' דקדק הגר"י ענגילי, שהבעלים יכולים לקלקל רק כשהכהן לא

חשב כלום, דכתב רש"י: "שמעתי שהבעלים מפגלין, בעבודת הכהן, אם קיבל הכהן

- ב. ובהערות הגר"מ אילן זצ"ל ליכנסת הראשונים' (דף מ"ז הערה ק"ג) כתב, שאולי יש לחלק, וכל החידוש של פיגול בבעלים הוא דווקא במחשבת פיגול, מה שאין כן במחשבת שלא לשמה, שגם ראברי"י יודה שרק העובד שחשב שלא לשמה פסל. ודבריו תמוהים, שהרי משנתנו עוסקת במחשבת שלא לשמה, ועליה אמרנו שנחלק ראברי"י לומר שבעלים מפגלים.
- ג. בקונטרס 'גבורות שמונים' סימן י"ח, ועל פי דקדוקו זה יישב קושית האחרונים, שכל סוטה תקלקל מנחתה ע"י מחשבת פיגול כדי שלא יבדקו המים.

כך שרש"י התכוון להדגיש, שהכהן לא פיגל אלא חשב בפשטות שיאכלוהו תוך זמנו, ולמרות זאת, יכול הקרבן להפוך לפיגול ע"י מחשבת הבעלים. וכדי להדגיש שהכהן לא פיגל כתב שקיבל הכהן בשתיקה. וכל זה כדי שלא נטעה לחשוב, שסובר ראבר"י שצריך גם את מחשבת הבעלים כדי לפגל, בנוסף למחשבת הכהן, כי שניהם נחשבים 'המקריב'. ולכן הדגיש רש"י, שגם כשהכהן לא פיגל – מחשבת הבעלים לחודה מפגלת.

בשתיקה וחישובו הבעלים עליה על פיגול הווי פיגול". משמע שרק כשהכהן שותק מחשבת הבעלים קובעת, אבל אם חשב הכהן במפורש מחשבה כשרה, אין מחשבת הבעלים מפגלת גם לראבר"י.

ולא זכיתי להבין דבריו, דמה שתיקה שייכא בפיגול, או שהכהן חושב לאכול את השלמים חוץ לזמנם, או שחושב להקריב קרבן שלמים רגיל עם כל הלכותיו, וממילא כמובן שיאכלוהו בזמנו ובמקומו. נראה אם

לסיכום:

משפיעה כלל על הקרבן.

לדעת ראבר"י –

לפי הקוב"ש, מחשבת שלא לשמה פוסלת, מחשבת לשמה מכשירה, ומחשבת פיגול רק פוסלת.

לפי הגר"י ענגיל, מחשבת פיגול (וכן מחשבת לא לשמה), אם אין כנגדה מחשבה כשרה של הכהן – פוסלת. אבל כשיש מחשבת הכהן העובד, גם לראבר"י היא לבריה הקובעת.

על פי הרמב"ם – ישנה מחלוקת משולשת. **לת"ק**, מחשבת הבעלים אינה משפיעה על כשרותו של הקרבן, אבל לכתחילה מצוה עליו לחושבה.

לדעת ר' יוסי, מחשבת הבעלים כלל אינה נדרשת.

וראבר"י סובר, שמחשבת הבעלים מפגלת, ומשפיעה על הקרבן לפוסלו.

על פי רש"י –

לדעת **ת"ק ור' יוסי**, מחשבת הבעלים אינה

שורש המחלוקת

שהן מתקיימות, הקרבן המיועד הופך שלב אחרי שלב להיות קרבן בפועל. זו היא הסיבה, שמחשבה פסולה פוגעת בקרבן ופוסלת אותו, אם היא מתקיימת באחת מארבע ה'תחנות' הללו. ולפי זה, אם נאמר שהפיגול פוגע בקרבן עצמו, כלומר בייעודו של הקרבן, אזי מי שקובע זאת בראש ובראשונה הוא הבעלים, ורק אח"כ הכהן שפועל כשלוחו.

אמנם אם נאמר שהפיגול פוגע בעבודה, ומשום כך הוא נוהג דווקא בארבע העבודות, ברור הדבר, שהכהן שמבצע את העבודה

ויש להתבונן, מהו שורש המחלוקת בין ת"ק ור' יוסי לבין ראבר"י.

ונראה לומר, שהדבר תלוי בשאלה במה 'פוגע' הפיגול. ה'חזון יחזקאל' הסתפק האם מחשבת פיגול היא פסול בקרבן, או שהיא פוסלת את העבודה שבה פיגל הכהן במחשבתו, וממילא נפסל הקרבן.

ונראה, שלצד הראשון שזהו פסול בקרבן – המחשבה **יוצרת** פסול, והעבודה היא רק ה'היכי תימצו' שהמחשבה אכן תשפיע על הקרבן. וביתר ביאור: ארבע העבודות הן תחנות חשובות בהקרבת הקרבן, ובשעה

ד. תוספתא קרבנות פי"ג ה"ד, ובמילואים, וכן במילואים על חולין.

שעיקר הפיגול הוא בעבודה ולא בקרבן, וכנטייתו של האחיעזר¹ בניגוד לדעתו של החזון יחזקאל².

בפועל הוא הקובע, ולבעלים אין נגיעה בכך, ועל כן מחשבת הבעלים אינה מפגלת. להלכה אנו פוסקים שמחשבת בעלים אינה מפגלת. ולפי הסברנו במחלוקת – יוצא

כיצד מפגל הכהן והרי אינו אלא שליח?

שאינו שלו, וא"כ ברור שפיגולו פיגול. וכל קושיית הגמרא היא מהמפגל בשוגג שמתכוון לעשות רצון הבעלים, ואם הכהנים הם 'שלוחי דידן' – לא קלקל, כי 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'.

הרשב"א לעומת זאת הבין, שהשאלה היא גם ממזדיין. ועל כן ביאר את שאלת הגמרא כך: ברור ששחיתתו של המפגל במזיד אינה נחשבת כשחיתת קדשים 'ולא הוי כשוחט אלא כנוחר', אך מדוע הקרבן הפך לפיגול שחייבים עליו כרת, והרי 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'.

על קושיה זו עונה הגמרא, שיש כאן גזרת הכתוב: "שאני פיגול דאמר קרא 'לא יחשב לך' – מכל מקום".

נראה אם כן, שישנה מחלוקת בסיסית בין הרשב"א לר"ן מה היה הדין לולא גזת"כ: לדעת הר"ן, הכהן היה יכול לפגל גם ללא פסוק. ולדעת הרשב"א, לא³.

מהו שורש מחלוקתם? אפשר לומר שוב כדברינו לעיל, שלדעת הרשב"א הפיגול הוא בקרבן, ולכן הבעלים הוא העיקר, והכהן

אמנם יש לדייק עוד: אם הכהן הוא שליח הבעלים, כיצד הוא מפגל, והרי 'לתקוני שדרתיך ולא לעיוותי'? וא"כ בעבודות כמו קבלה או הולכה, אע"פ שהכהן פיגל, הדין היה צריך להיות שניתן לקבל או להוליך שוב, שהרי לא פעל כשליח הבעלים! ובאמת הגמרא (בנדרים ל"ו.) מעלה בעיה זו בתוך דבריה:

"תנן: הכהנים שפיגלו במקדש, מזידין – חייבין; הא שוגגין – פטורין, אלא שפיגולן פיגול; אי אמרת בשלמא, שלוחי דשמיא הוו, היינו שפיגולן פיגול, אלא אי אמרת שלוחי דידן הוו, אמאי פיגולן פיגול? לימא ליה: שליחא שויתך לתקוני ולא לעוותי! אמרי: שאני גבי פיגול, דאמר קרא: 'לא יחשב לך', מכל מקום".

ונחלקו הר"ן והרשב"א בביאור השאלה. לדעת הר"ן לא הקשתה הגמרא ממזדיין, והסיבה לכך היא, שהמפגל במזיד בוודאי לא מתכוון לעשות שליחות הבעלים, אלא על דעת עצמו הוא עושה, ואדם אוסר דבר

ה. ח"ג סימן נ"ג.

ו. יעויין במאמרי ביניות ברמה' ג' בעניין 'פיגול בדיבור או במחשבה' [עמ' כ"ט] שגם שם הובאה חקירה זו.

ז. נפקא מינה נוספת בין הר"ן לרשב"א עולה מדברי האדר"ת בספרו 'עיתור סופרים' (עמ' 20), שם דן בקושית האחרונים על הרמב"ם בפיהמ"ש, שכתב שבק"צ אין דין שלא לשמן נהג, וכתב שם שזה דווקא בשוגג אבל במזיד בוודאי מחשבת שילא לשמה' תועיל, וז"ל שם: "אבל במזיד הרי גילה קרא דמחשבתו פוסלת, ועיין ר"ן בנדרים לו א". ובר"ן שם מבואר כפי שראינו שלמפגל במזיד אין צריך פסוק ללמדנו שמועיל. וא"כ יוצא שלדעת הרשב"א יישובו של האדר"ת לא מסתדר כי ייתכן שדווקא בפיגול גילתה התורה שדעת הכהן קובעת, ורק לדעת הר"ן היישוב עולה יפה.

ותירץ, שאין דיבור מבטל מעשה, וברגע שהכהן שחט – רק אז שינה מדעת הבעלים, אבל אז הקרבן כבר נשחט והכהן שביצע זאת היה שלוחו.

ולוא דבריו, היה נראה לומר, שאע"פ שהבעלים מפגלים, הוא מעוניין בשחיטתו של הכהן, או בשאר עבודותיו, אלא שהוא זה שרוצה להחליט על יעדיהם, ולכן אין כאן ביטול לשליחות הראשונה, וממילא הקרבן נשחט כהלכתו עם מחשבת הפיגול של הבעלים.

אמור לפעול בשליחותו ולכן במזיד אינו מפגל (לוא הלימוד). לדעת הר"ן, לעומת זאת, הכהן הוא הגורם העיקרי, כי הפיגול הוא בעבודה, וממילא במזיד – גם ללא פסוק – בכוחו של הכהן לפגל!^ח

הקשה ה'עולת שלמה', לפי מ"ד 'בעלים מפגלים', כיצד העלתה הגמרא על דעתה לומר ש'כהני שלוחי דידן', והלא ברגע שחשב הבעלים מחשבת פסול, אין רצונו במעשה הכהן, ומבטל אותו מלהיות שלוחו וממילא עבודתו פסולה!

מהות מחשבת הפיגול בבעלים רק כשידו לבצע

הסביר את הברייתא, שנקטה "הכהנים שפיגלו", כי ישראל אינם יכולים לפגל אף בשחיטה כי אין הקרבת הקרבן בידם (מלבד בקדשים קלים).

וא"כ על פי דבריהם, למ"ד 'בעלים מפגלים' בכל העבודות, אין מחשבתם מפגלת אלא בקדשים קלים.

שמענו מדבריו עיקרון חשוב, והוא שמחשבת פיגול אינה בגדר הרהורי עבירה, או משהו מעין זה, מחשבה התלושה מן המציאות, אלא מעין הצהרת כוונות של העובד / הבעלים, ולכן אינה 'תופסת' אלא כשיש לה כיסוי.

לפי זה יצא, לכאורה, שבמחשבת 'שלא לשמה' – מחשבתו של הבעלים תפסול בכל הקרבנות, שהרי מחשבה זו אינה הצהרת כוונות, אלא מחשבה המגדירה את מהות הקרבן, וממילא למ"ד שיש 'מחשבה בבעלים', תפסול מחשבת 'שלא לשמה'

והנה הקשו האחרונים^ט, הכיצד זה ייתכן שיש מי שסובר ש'בעלים מפגלים', והרי אם כן כל סוטה תפגל מנחתה כדי שלא יבדקוה המים!

ותירץ בקונטרס 'גבורות שמונים' לגר"י ענגיל, על פי מה שכתב השטמ"ק בדף ל"א (אות ו') בשם רבנו פרץ, שמחשבת 'שיאכלוהו כלבים' מפגלת כי זה 'בידו', ומחשבת 'שיאכלוהו טמאים' אינה מפגלת, כי אינה 'בידו'. שמענו מדבריו, שמחשבת פיגול מועילה רק במה ש'בידו' של החושב לעשות בפועל!

על פי זה גם בענייננו, למ"ד 'בעלים מפגלים' – זה דווקא בקדשים קלים, שעל הבעלים מוטלת אכילתם וחישב לאוכלם חוץ לזמנם. אבל בשאר קרבנות, שאין לזר מגע לא באכילתם ולא באכילת מזבח, אינו יכול לפגל לכולי עלמא.

וכן כתב להדיא הרש"ש בגיטין (נ"ג:), ובכך

ח. אמנם יתכן, שגם לדעת הר"ן זה גופא בא הפסוק ללמדנו, שאין הפסול בקרבן אלא בעבודה ולכן יכול הכהן לפגל.

ט. הגר"י ענגיל בקונטרס גבורות שמונים ועוד.

י. הע' העורך: אכן הלימוד 'והקריב המקריב' נאמר בקרבן נדבה [ומתייחס לקרבן ולא לנסכים].

בבעלים גם בקרבנות שאינם קדשים קלים.^{יא}

סיכום:

לדעת הר"ן, הכהן יכול לפגל גם ללא דרשת הפסוק, כי עיקר הפיגול הוא בעבודה והיא מסורה בידיו.

לדעת הרשב"א, ללא פסוק אין הכהן יכול לפגל אף במזיד, כי הפיגול הוא בקרבן והקרבן שייך לבעלים שיכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי.

ה. לדעת הגר"י ענגיל, גם לדעת ראבר"י, דין זה שבעלים מפגלים הוא דווקא בקדשים קלים, שאכילתם בידו. אמנם במחשבת 'שלא לשמה', שעניינה הגדרת הקרבן, יתכן שתועיל מחשבת הבעלים בכל הקרבנות.

ו. להלכה – הכהן יכול לפגל בכל מקרה בין בשוגג ובין במזיד.

הבעלים אינו מפגל בכל מקרה כי הלכה כר' יוסי, ואפילו לכתחילה אין צורך במחשבת הבעלים על מנת להכשיר את הקרבן.

א. לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה, לפי ת"ק במשנתנו נדרשת כוונת ומחשבת הבעלים לכתחילה, ובזה הוא חולק על ר' יוסי.

ב. לדעת רש"י, רק לדעת ר' אליעזר בר' יוסי ישנה משמעות למחשבת הבעלים:

לפי הקוב"ש – במחשבת פיגול רק לפסול, ובמחשבת לשמה / שלא לשמה להכשיר ולפסול, גם כנגד מחשבתו של הכהן.

לפי הגר"י ענגיל – במחשבת שלא לשמה ובמחשבת פיגול לפסול, ובתנאי שאין מחשבה הפוכה של הכהן.

ג. שורש המחלוקת האם בעלים מפגלים או לא, נעוץ בשאלה במה פוגעת מחשבת הפיגול בקרבן עצמו או בעבודה שהתבצעה תוך כדי המחשבה.

ד. ישנה מחלוקת בין הר"ן לרשב"א האם לפני שדרשנו מהפסוק שהכהן יכול לפגל, כהן שפיגל במזיד יוכל לפגל.

יא. ולפי זה תחזור קושיית האחרונים שתחשוב האשה שלא לשמה ובכך תגרום שהמנחה לא תעלה לה ולא יבדקוה המים.
הע' העורך: אמנם צ"ב אם ניתן ללמוד מעבר למה שיש במלמד – שאינו אלא בקדשים קלים.

ו. סיכום דברים בנושא שירים

הרב חיים לבני

פתיחה:

מצינו חמש רמות, ושמה שבע, בשירים של זכחים:
 שירים בחטאת העוף
 שירים בחטאות פנימיות
 שירים בחטאות חיצוניות
 שירים בעולה ושאר קרבנות שזריקתן שתיים שהן ארבע
 שירים בכבוד מעשר ופסח הניתנין במתנה אחת
 [ומאחר שישנה מחלוקת, האם בכבוד מעשר ופסח ניתנין בזריקה או בשפיכה, ע"כ
 מתפצל הנושא].
 נושא נוסף הוא שירים בעולת העוף.

כ"ה); "ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח"
 (בשעירת יחיד, שם ל'. וכן הוא בכשבת
 יחיד, שם ל"ד).
 ובולטים ההבדלים:
 חטאת העוף זהו הקרבן היחיד בו השתמשה
 תורה בלשון שירים: "והנשאר". וכן
 הפעולה הנזכרת בה היא: "ימצה". ומסכמת
 התורה – "חטאת היא".
 מה שאין כן בשאר חטאות, דלא קראה בהן
 התורה 'שירים' לדם הנשאר, והפעולה
 הנזכרת בהן היא: "ישפך".

בתורה לא כתיב בהדיא שירים אלא
 בחטאות:
 בחטאת העוף כתיב: "והנשאר בדם ימצה
 אל יסוד המזבח חטאת הוא" (ויקרא ה',
 ט').
 בחטאות הפנימיות כתיב: "ואת כל דם הפר
 ישפך אל יסוד מזבח העולה" (בפר כהן
 משיח, ויקרא פ"ד, ז'); "...ואת כל הדם
 ישפך אל יסוד מזבח העולה" (בפר העלם
 דבר, שם י"ח).
 בחטאות חיצוניות כתיב: "ואת דמו ישפך
 אל יסוד מזבח העולה" (בשעיר נשיא, שם

א. שירי חטאת העוף

איכא בינייהו וכו',
 רב פפא אמר דכ"ע שירים אין מעכבין,
 והכא במיצוי חטאת העוף מעכב קא
 מיפלגי" וכו'.
 הרי לנו דלרב פפא, אף דשירי שאר חטאות,
 אפי' פנימיות, אינן מעכבין, שירי חטה"ע
 איכא למ"ד שמעכבין.
 ואף רב אדא בר אהבה, דס"ל דפליגי בשאר

בגמ' (זכחים נ"ב): "עביד ר' ישמעאל ק"ו
 (לענין גג יסוד) משירי חטאת: 'מה שירי
 חטאת שאין מכפרים טעונים יסוד' וכו'".
 ואילו ר"ע נקט בק"ו: "מה שירי חטאת
 שאין מכפרים ואין באים לכפרה" וכו',
 הוסיף "ואין באים לכפרה". ושאלה הגמ'
 שם "מאי בינייהו?"
 "אמר רב אדא בר אהבה שירים מעכבים

הזאתה במיצוי, שהוא מעכב.

ונראה שחומרתם נובעת מהפעולה המיוחדת שנקט בהן הכתוב – ה'מיצוי', וממקום נתינתן – על קיר המזבח, לעומת שאר שיריים שהם על היסוד.

ונקדים בזה, שוודאי שיריים אינם עוד מתנה ממתנות הדם, וכמו שמצינו במתנות פנימיות שנותן מתנות על המזבח הפנימי, וחוזר ונותן על הפרכת, אלא הם נתינת הנשאר מן הדם לאחר גמר מתנותיו דווקא. כמו שעולה מהגמ' דף נ"ב: "א"ר יהושע בן לוי: לדברי האומר שיריים מעכבין, מביא פר אחד ומתחיל בתחלה בפנים". ופירש רש"י: "אם גמר מתנות כולן ונשפך הדם, מביא פר אחר, ומתחיל במזבח כדי שיהיו לו שיריים, דאע"ג דאמר' וכו', לדברי האומר שיריים מעכבי לא אמרינן אם גמר מתנות מזבח הפנימי ונשפך הדם יביא אחר וישפוך על יסוד חיצון, דאם כן לאו היינו שיריים אלא במזבח יתחיל שיעשו שיריים וישפכם בחוץ".

ואף מקום מיוחד ייחדה התורה לשיריים –

חטאות, סובר דבחטאת העוף כו"ע לא פליגי דמיצוי מעכב, וכדאיתא במעילה (דף ח:): דפליגי אמוראי אליבא דרב אי מיצוי חטאת העוף מעכב, ורב אדא בר אבהה הוא האומר שם בשם רב דמיצוי מעכב. וניחא ליה לראב"א להעמיד מחלוקת ר"ע ור' ישמעאל בשיירי חטאת בהמה, כפשטא דברייתא, ולא במיצוי חטה"ע – דאי פליגי בחטה"ע, יוצא דאף ר"ע סובר כתנא דבי ר' ישמעאל בהמשך הסוגיא, דמיצוי חטה"ע לא מעכב.

הטעם, ששיירי חטאת העוף חמורים יותר, כתבה הגמ' במעילה בשיטת רב אדא ב"א, דכתיב "חטאת הוא" אחרי המיצוי, לומר לך דאף המיצוי הוא חטאת – "דמיצוי נמי עיקר מצוה הוא ומעכב" ד'חטאת היא' קאי על 'והנשאר' דהשיריים דהיינו מיצוי הוי עיקר חטאת דמיצוי מעכב" (רש"י שם). ותוס' הסביר שם (ד"ה 'בשלמא'): "אע"ג דנשאר – חטאת היא. כלומר, אע"ג דאין דם אלא מה שנשאר מן ההזאה, עדיין היא (משמע דקאי על הקרבן) חטאת ותלויה

א. ר"ע ור' ישמעאל. אמנם תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל, דתנא דבי ר' ישמעאל הנשאר בדם ימצה וכו' – אם נשאר ימצה, ס"ל דמיצוי חטה"ע אינו מעכב. ובשטמ"ק במעילה שם אות כ"א כתב, דרב אדא בר אבהה ס"ל כאידך תנא בשם ר' ישמעאל. ועל כרחך כמו שכתבנו, שסובר דר"ע ור' ישמעאל פליגי בחטאת בהמה בלבד, אבל בחטה"ע מודו דמיצוי מעכב.

ב. ומיצוי הוא מענין שיריים, כפשטא דקרא: "והנשאר". וכמו שהסביר רש"י ד"ה 'דכו"ע לא מעכב'.

ג. מלשון זו ניתן להבין, דאין המיצוי מכפר, אלא מעכב דבו תלויה כפרת ההזאה. [וכמו שהסביר היעלות שלמה' ברש"י על מחלוקת ר"ע ור' ישמעאל (בד' נ"ב). שהובאה לעיל. וז"ל רש"י שם: "שיריים מעכבין איכא בינייהו – ר' ישמעאל סבר כפרה הוא דלא מכפרי אבל עכובי מעכבין. ר' עקיבא דמוסיף ואין באין לכפרה אשמעינן דאין מתן דמים של מתנות תלוי בהן דלא מעכבי להו שיריים להזאות". והסביר העול"ש "דזריקה תלויה ועומדת, אם יתן שיריים אח"כ נתכפר למפרע בזריקה, ואם לא יתן לא נתכפרה כלל. ונפ"מ, דאם אינו מכפר י"ל דבאין השיריים בלילה וכו', וכן י"ל דבאין השיריים לאחר מיתה וכו'". וכ"כ החזו"א סימן ט"ז, סק"א. ויש להקשות מדברי רש"י אלה על דברי המקור ברוך סימן י"ב, דביאר דהא דשיריים מעכבין אבל לא מכפרין, היינו שהקרבתן כשר ללא שיריים רק דחסר לבעל הקרבן דין ומצות שיריים, עיי"ש. וצ"ע.] אמנם מרש"י נראה ד'הנשאר' עצמו הוי עיקר חטאת, ולא רק שבו תלויה כפרת ההזאה.

השתא דכתיב ימצה, משמע נמי לענין הזאה, דממילא יהיה דם מיצוי אצל היסוד. משמע שהמיצוי הוא המשך ההזאה. וכן משמע ברש"י לעיל ד"ה 'שהשיריים שלו' "כשמה, הדם שותת ומתמצה ליסוד".

אמנם הרש"ש במקום לא פירש כך, אלא דהכל קאי על ההזאה: "ופירוש 'הנשאר' הוא מה שנשאר מהדם שקלט ונדבק בקיר המזבח, או דדרשינן 'הנשאר' כמו 'הנשר' וכו' לשון נשירה שבדברי חז"ל". כלומר דפשט הפסוק מלמד שהנשאר מהדם יתמצה ליסוד, ודרשינן מדכתיב 'ימצה' על ההזאה, שהיא במקום שהשיריים שלה עצמה יהיו ליסוד.

וקשה, דאם כן מהיכן למדנו שהמיצוי צריך להיות על קיר המזבח, ואי מדכתיב: 'אל' ולא 'על', גם בשירי חטאת בהמה כתיב: "אל יסוד המזבח". ורש"י על המשנה (דף ס"ד: ד"ה 'היה מתמצה') כתב שהמיצוי הוא שדוחקו אל קיר המזבח. וכן כתב לעיל (דף ס"ד: ד"ה 'מיצה דמה').

ולדברינו שהפירוש הוא שההזאה צריכה להיות במקום בו המיצוי, שיעשה במקום ההזאה, יתמצה ליסוד, ניחא, דש"מ תרתי: שההזאה בקיר תחתון, ושהמיצוי הוא על הקיר במקום ההזאה.

ומצאתי כדברי בפרוש הרא"ש למסכת קינים פ"א מ"א, וז"ל: "...כלומר אי הוה כתיב ימצה, אז הוה משמע דקאי אשיריים דווקא,

היסוד, דאינו מקום נתינת מתנות לכתחילה. והנה, הנשאר בחטאת העוף דינו להינתן על קיר המזבח באופן שישתת ליסוד. ועוד נשתנית פעולתו שהוא במיצוי, במקום שפיכה האמורה בשאר חטאות. והיה מקום להבין, שאינה 'שיריים' אלא היא ממתנות הדם, לכן, אולי, מדגישה התורה: "והנשאר בדם".

ובאמת דבתורה לא כתיב בהדיא שהמיצוי הוא על קיר המזבח, אלא "והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח". ובגמ' דף ס"ד: מבואר דהמיצוי הוא על קיר המזבח באופן שהדם ישתת ליסוד. ויש לעיין במהלך הגמ' שם, דשאלת הברייטא היא על ההזאה, מנין שהיא על קיר התחתון, "או אינו אלא קיר העליון, ודין הוא" וכו', והתשובה היא מהמשך הפסוק העוסק במיצוי: "ת"ל והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח, קיר שהשיריים שלו מתמצים ליסוד, ואיזה זה קיר תחתון! וזו היא קושית הגמ': "ונעביד מעלאי והדר נעביד מתתאי?" ופירש רש"י: "הזאתה יעשה למעלה והדין נותן כדארמן, והדר נעביד מיצוי מתתאי כדכתיב". ומתרת הגמ': "מי כתיב ימצה, ימצה כתיב דממילא משמע". ומפרש רש"י: "אי הוה כתיב ימצה הוה משמע שמהיר את הכהן שיחזור וימצה אחר ההזאה, (ואלו שתי פעולות מנותקות, נתינת הדם ונתינת שיריים, כבשאר קרבנות).

ד. כמבואר בסוגיא דף פ"א. דפליגי שם אי מקום עולה מקום שיריים. ובשיטה מקובצת אות ט' כתב דלהיפך, לתת הכל על היסוד לכו"ע הוי שינוי מקום. ומה שלאביי אפשר לתת השיריים על קיר המזבח, אינו משום דקיר עצמו הווי מקומן, אלא משום שהן שותתים ויורדים ליסוד, ואין בזה שינוי מקום, כמבואר ברש"י שם.

ה. רואים זאת ברש"י דף נ"ב. ד"ה 'דכו"ע שיריים לא מעכבי', דנוקק להסביר דמיצוי חטאת העוף הוא "שירי הזאתו דכתיב: והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר וכו".

ו. ואולי כלול בזה שאת המיצוי יעשה על היסוד ממש ולא על הקיר.

ז. ויש בכך להסביר לשון רש"י דף נ"ב. שצוטט לעיל, שמיצוי חטאת העוף הוא 'שירי הזאתו', ולא כתב 'שירי הדם' סתם.

הקיר, והן יורדים מאליהם ליסוד. ודרשינן נמי הכי: על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה, משמע מקום הזאה הוא מקום המיצוי, אלא שזה בהתזה וזה במיצוי, אלמא הזאת חטאת העוף למטה. והכי איתא בזבחים פרק קדשי קדשים". לפירושו ישנן שתי דרשות: ימצה – שהשיריים של חטאת העוף יגיעו מאליהם ליסוד ולא באופן ישיר, ולכן ממצה על הקיר. ועוד דרשינן שמקום ההזאה הוא מקום המיצוי.

על פי כל האמור, נכון יהיה אולי להגדיר, ששיירי חטאת העוף הם שיירי ההזאה, לעומת שיירי חטאות בהמה שהם שיירי הדם".

והוה מפרשינן ליה כדקאמרת דלאחר שהזה למעלה ירד למטה וימצה, אבל השתא דכתיב ימצה, משמע דקאי נמי אהזאה. והכי פירושא דקרא: והזה מדם החטאת על קיר המזבח במקום שהנשאר בדם ימצה ממילא אל יסוד המזבח, והיינו קיר תחתון".

והראב"ד בפירושו לברייתא הנ"ל בתורת כהנים (ויקרא דבורא דחובה פרשה י' פרק י"ח) פירש: "...קיר ששיירי הדם מתמצין מאליהם אל היסוד, מדלא כתיב תמצה אלא ימצה, משמע מאליו מתמצה מן הקיר אל היסוד, וזהו קיר תחתון. ואע"ג דשייריים אחרני צריכים איצטבא וכו', שייריים בעוף שאני, רחמנא אמר: 'והנשאר בדם ימצה', מאליו משמע, כלומר הוא ממצה אותם אל

שיטת תנדבר"י דמיצוי חטה"ע אינו מעכב

לדעת רב פפא, דר"ע ור' ישמעאל פליגי בחטה"ע, ושיירי שאר חטאות לכו"ע אין מעכבין, הרי שתדבר"י סוברים שמיצוי חטה"ע דינו כשאר שייריים שאין מעכבין. אמנם, לדעת רב אדא בר אבהו, דפליגי ר"ע ור"י בשיירי חטאות הפנימיות, יתכן שתדבר"י סוברים דשייריים של חטאות

בהמשך הסוגיא: "תנא דבי ר' ישמעאל: 'והנשאר בדם ימצה', הנשאר ימצה ושאנו נשאר לא ימצה". ופירש רש"י, דאם יצא כל הדם בהזאה אין צריך מיצוי. לפי האי תנא בדעת ר' ישמעאל, שייריים של חטה"ע אינם חמורים משיירי חטאות הפנימיות, ואולי אף קלים מהם.

ח. ויש בזה לחקור, האם זהו מצד שהתורה רצתה שכל דם הנפש יגיע למזבח, או מצד אכילת מזבח, שאפילו דם שאינו ממצות עבודת הקרבן, סו"ס הוי 'אוכלה דמזבח'. ועיין ביחודשי הגרא"ל מאלוין ח"ב סי' כ"ג, שדחה את האפשרות דשפיכת שיריים לאו חלק מהקרבת הקרבן היא אלא קיום אכילת מזבח בהדם לבד, דא"כ לא היה שייך בה כלל חיוב חוץ, ולא היה צריך (כוונתו לסוגיה לקמן קיא.). לזה דאינם מעכבין ודהווי סוף עבודה. ואמר הוא, דוודאי השייריים הן גם מצד הקרבת הקרבן, אבל לא מצד דהקרבת טעון שפיכת שיריים, אלא הזריקות עצמן הן טעונות ששייריהן ישפכו על היסוד ובאופן דלא עבודה הן לעצמן, והוא מאי דאמרינן דסוף עבודה היא. עיי"ש באורך. ולדברינו, רק בחטה"ע הוי שיירי ההזאה עצמה, ולחומר, דאדרבא דינם כהזאה עצמה דמעכב. ולדברינו הווי לקולא, דכיון שהם שיירי ההזאה עצמה – עיקר העבודה כבר נעשתה ולא מעכב. ועיין הערה יח. ויש לומר דבהאי פליגי אי מיצוי חטאת העוף מעכב אי לא. ולקושייתו מחיוב חוץ, אם נאמר דיש דין של 'כל הדם' שדם הנפש שיגיע למזבח לכתחילה, לכאוי ש"ד. וצ"ע.

ט. יבואר בהמשך מדוע לא החיצוניות.

אמנם נראה, דגם לראב"א לתנדרב"י, מה ששיירים הפנימיים חשובים הוא מחמת נושאן, שהם פנימיים, שהחמירה התורה בחטאות פנימיות שאפילו עבודתן השולית תעכב. ומה ששיירי חטאת העוף אינם מעכבי, אף שמבואר בברייתא שהמיצוי הוא המשך ההזאה, י"ל דס"ל לתנדרב"י דהיא הנותנת, כיוון דהווי המשך ההזאה – אינו מעכב, דעיקר ההזאה כבר נעשתה.³

הפנימיות מעכבים, ואילו של חטה"ע לא מעכבי.⁴ והטעם, כמו שמצינו [בסוף סוגיין] במחלוקת ר"ע ור' יהודה לגבי פר יוה"כ: "וכלה מכפר", אם כלה כפר ואם לא כיפר לא כלה, דברי ר"ע. א"ל ר' יהודה מפני מה לא נאמר אם כילה כפר ואם לא כלה לא כיפר", והסבירה הגמ' לחד אמורא דשיריים מעכבין איכא בנייהו, שר' יהודה לומד דשיריים⁵ מעכבין מפסוק זה 'אם כלה כפר'.⁶

ג. בשאר חטאות למ"ד שיריים מעכבין – האם דווקא בפנימיות או גם בחיצוניות

והתקשה התוס"ט מגמ' זבחים דף קי"א., דמשמע משם דר' נחמיה סובר דשיריים החיצוניים מעכבין! דאיתא במשנה שם ק"י: "ר' נחמיה אומר שיירי הדם שהקריבין בחוץ חייב". "וסתמא קתני שיירי הדם כמתני' ובברייתא דחייב, דמשמע דבכולהו מחייב ר' נחמיה" (לשון התוס' יומא ס:) – אף בחיצונים. (וכן משמע מפרש"י במשנה שם "שיירי הדם – של חטאות וכו' סתם ולא חילק). וכן מוכח בגמ' ל"ט., דמחייב ר' נחמיה אף בשיריים החיצונים. ובגמ' דף קי"א שם: "א"ר יוחנן: תנא ר' נחמיה כדברי האומר שיירי הדם

תוס' זבחים (ד' ל"ט. ד"ה 'הא') אומר: "דע"כ ליכא שום תנא שיאמר שיריים החיצוניים מעכבין". וראיתו מדברי הגמ' בדף ל"ח:, על הנאמר שם לעיל "לא מצינו דמים שחציין למעלה וחציין למטה": "והאיכא שיריים? שיריים לא מעכבי. והאיכא שיריים הפנימיים דאיכא למ"ד דמעכבי? בחד מקום קאמרינן". וטוען התוס': "ואי שיריים הניתנין ליסוד בדמים החיצוניים מעכבי, א"כ מצינו דמים חציין למטה וחציין למעלה" – בחד מקום! ועוד טען התוס' מסברה: "מי עדיפי מג' מתנות שבחטאת?!"

- י. ויותר מסתבר לי, דראב"א יאמר דאף ר' ישמעאל דפליג על ר"ע הוא לחד תנא בדעת ר' ישמעאל דמיצוי חטה"ע מעכב, וסובר דאף שיריים הפנימיים מעכבין. ואילו תנדרב"י דסברי דמיצוי חטה"ע אינו מעכב, סוברים דאף שיריים הפנימיים אינם מעכבין. אמנם אינו מוכרח.
- יא. ואין לומר דדווקא בפר יוה"כ, דלא מצינו בשום מקום שמחלק בפנימיים עצמן. תוס' ד' ל"ט: ד"ה 'מכשיר', ותוס' ד' מ. ד"ה 'אביי'.
- יב. ולא מדין 'חוקה', ד'חוקה' קאי על כל מה שבענין בפרשת אחרי מות. ושיריים אינם מפורשים שם. ויליף פר יוה"כ מפר כהן משיח: "הפר" – לימד על פר יוה"כ שטעון מתן דמים ליסוד, או מקל וחומר.
- יג. כסברת הגרא"ל מאלין שהובא בהערה ח. וע' בהערה יח.
- יד. ולכאורה, היה לתוס' להקשות מדברי הגמ' עצמה דשיריים לא מעכבי – ומשמע דליכא למ"ד דמעכבי. אלא די"ל דר' יוחנן מסוגיה דדף קי"א. פליג על גמ' זו. אמנם על העקרון דלא מצינו דמים חציין למטה וחציין למעלה לא מסתבר שיחלוק.
- טו. וכן הקשה בתוד"ה 'תנא' יומא ד' ס:.

גם ר' יוחנן סובר כסוגיה דף ל"ט. דר' נחמיה אף בחיצוניים קאמר, וחיצוניים עצמן לא מעכבי. וכוונת ר' יוחנן שם לומר, דעל כרחך סובר ר"נ דשיריים הפנימיים מעכבי, דמהן ומאברים ופדרים למד על החיצונים דהמעלן בחוץ חייב, ככעין ב'מה מצינו': "דגמרי מאברים ופדרים דלא מעכבי והמעלן בחוץ חייב. ואי פרכת מה לאברים ופדרים שכן 'תחילת עבודה', שיריים הפנימיים יוכיחו (שהן 'סוף עבודה' ובכ"ז המעלן בחוץ חייב), ואי פרכת מה לשיריים הפנימיים שכן מעכבין, אברים ופדרים יוכיחו".

גם לפי תירוץ זה, שיריים החיצונים אין בהם צד של עיכוב. אדרבה, ה'במה מצינו' משחרר את התלות של חיוב העלאה בחוץ בגורם העיכוב.

ג. תירוץ הריצב"א (בתוס' יומא ס:): לכו"ע

מעכבין" – משמע שסבר שגם החיצוניים מעכבים [אמנם בגמ' ד' ל"ט מבואר, דאף דלא מעכבי, קאמר ר' נחמיה דהמקריבן בחוץ חייב, דלא כר' יוחנן דתלה חיוב חוץ בעיכוב הכפרה].

וכתבו בזה התוס' כמה תירוצים:

א. מחלוקת סוגיות – הסוגיה בד' ל"ט. סוברת דחיוב העלאה בחוץ אינו תלוי בעיכוב, ואף בחיצוניים קאמר ר' נחמיה. ואילו ר' יוחנן בדף קי"א סובר דלא יתכן חיוב על העלאה בחוץ של שיריים, אי לא מעכבי, וסובר דר' נחמיה בפנימיים דווקא קאמר.

לפי תירוץ זה, לכו"ע שיריים החיצוניים אין בהם צד של עיכוב, וכהנחתו של תוס' בשאלה.

ב. רבנו חיים הכהן (ע"פ התוס' ביומא):

טז. על זה הקשה התוס' (וכן הקשה ריצב"א בתוס' יומא ד' ס:): דבסוגיה זבחים קי"א. קרי לשיריים הפנימיים 'תחילת עבודה', ולפי"ז אין ללמוד ששיריים הפנימיים יוכיחו! יש לעיין היכן קראה הגמ' ד' קי"א. לשיריים הפנימיים 'תחילת עבודה'.

ישנן בגמ' שם כמה גרסאות:

גירסת הש"ס לפנינו: "ואם איתא לימא ליה הני נמי מעכבי". ולפי"ז קושית הגמ' אריו"ח היא מהקושיה הראשונה שהקשה ר"ע לר' נחמיה: "והלא שירי הדם שירי מצוה הן", ולריו"ח, דשיריים מעכבי הרי הן עבודה גמורה ולא שירי מצוה (ואפי' נחשבים כסוף העבודה). וכן הוא לגירסת הב"ח ברש"י שם (ד"ה יואם איתא): "הני נמי עבודה", ומוחק מלת "כתחילת" (ודלא כעולת שלמה דבגמ' גרס "מעכבי", וברש"י "כתחילת עבודה", עיי"ש. שהרי אם הגירסא: "הני נמי מעכבי", קושיה מעיקרא ליתא דלא דשירי מצוה הן!) ומלשון רש"י בהמשך מוכח כגירסת הב"ח. עיי"ש.

אבל השטמ"ק שם (אות ט') גרס: "לימא ליה הני נמי תחילת עבודה הן", ולפי"ז קושיית הגמ' אריו"ח קאי אקושיה בתרא דר"ע: "תאמר בשירי הדם שהן סוף עבודה" (שאינן תחילת עבודה), ולריו"ח דמעכבי הרי הם כתחילת עבודה. וכן גרס השטמ"ק (אות י"ט) ברש"י: "נימא ליה הני נמי תחילת עבודה הן כשאר מתנות".

וכנראה שכן גרסו התוספות בקושייתם על רבנו חיים. ואמנם משפט זה אמרה הגמ' בהו"א, שר' נחמיה דבר על שיריים חיצוניים, מ"מ מוכח מזה דהיכא דשיריים מעכבי הן תחילת עבודה. כך הסבירו הברה"ז והעול"ש בדף ל"ט. ונראה ליישב תירוץ ר' חיים הכהן, דדווקא בהבנת הגמ' בהו"א דשיריים החיצוניים מעכבין, קרי להן תחילת עבודה, דמאחר שג' מתנות שבחטאת לא מעכבי, ובכ"ז שיריים מעכבי ש"מ שהן עבודה חדשה בדם – תחילת עבודה. אבל שיריים הפנימיים, עיכובן הכפרה לא מורה על כך שהן תחילת עבודה, דיתכן שהן סוף והמשך לעבודת זריקת הדם, ומעכבות כשאר מתנות הפנימיות.

עבודה ראשונה") ולפי"ז ברור שהעכבה בשיריים הפנימיים, לעומת החיצוניים, אינה נובעת מכך ששאר מתנות הדם מעכבות, אלא מטעם בפני עצמו (כדלעיל: 'וכלה מכפר').

ועוד מבואר, דמה ששיריים החיצוניים המעלן בחוץ חייב, לר' נחמיה, אינו מטעם **דחשיבי זריקה**^ט, אלא מפני **דחשיבי עבודה**, ובדומה לאברים ופדרים, דאינם מעכבים, אך חשובים הן כעבודה.

ד. תירוץ ר"ת: ר' נחמיה ודאי מחייב אף בשיריים החיצוניים. אלא דר' יוחנן תלה טעמו של ר' נחמיה בעיכוב, וס"ל לר' יוחנן, לפי"ז, דאף שיריים החיצונים מעכבין לר"ג. "ובזה לא היה מוקשה דמצא שום תנא דסבר חיצונים מעכבים, **דודאי איכא שום תנא דאית ליה האי סברה דחיצונים מעכבין**^י, אלא דאיתותב דר"ג הוא הסובר כן, וזהו

ר"ג מחייב על העלאה בחוץ אף בשיריים החיצוניים. ור' יוחנן בא לומר, שטעמו וסברתו של ר"ג נשענים על מעמד השיריים הפנימיים, דמאחר דמעכבי – משמעות הדבר דחשיבי **'תחילת עבודה'**, ומאחר שכן, ומאחר" שמקום השיריים החיצוניים אינו במקום תחילת המתנות^י, גם החיצוניים נידונים כ'תחילת עבודה' והמעלן בחוץ חייב.

מבואר בדברי הריצב"א, דאי שיריים חשיבי 'סוף עבודה' – ודאי דאינן מעכבין, מאחר שהמצוה כבר נעשית. **ועוד מבואר**, דהמושג **'תחילת עבודה'** אין משמעו כתחילת עבודת הדם, [כלומר דהווי ממש המשך המתנות ומעכבי כמותן (בפנימיים, דכל המתנות מעכבות)], אלא להיפך, דאין השיריים נמשכים אחריהן אלא **'עבודה אחרת'** הן. ("הווי להו תחילת עבודה אחרת ואין סוף

יז. דאל"ה, היינו מפרשים דשיריים הווי 'סוף עבודה', והפנימיים מעכבין כמו שאר מתנות הדם הפנימיות, והחיצונים אינן מעכבין כג' מתנות חטאת חיצונה. ומי"מ אי שיריים הפנימיים לא היו מעכבים, היינו אומרים דזה ששיריים ניתנים במקום אחר מהמתנות, הוא למיעוט ערכן דהווי רק שיירי מצוה, וזו אכן דעת ר"ע!

א"כ, העיכוב בפנימיים ומקומם המיוחד מורים שהם 'תחילת עבודה', לדעת ריצב"א. ובה פליג עם ר' חיים הכהן, דסובר דשיריים אף הפנימיים הן 'סוף עבודה'. ולדידה נכון לומר, דעיכוב הפנימיים נמשך מדין שאר מתנותיהם, והחיצוניים דינן כשאר מתנות חטאת חיצונה דלא מעכבי.

יח. מתוך דבריו אלה ניתן להבין, דבחטאת העוף דההזאה והמיצוי במקום אחד, ודאי דחשיב **'סוף עבודה'**, ולא תחילת עבודה. וזה כמו שכתבנו בסברת תנדבר"י דמיצוי חטה"ע אינו מעכב, אף ששיריים הפנימיים מעכבין (לרב אדא בר אבהו). דכיון דהווי שיירי ההזאה, לא מעכבא, שהרי עיקר ההזאה נעשתה, ונעשית מצוותו קרינן ביה (תוס' מעילה ד' ח: ד"ה 'ותני'). לעומת שיירי חטאות בהמה דהן תחילת עבודה אחרת. ולמ"ד מיצוי חטה"ע מעכב י"ל דלהכי איצטריך קרא "חטאת היא" לומר לך שעדיין היא חטאת, שהמשך ההזאה מעכב כהזאה.

יט. ודלא כמו שכתב ב'שיעורי זבחים' מהגר"ד (מהדו' רודמן תשע"א עמ' כ"ג), דמבאר בריצב"א דמדפנימיים מעכבי ילפינן דגם חיצוניים הווי שם 'זריקה', אף דלא מעכב, וחייב בחוץ. דאי כוונת ריצב"א כן, לא הו"ל למימר 'מתוך שעבודה אחרת הן', אלא לומר דמעכבי כיוון דהווי כהמשך עבודת המתנות ומעכבות כמותן. וצ"ע כוונתו בזה.

כ. לשון ר"ת. וצריך ליישב מה שהקשו בתוס' מהסוגיה דלעיל ד' ל"ח. דא"כ מצינו דמים חציין למטה וחציין למעלה ובחד מקום לא אשכחן. ותירץ **הקדשי דוד**, דשיטה זאת תסביר, דלא אמרו "לא מצינו דמים חציין למטה וחציין למעלה" אלא במתנות, אבל שיריים הן

לדברי ר"ע קאמר וכו', וכן כתב ב'טהרת הקודש', דלגירסת רש"י לא קשה קושיית התוס' ד' ל"ט. דסתרי הסוגיות אהדדי, עיי"ש.

א"כ התברר, דלר"ת ולרש"י – יש הסוברים דשיריים החיצוניים מעכבין. וצריך ליישב מה שהקשה בתוס' איך יתכן דג' מתנות החטאת לא מעכבי ושיריים מעכבי.

וכתב ב'טהרת הקודש': "דשפיכת שיריים היא עדיפא, דהווי כמו המתנה הראשונה בד' מתנות **דהוא עבודה אחרת**". ולכן אם לא נתן שיריים חסר בזאת העבודה לגמרי ומעכב.

והמעייין בתוס' ביומא, יראה שכך הסביר הריצב"א את ההו"א בגמ' בזבחים ד' קי"א., דשיריים החיצוניים יעכבו, דהוא מפני שהם נשפכים במקום אחר מהמתנות, וע"כ תחילת עבודה אחרת היא, וי"ל שיעכבו.

ולכאורה תליא בשאלה, אם שיריים הוו סוף עבודה או תחילת עבודה אחרת. וכבר ביארנו דזו מחלוקת הריצב"א ורבנו חיים הכהן בתוס' ביומא.

טעמו דמחייב בחוץ משום דמעכבין, דבברייתא מוכח דמודה ר' נחמיה דלא מעכבים.

ומה שאמרה הגמ' שם: "וכי קאמר ר"נ בשיריים הפנימיים", אינו בנושא חיוב חוץ אלא בנושא עיכוב.

לענ"ד, ע"פ גרסת רש"י בסוגיה בדף קי"א. יוצא, דלמסקנה אית ליה לר' יוחנן דר' נחמיה סובר דשיריים החיצוניים מעכבי. דגרס שם: "אי הכי וכו' **אלא** לדבריו דר"ע קא"ל" ופירש: "לדידי שיריים מעכבין, לדיך נמי דאמרת שיירי מצוה הן, הקטר איברים יוכיח".

וכלומר, דהגמ' דוחה את העמדת רב אדא ב"א, דר' נחמיה ור' יוחנן דעליה, מיירי בשיריים הפנימיים, וחזרת ליישב את הברייתא לפי דברי ר' יוחנן באופן אחר, דלדבריו דר"ע קאמר ליה.

ומצאתי ב'פנים מאירות' (ד' ל"ט). כדברי: "...ולפי גירסה זו יכול להיות המתרחץ תירוצן, דלעולם ר"נ אמר כדברי האומר שיריים מעכבי **אף בדמים החיצוניים** – דלא כראב"א. והא דלא השיב לו ה"נ מעכבי באמת, ר"נ

ענין אחר. או דווקא במקום אחד, כגון למעלה ולמטה במזבת, אבל היסוד נחשב מקום אחר.

כא. דהמשך הגמ' אינו קשור ליישוב דברי ר' יוחנן, אלא ליישוב דברי רב אדא. וכך פירושו: אפילו אם נאמר, דר' נחמיה סובר כר' יהודה דשיריים מעכבין, הוא דווקא בשיריים הפנימיים. ועל כן לא השיב ר"נ לר"ע דבר, שהרי מחלוקתם בברייתא היא אפילו על חיצוניים.

ועי' ב'טהרת הקודש', שהסביר באופן אחר. דרב אדא בא להעמיד לפחות חלק מדברי ר' יוחנן, ומה שרב אדא העמיד בר"נ דלפחות בשיריים הפנימיים ס"ל דמעכבי, הוא משום דס"ל לר"ת כריצב"א בתוס' ביומא או דגמרא גמיר להו דר"נ סובר דשיריים מעכבי, והעמיד זאת רב אדא בפנימיים. עיי"ש.

כב. אמנם, יש להעיר על הנאמר בזה בשיטת רש"י, מדברי רש"י ד' ל"ט: "שפיכת שיריים לא מעכבא בחטאת חיצונה **לדברי הכל**". ועוד יש להעיר דרש"י ד' קי"א. כבר על הברייתא על דברי ר"ע: "והלא שיירי הדם שיירי מצוה הם", הביא את הלמוד מגמ' ד' נ"ב. "כל הדם ישפך, נתקו הכתוב ועשאו שיירי מצוה", שנאמר בחטאות פנימיות.

כג. ע' בהערה יב. אמנם מלשון רש"י דף קי"א. מבואר דהשיריים הם המשך המתנות עיי"ש. וצ"ע.

יסוד החילוק בין שיריים פנימים לחיצוניים

דווקא בפנימיים ישנו הלימוד ו'וכלה וכפר אם כלה כפר וכו' (ד' נב:). ובפשטות הוא מתוך חומרתם של הפנימיים. אבל בעצם מעמד השיריים, ביחס למתנות תחילה, לא שונים החיצוניים מהפנימיים. וראינו בזה שתי שיטות בראשונים: או דשיריים אפילו הפנימיים הוו 'סוף עבודה', ואז החילוק ביניהם נמשך מהחילוק במתנותיהם. או דשיריים אפילו החיצוניים הוו 'תחילת עבודה'.

ולכאורה היה אולי מקום לחלק, ולומר דשיריים הפנימים הוו תחילת עבודה אחרת, ולכן מעכבי, והחיצוניים הוו סוף עבודה, ודינם כג' מתנות החטאת דלא מעכבי. אך האחרונים מיאנו בדבר זה, והדבר ברור להם דעצם גוף השיריים הוא אחד. ע' חידושי הגרא"ל מאלין ח"ב סי' כ"ג, וב'מנחת אברהם' ח"ב עמ' כ"ט.

ג. שיריים בעולה ושאר קרבנות.

הנה, בתורה לא נכתב בפירוש דין שפיכת שיריים, אלא בחטאות. ודרשו חז"ל ולמדו דין שפיכת שיריים אף בשאר קרבנות. ויש לעיין במעמדם.

המקור לשפיכת שיריים בשאר קרבנות:
בריש פרק בית שמאי (ד' ל"ז.) הביאה הגמ' שתי ברייתות:
"תניא: מנין לכל הדמים, שטעונים מתן דם ליסוד, ת"ל 'ודם זבחיך ישפך'".
"תניא רבי אומר, 'והנשאר בדם ימצה', שאין ת"ל 'בדם', אלא 'והנשאר ימצה'? לפי שלא למדנו אלא לניתנין מתן ד' שטעונין מתן דמים ליסוד, שאר דמים מנין, ת"ל 'בדם' לימד על כל הדמים שטעונין מתן דמים ליסוד".^{יד}

ועוד מקור איתא בדף נ"א., ברייתא מתורת כהנים: "...אל יסוד מזבח העולה' תן יסוד למזבח של עולה". ופירש רש"י: "תן תורת יסוד, דהיינו שפיכת שיריים, להלכות

מזבחה של עולה, שיחא המזבח טעון בעולה, ובכל דמים הניתנין עליו, שפיכת שיריים אל היסוד, אם נשאר בכלי כלום כשזורק ממנו... ישפכנו ליסוד. ומשום דבעולה לא כתיב שפיכת שיריים, איצטריך למילף מהכא".
והיקשו בתוד"ה 'תן' (שם עמ' ב') על פירושו, דכבר למדנו דין שיריים מ'ודם זבחיך ישפך', ולרבי מ'בדם'? ועוד הקשו טובא עיי"ש.

ובפשטות, **דעת רש"י** היא, שזו מחלוקת תנאים. וממילא קא חזינן התם בגמרא, דאיכא תנאי דרש"י 'דם זבחיך ישפך' להלכות אחרות. וכמו"כ איכא דפליגי על רבי ולא דרשי 'בדם'.^{יז}

ובתוס' כתבו כמה תירוצים:
שיטת ר' חיים וריב"א^{יח} – דקרא 'אל יסוד מזבח העולה' תן יסוד למזבחה^{יט} של עולה, בא ללמד על שפיכת שיריים של עולה

כד. גירסת השטמ"ק.

כה. ואמנם תוס' בתוך דבריו מקשה על האפשרות הזו. עיי"ש.

כו. החילוק ביניהם הוא בדין תחילת עולה, דלר' חיים אתי מקו"ח משיריים דידה, ולריב"א אתי מייטורא ד"מזבח".

כז. ולפירוש ר' חיים צ"ע מלת 'למזבח'. דבשלמא לרש"י א"ש, דבא לרבות כל הנתנין על מזבח העולה, ועי"כ היינו שיריים כמ"ש רש"י ד' נ"ב. ד"ה 'מי כתיב'. ואיך יסביר ר' חיים את

מתנות כנגד היסוד.
וקשה על שיטתו ממשנה מסכת תמיד לגבי עולת התמיד – "שיירי הדם היה שופך על יסוד דרומי". וכן מהתוספתא זבחים פ"ו ה"ו: "עולה ותמורת עולה זבחי שלמי ציבור ואשמות ותודה וכו' כיצד סדר מתן דמים שלהם וכו' **שיירי הדם היה שופכו למטה**".

וכתב הראב"ד, דאולי יש לתרץ דדווקא בעולת התמיד יש שפיכת שיריים, ומטעמו של ר"ש איש המצפה (תוספתא שם, הובאה בש"ס יומא ד' י"ד): שהיה משנה בתמיד במתן דמו תחילה, דבקרן אחת נותן מתנה אחת שהיא שמים, ובקרן הנגדית נותן אחת הנה ואחת הנה בפיסוק מתנות **כחטאת**, דאמר קרא: "ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עולת התמיד יעשה", מעשה חטאת על עולת התמיד^ט. וסובר ר' אפרים, דמודו תנאי דפליגי עליו דאכן עולת תמיד הוקשה לחטאת^ל, אבל לא לענין תחילת מתנות הדם, דמשונה בעיניהם: "וכי מצינו דמים חציין מעשה חטאת וחציין מעשה עולה", אלא לענין שפיכת שיריים דהוא במקום אחר, על היסוד, ולא שיין להקשות כן^א.

עכ"פ לרוב הראשונים יש שפיכות שיריים

בלבד. דהקרא 'ודם זבחיך ישפך' עוסק ב**נאכלין** דווקא, כהמשך הפסוק 'והבשר תאכל'. וכן 'הנשאר בדם' דרבי, בחטאת העוף כתיב, הנאכלת.

פירוש נוסף בתוס' (וכן פירש הראב"ד בפירוש לתו"כ דבורא דחובה פרשה ג'): דקרא ד"אל יסוד מזבח העולה", מלמד על נתינת תחילת מתן דמים של עולה ושאר קרבנות כנגד היסוד. ולא איירי כלל בשפיכת שיריים. ושפיכת שיריים בשאר קרבנות נלמדת מהפסוקים בביריות שהביאה הגמ' בדף ל"ז.

שיטת **רבנו אפרים**, רבו של הראב"ד (מובא בפ"י הראב"ד למסכת תמיד ד' ל:): במשניות בפרק 'איזהו מקומן' לא הוזכר כלל שפיכת שיריים ליסוד בקרבנות עולה, אשם, שלמים, בכור, מעשר ופסח. מתוך כך היה אומר רבנו אפרים דאין בהם דין שפיכת שיריים כלל. "וקראי נמי מסייעי ליה למורי ה"ר אפרים ז"ל, דליכא שפיכות שיריים ליסוד אלא בחטאות^י דכתיב בהו בקרא שפיכות שיריים" (לשון הראב"ד שם). ואת הבריות ריש פרק ב"ש הנ"ל, מפרש לענין תחילת מתנות כנגד היסוד. וכן "תן יסוד למזבחה של עולה" פירש לענין תחילת

הגמ' ד' נ"ב: "מי כתיב אל יסוד העולה, אל יסוד מזבח העולה כתיב". ועיין ב"יתר הבז' ויטהרת הקודש' מה שכתבו בזה. ובשטמ"ק אות י"ג, דקדק בזה "כלומר לזריקת עולה שעל המזבח", ור"ל – שכבר על המזבח, תן לה יסוד, ועל כרחך היינו שיריים, שבאים לאחר שדם הזריקה כבר על המזבח.

כח. ומצאתי בספורנו בכוונות התורה שלו (מצורף להקדמתו) כשיטה זו, דכתב לגבי האשם: "...ולא ישפוך שיירי הדם כי אינו בא על חיוב כרת (לעומת החטאת, עיי"ש במה שכתב טעם השיריים בה), אבל על מעילה בקדשים בלבד שהיא למטה מחיוב כרת".

כט. כדביאר רש"י ביומא שם.

ל. ונראה מתוך דברי הראב"ד שם, דאת **התוספתא** יתריך דמאי דקתני: "שיירי הדם היה שופכו למטה", אף היא מדברי ר"ש איש המצפה דמדבר על תמיד בלבד. וצ"ע. ואולי ר' אפרים לא גריס לה. וכמו שראיתי בהגהות הגר"א שם: "שיירי הדם היה שופכו למטה – ליתא בכת"י".

לא. מכאן סיעתא למה שתירץ ה'קדשי דוד' לשיטת ר"ת. הובא בהערה כ.

בעולה ושאר קרבנות. וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' מעה"ק הל' ו'. ויש לעיין במעמדם.

מעמד שירי הדם בעולה ושאר קרבנות
תוספות (ד"ה 'העולה' ד' נ"ג): מקשה על המשנה בפרק 'איזהו מקומן': "אמאי לא תני שפיכות שיריים בעולה, והלא כל הדמים טעונין יסוד כדדרשינן" וכו'.

ותירץ הרב ר' משה מפונטיזא, דעולה ושאר קרבנות הן בזריקת כלי וזימנין דלית בה שיריים, לעומת חטאת דבאצבע אי אפשר בלא שיריים.

וכן משמע ברש"י דדעתו כן (רש"ש ושפ"א שם, 'חמדת דניאל' ד' ל"ז.ל), דעל הלימוד בריש פרק ב"ש מ'דם זבחיך ישפך' לכל הדמים שטעונין יסוד, פרש"י: "אם נשאר מן הדם בכלי לאחר שזרק שתי מתנותיו שצריך לשופכו ליסוד", משמע דאין מצוה להשאיר. וכן פירש על הלימוד דרבי שם מ'בדם': "לימד על כל הדמים שנשאר בהן כלום לאחר עיקר זריקתן, שישפך הנשאר ליסוד". וכן פירש על הלימוד "תן יסוד למזבחה של עולה" (ד' נ"א.): "תן תורת שפיכת שיריים ליסוד וכו' אם נשאר בכלי כלום כשזורק ממנו" וכו'.^ל

אבל לתוס' שם לא נראו דבריו של ר"מ

מפונטיזא, מאחר וכולה שמעתא מוכחת דמצוה במתן שיריים! ובגירסת השטמ"ק אות ל"ח נוסף: "ואפילו בעולה צריך להיזהר בזריקה שישאר מן הדם". ואת שאלתם תירצו התוס', דתנא שפיכת שיריים בחיצוניים וה"ה בכולהו, עיי"ש.

היוצא דלתוס', מעמד השיריים בעולה ושאר קרבנות, היא כמעמד בחטאת חיצונה, דחובה גמורה היא אלא דלא לעיכובא (דחיצוניים לכו"ע לא מעכבי, כנ"ל לכל הראשונים לבד מר"ת). אבל לרש"י ור"מ מפונטיזא נראה, שבחטאת – השיריים הם חלק מסדר עבודת החטאת, לעומת שירי עולה ושאר קרבנות שהם דין בדם, דאם נשאר יזרקוהו ליסוד. דלא מסתבר לומר דגם בחטאת השיריים נשארים במקרה מתוך שמתנתם מועטה, ד'המקרה לא יתמיד', ואם ציוותה תורה שיתן מעט מן הדם באצבעו, מסתבר שכך הוא הסדר בעבודת החטאת, שהשאר ישפך ליסוד.

ומצאתי כן בשם הגר"א^ל וזה לשונו: "הקשה תוס', למה לא תני שפיכת שיריים, וע' תויו"ט והוא דחוק^ל, דהרי שנה כמה דברים שמפורשין בתורה, וזה שיש לטעות שאינו מפורש אלא בחטאת, לא שנה?! אלא העיקר כתירוץ ראשון בתוספות (פי'

לב. אמנם שיטת הגר"א היא שיש חילוק בין רש"י לר"מ מפונטיזא. עיין לקמן הערה לו.
לג. ויש לדייק גם מרש"י פסחים ד' ס"ד: ד"ה 'מאן תנא פסח בזריקה': "...אין לך קרבן שצריך מתנה באצבע אלא חטאת בלבד, אבל כל שאר קרבנות מתן דם ע"י זריקת כל הכלי". משמע דענין הזריקה הוא זריקת כל הכלי, וממילא דאין להשאיר בכוונה דם לשיריים.
לד. מובא ב'הגהות וחדושים' על המשנה הנ"ל בפרק חמישי, במשניות 'זכר חנוך'.
לה. כוונתו למש"כ תויו"ט שם לעיין במה שכתב בפ"י מ"ב, דכתב שם דכוונת רש"י לומר דבאשם לא נכתבו שיריים בהדיא במקרא, וזה חשיב צד חמור בחטאת מבאשם אע"פ ששפיכת שיריים באשם גם היא מדין תורה. ועפ"י מרמוז כאן דיח ליישב דהתנא לא נקט שפיכת שיריים בעולה מאחר שאינה כתובה בהדיא בתורה. וראיתי לזבחי צדקי דמטעים יותר כיוון זה, דרק מאחר שהשמיט התנא שפיכת שיריים בפרק חמישי אפשר להבין דבריו בפרק עשירי דהחטאת קודמת לאשם שיש בה ד' קרנות ושיריים, ובאשם ליתא – דכוונתו דבחטאת מפורשין ובאשם לא. דמטעם זה הרי השמיט התנא בעצמו שיריים בעולה. עיי"ש.

הטעם שכתבנו, דהשיריים בעולה אינם מתנות העולה אלא דין בדם שישפך ליסוד. ובוזה ניחא עוד מאי דתנא דזבחים השמיט, ואילו תנא דתמיד הזכיר דין שיריים בעולה. דתנא דזבחים דמיירי בסדרי עבודת כל קרבן, השמיט השיריים, שאינם מסדר עבודת העולה. ואילו תנא דתמיד, דשנה סדר הקרבת עולת התמיד, נקט מה שהיה, ששיירי הדם (אם נשאר) היה שופך ליסוד.

והנה לקמן במשנה בפרק 'כל התדיר' (ד' פ"ט). איתא: "חטאת קודמת לאשם מפני שדמה ניתן על ד' קרנות ועל היסוד". ונתקשו בזה הראשונים שם דהא גם באשם למדנו שפיכת שיריים ליסוד כעולה ושאר הניתנין ליסוד?

ופרש"י, דחטאת – דמה "טעון שפיכת שיריים, ובאשם לא מצינו שנאמר". וביארו האחרונים¹ את דבריו, דתנא קחשיב צד ריבוי מה שנאמר בפירוש ממה שנלמד בלימוד בעלמא. והראה רעק"א מקבילה לכך בברכות (ד' כ"א), דלמד ר' יוחנן ק"ו לברכת התורה לאחריה מברהמ"ז: "ומה מזון שאינו טעון לפניו, טעון לאחריו וכו'". וקשה, דהרי ר' יוחנן בהמשך לומד מק"ו דאף המזון טעון ברכה לפניו מן התורה! ומפרש רש"י שם בד"ה 'שאינו טעון לפניו': "כלומר שלא מצינו לו מקרא מפורש לברך לפניו". ועיי"ש בגליון הש"ס שציין לעוד כיוצא בזה.

אבל בשטמ"ק (אות ב') הביא תוס' (כנראה

ר"מ מפונטיזא). ועוד נראה מפרש"י שאף לכתחילה אין מצוה להניח, ופרש"י (נדצ"ל דפרש"י) ל"ז. ד"ה 'מנין שכל וכו'', וד"ה 'לימד על וכו'', וכן משמע בתורת כהנים בכרייתא במילואים, דחשיב ששה מתנות בחטאת ואחד מהן יציקה על היסוד, ובעולה ושלמים לא חשיב יציקה. ע"ש. עכ"ל.

משמע מדבריו, לפחות לשיטת רש"י², שיש הבדל מהותי בין שיירי חטאת חיצונה, לשיירי עולה ושאר קרבנות. דשיירי חטאת הם מסדר עבודת החטאת, ואילו שיירי עולה זה רק אם נשאר דם במקרה, ואפילו אין מצוה להשאיר. וכמו שמוכח מהברייתא בתו"כ שהזכיר, וז"ל: "...שלושה דמים האמורים בפרשה אין דומים זה לזה. הראשון טעון שש מתנות והשני שתיים והשלישי שלוש עשרה. הראשון (חטאת) טעון זריקה, מתן סביב, חיטוי, יציקה. (וביאר הגר"א שם, דזריקה ומתן סביב, הם עניין אחד והם ארבע מתנות על ארבע קרנות, חיטוי ויציקה ליסוד, הרי שש). והשני (עולה) שתיים: זריקה ומתן סביב (עניין אחד והכוונה לשתיים שהן ארבע). והשלישי (שלמים) שלוש עשרה. טעון שש מתן בהונות וכו'".

הרי דחשיב התו"כ יציקה על היסוד במספר מתנות החטאת, לעומת העולה דהשמיט היציקה. ומסביר הגר"א, מפני שאין בעולה מצוה להשאיר מן הדם לשם יציקה על היסוד, אלא אם נשאר וכו'. ומובן ע"פ

לו. דאילו ר"מ מפונטיזא – חידש הגר"א דניתן להבין דבריו דלכתחילה עדיף להשאיר מן הדם בכלי כדי לקיים מצות שפיכת שיריים, אלא שמתוך שזריקתה בכלי זמנין דלית בה שיריים. וא"כ השיריים בעולה הם מסדר עבודתה. ושמה נתכוון הגר"א לומר דאחר שמצינו לפירוש רש"י, י"ל דאף ר"מ נתכוון לכך. ואף מגירסת השטמ"ק בתוס' (מתוס' ר' פרץ) משמע לר"מ מפונטיזא לא צריך להזהר שישאר מן הדם, עיי"ש. וכן הבינו האחרונים שצינתי לעיל שהשוו דעת רש"י עם דעת הר"מ מפונטיזא.

לז. תו"כ, מכילתא דמילואים, פרשתא א' ל"ג, על פי גירסת הגר"א. והעניין מוכח גם לשאר גרסאות עיי"ש. ועיין שם בפירוש הראב"ד.

לח. תוי"ט, רעק"א, רש"י.

ר' פרץ) שהקשה על רש"י: "מה בכך, מ"מ איתנהו ביה, מה לי אי אתיא מדרשא או דכתיבא ביה בהדיא, הא לא קפיד אלא על מאי דיש בזה טפי מבזה". וכתב הוא דהטעם שחטאת קודמת לאשם הוא רק מפני שדמה ניתן על ד' קרנות. ומה שכתוב "ועל היסוד", פירושו בנוסף לנתינה על היסוד, לעומת אשם שיש בו נתינה על היסוד בלבד. וראיתי מובא מספר 'זבחי צדק'ט, דלפי דברי הר"מ מפונטיז"א יש לפרש המשנה דחטאת קודמת לאשם מפני שדמה ניתן על ד' קרנות ועל היסוד, היינו דבחטאת לעולם איכא שיריים, לעומת אשם דזימנין לית בה שיריים, וזה שפיר חשיב צד ריבוי בחטאת. וכ"כ ה'חמדת דניאל' על המשנה שם (ד' פ"ט.), וסיים דבריו, דלא יכול להבין מדוע לא מפרש רש"י ז"ל כן, אם נאמר דשיטת רש"י היא כשיטת ר"מ מפונטיז"א כדמשמע בכ"מ, הלא הפירוש הזה ראוי לאומרו שפיר

על המשנה דידן. ונראה, דרש"י ס"ל דהחילוק בין רב למעט אינו צד ריבוי, דסוף סוף גם באשם יש מצות שיריים. אמנם, לדברי הגר"א הנ"ל תבאר המשנה בשופי, דחטאת חמורה שדמה ניתן על ד' קרנות ועל היסוד, דבה היציקה על היסוד נחשבת ממתנות הדם, אבל באשם – אין השיריים חשובים ממתנות דם האשם, אלא דין בדם הנזרקין דאם נשאר בכלי ישפך ליסוד המזבח. אלא דא"כ קשה מדוע רש"י לא פירש כן. ואולי יש לדחוק בדברי רש"י, שנתכוון לומר כפי הגר"א, ובמיוחד לגירסת הצ"ק ברש"י: "ובאשם לא מצינו שנאמר בו", וגם לגירסתנו "שנאמרו" – דלא נאמרו באשם שפיכת שיריים דאין זו הלכה בו בעבודתו, אלא נאמר דין כללי בדם הנשאר מהזריקה שישפך ליסוד".

ד. שיריים בכור מעשר ופסח

בכור מעשר ופסח, בפשטות, הרי הם בכלל כל הקרבנות, שלמדנו שפיכת שיריהן מ'דם זבחיך ישפך', או מ'בדם', או מ'תן יסוד למזבחה של עולה', כנ"ל. וכלשון הגמ' (ד' ל"ז.): "לימד על כל הדמים", וכלשון רש"י שם: "מנין שכל הדמים של כל הקרבנות", וברש"י בדף נ"א.: "שיהא המזבח טעון בעולה ובכל הדמים הניתנים עליו שפיכת שיריים ליסוד". אלא דאיכא תנאי, דס"ל דבכור מעשר ופסח הן בשפיכה. ושפיכה, כפי שיבואר, היא

ריקון הכלי בנחת קרוב למזבח, וליכא שיריים. בגמ' ד' ל"ז. נחלקו ר' ישמעאל ור' יוסי הגלילי מהו מקור דין מתן דמים במעשר ופסח. ריה"ג לומד מבכור: "אך בכור שור... לא תפדה, את דמם תזרק על המזבח וגו', דמו' לא נאמר אלא דמם', 'חלב' לא נאמר אלא 'חלבם', לימד על בכור מעשר ופסח שטעונין מתן דמים ואימורין לגבי מזבח". ופירש רש"י דס"ל לריה"ג, דקרא דנקט לשון רבים, 'דמם' ו'חלבם', משום מעשר

לט. להרב ר' מיכאל זאב זבדסקי זצ"ל, אב"ד בוסק נדפס פיטרקוב תרפ"ט. מובא ב'אוצר הקודש'.

מ. וכן ראיתי, שכתב הנצי"ב ב'מרומי שדה' על התוס', דלזה כיוון רש"י ד' פ"ט. דבאשם לא נאמר מפורש יסוד, ור"ל דמשו"ה אין בו מצוה אלא אם נשאר. ועיי"ש שפירש כן גם את דברי ר"מ מפונטיז"א.

ולעיתים הווי, דעד כאן לא פליגי ר' ישמעאל ור"ע (בזבחים ד' ל"ז. ובפסחים ד' קכ"א.), אלא בניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה, אבל "הניתנין בשפיכה, לא מצינו שכשרין בזריקה" (לשון רש"י ד' ל"ז. ד"ה 'על המזבח'). וכן כתב המהר"י קורקוס הל' קרבן פסח (פ"א ה"ו), עיי"ש. וכן פסק ב'לקוטי הלכות' ס"פ איזהו מקומן: "... אכן אותם דבשפיכה, אם נתנן בזריקה – אף בדיעבד לא יצא".

ויש דעות בראשונים, דלר' ישמעאל אף בכור בשפיכה, וזריקה האמורה בכור – למעוטי שלא היא כחטאת באצבע. (שטמ"ק ד' ל"ז. אות מ"א.). וכן הוא בתוספתא (פרק ו' ר'): "עולה... ואשמות... ושלמים וכו' ... שיירי הדם היה שופך למטה. הבכור והמעשר והפסח, שופכן שפיכה אחת כנגד היסוד וכו'". מפורש דגם בכור בשפיכה. ומדויק עוד בתוספתא, דלא הזכירה שיירי הדם בכור מעשר ופסח, דלית בהן שיריים. ויש להסביר, דבשפיכה הופך את הכלי והכל באחת מתרוקן, ולא שיך שיריים^{מב}. לעומת זריקה, אפילו כשהיא אחת, יתכן שישארו שיריים בכלי, ואז יש מצוה לשופכן ליסוד. לדרכם של רש"י ור"מ מפונטיז"א, אבל לפירוש התוס', יכול הכהן להיזהר בשפיכה שישארו שיריים^{מב}. או שמה אף תוס' יודה דבשפיכה ליכא שיריים, דכשהוציאה התורה מתנות מעשר ופסח (דבכור בזריקה לכו"ע לדעת התוס' וכן דעת רש"י בכ"מ) בלשון

ופסח נקט לה. וא"כ כולם בכלל "ואת דמם תזרק" היינו זריקה. ור' ישמעאל סובר, דלשון רבים דנקט קרא – משום מיני הבכורות שהזכיר, בכור שור, בכור כשב ובכור עז. וא"כ מתן דמים ואימורין במעשר ופסח מנין, ת"ל 'ודם זבחיך ישפך' ודינם בשפיכה.

וזו ששואלת הגמ' ד' נ"ו. על המשנה שם: "מאן תנא?" ופירש רש"י: "מעשר ופסח בזריקה מדמשי מתן דמים בכור ומעשר ופסח, דקתני שינה באכילתן מכלל דמתן דמים לא שינה, ובכור כתיב ואת דמם תזרק... אבל לר' ישמעאל – פסח בשפיכה, דנפקא ליה מתן דמים לפסח מודם זבחיך ישפך".

וכן בגמ' פסחים ד' ס"ד: על המשנה שם: "כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד", שאלה הגמ' "מאן תנא פסח בזריקה? א"ר חסדא ר' יוסי הגלילי היא". ופרש"י שם: "בזריקה למרחוק, ולא בשפיכה בנחת מקריב הכלי לכותל המזבח". וכן רש"י אצלנו (ד' ל"ז): "וכל זריקה מרחוק משמע, שזורק מן הכלי למזבח למרחוק. שפיכה, עומד אצל היסוד ושופך". וכן פירש בפסחים (בדף פ"ט): "פסח בשפיכה, בנחת מן המזרק לקיר המזבח כנגד היסוד... ובשלמים כתיבא זריקה שזורק למרחוק מן המזרק למזבח". וכן פירשו רש"י, רשב"ם ותוס' בפסחים דף קכ"א., עיי"ש.

מא. ובדומה למה שכתב הגר"י בשם הגר"ח, דליכא חילוק מתנות בשפיכה. בריש פרק בית שמאי.

מב. ובאמת ראיתי לשפ"א (בד' ל"ז). ובאגרות משה (ח"מ ח"א סי' ק"ח), שכתבו דבתוס' (ד' נ"א): משמע שיש שיריים אף בכור מעשר ופסח. והמעין בתוס' יראה, דכל זה הוא לשיטת ריה"ג בלבד, דבכור מעשר ופסח בזריקה. דהקשה התוס', ל"ל גז"ש 'זריקה' 'זריקה' מעולה למילך דין כנגד היסוד בכור מעשר ופסח, תיפוק ליה מקו"ח משיריים דידהו. אבל ר' ישמעאל, דס"ל דמעשר ופסח בשפיכה, לא דריש גז"ש הנ"ל, ועיין שטמ"ק (ד' נ"ז. אות א) דתירך ריב"א דכנגד היסוד לר' ישמעאל נפקא מלשון 'ישפך'. עיי"ש.

אפשרות נוספת שהעלה המהרי"ק, דסובר הרמב"ם דבכור לכתחילה הוא בזריקה או בשפיכה.

ובלח"מ (פ"ב מהל' מעה"ק הי"ז) כתב, דהרמב"ם סובר דפסח בשפיכה ומעשר^מ ובכור בזריקה.

והנה, הרמב"ם לא כתב דין שיריים בבכור מעשר ופסח, ובדומה לתוספתא הנ"ל, וצ"ע, כנ"ל, דבגמ' משמע דהלימודים המובאים לעיל על דין שיריים, הם לכל הדמים הניתנים על מזבח החיצון!^מ

לפירוש הראשון של המהרי"ק, דבכור מעשר ופסח כולם בשפיכה, נוכל לומר דבשפיכה לא שייך שיריים, דשפיכה היא ריקון כל הכלי כאחת, וכמו שהסברנו את התוספתא.

אבל, לשאר פירושים, דבכור הוא בזריקה, קשה למה לא כתב הרמב"ם בבכור דין שיריים? מט ואולי יש לדחוק, דס"ל להרמב"ם דאף בזריקה אחת לא מצוי שיריים, דכיוון שנותן פעם אחת – זורק הכל, מה שאין כן בעולה, שצריך לזרוק שתי זריקות ובאופן מסוים של שתיים שהן

שמשמעה לשפוך הכל כאחת, הורתה לנו בזה דליכא שיריים בהן.

וברמב"ם (פ"ה ממעה"ק הי"ז): "הבכור והמעשר והפסח, דם כל אחד מהם טעון מתנה אחת בשפיכה כנגד היסוד, ...ומנין שאין טעונין אלא מתנה אחת, שהרי נאמר בבכור ואת דמם תזרוק על המזבח, מפי השמועה למדו שהוא הדין במעשר ופסח שניתן דמם מתנה אחת כבכור".

והקשו הנו"כ דהתחיל בשפיכה כדעת ר' ישמעאל, והביא מקור מפסוק "ואת דמם תזרוק" כר' יוסי הגלילי!^מ

וכתב המהרי"ק **קורקוס** (הל' קרבן פסח פ"א ה"ו) דהרמב"ם סובר דפסח מעשר ובכור דינם בשפיכה. ורק הביא ראיה למספר הנתניות^מ, שבמתנה אחת סגי, מפסוק דבכור, דכך דרך הרמב"ם להביא פסוק המחווה יותר.

עוד כתב באופן אחר, דסובר הרמב"ם, דפסח ומעשר בשפיכה ובכור בזריקה^מ. ומה שכתב ב'שפיכה' על שלושתן, הוא מפני שרצה לכללניהו לשלושתן כאחת, ומאחר דעכ"פ גם בכור כשר בדיעבד בשפיכה.

מג. ועוד הקשו ודנו טובא בדעת הרמב"ם בנושא זריקה ושפיכה. עיין מהרי"ק קר"פ פ"א הי"ו. ובהל' פסוהמ"ק פ"ב הי"א. ובלח"מ ובכס"מ שם. ובלח"מ פ"ה מהל' מעה"ק הי"ז. ואכ"מ. מד. מדויק דס"ל דיש חילוק מתנות בשפיכה באופן עקרוני. וצ"ע. מה. וכ"כ היזבח תודה' על הגמ' ד' נ"ו: "אכן בכור בוודאי לכתחילה דינו בזריקה כדכתיב קרא ואת דמם תזרוק".

מו. מה שכתב דמעשר בזריקה הוא מחמת דברי הרמב"ם פ"ו מהל' בכורות עיי"ש. אבל זה קשה מאוד, דבגמ' משמע לר' ישמעאל מעשר ופסח בשפיכה, ובמעשר הרי לא כתוב תזרוק. עיין ביזבח תודה' שהקשה על דבריו בזה.

מז. ועי' ערוך השלחן העתיד' קדשים סי' ע"ד סעי' כ"ב, שכתב דהרישא של דברי הרמב"ם: "הבכור מעשר ופסח דם כל אחד מהן טעון מתנה אחת בשפיכה כנגד היסוד וכו", מיירי בשפיכת שיריים. וזה לא נראה בלשון הרמב"ם.

מח. ומלבד שהתוספתא מסייעת למהרי"ק בפי הראשון, עוד יש להקשות על שאר פירושים מהמשנה בדף פ., דמשמע דכל הניתנין במתנה אחת שווין בנתינתן, עיי"ש. ואולי המשנה שם ריה"ג היא.

מט. ובאמת ראיתי ביזחי אפרים (ד' ל"ז), [לגאון הרב אפרים דב לאפי אב"ד בליטא], דמכח זה הסיק דלרמב"ם גם בכור בשפיכה.

דאין בהם שפיכת שיריים. ומסתבר מטעם שכתבנו.

יצא לנו, דלרוב הראשונים לר' ישמעאל אין שיריים במעשר ופסח, ואולי גם בבכור (לדעות שהוא בשפיכה).

וצ"ע קצת, דיוצא שיש נפ"מ בין ר' ישמעאל לריה"ג אם איכא שיריים בבכור מעשר ופסח או לא, ודבר זה לא מצינו בגמ' וראשונים^{נא}. ושמא אף ריה"ג דבכור מעשר ופסח בזריקה, ס"ל דבזריקה אחת ליכא שיריים (ע"פ מה שכתבנו לעיל בהסבר דעת הרמב"ם, למסבירים בו דבכור בזריקה, מדוע השמיט שיריים).

ואולי י"ל, דכיוון דאף ר' ישמעאל מודה דבכל הקרבנות יש דין שיריים אם נשאר, אלא דמבחינת המציאות בשפיכה לא שייכי, אין זה כ"כ נפ"מ. [לבד מהתוס' דאי סובר דבשפיכה אין שיריים, הפירוש על כרחך הוא, דאין מצות שיריים. וזה חילוק עקרוני!]

מאיך אפשר היה לבאר, דדבר עקרוני הוא, מה שאין שיריים בבכור מעשר ופסח, עפ"י מה שכתב הראב"ד, בהשגות לרמב"ם הל' ע"ז פ"ד הי"ד, דבכור ומעשר "אינם דורון כשאר זבחים ולא מכפרי שום כפרה^{נב}". וע' בקובץ הערות (לגר"י הוטנר), על פירוש רבינו הלל לתו"כ (דף י"ג ד"ה 'מעשר שהוא'), שדייק מלשון רבינו הלל, דשונה הוא דין הקרבה של מעשר בהמה מדין הקרבה של שאר קדשים. דיסוד דין הקרבה במעשר בהמה אינו אלא משום היתר אכילת בעלים, וה"ה דין הקרבת בכור. ודומים בזה למעשר שני עיי"ש.

ארבע, ממילא זריקותיו מדודות יותר ומצוי שישארו שיריים [וניתן לומר כן, רק אם נאמר דהרמב"ם סובר כרש"י ור"מ מפונטיוז"א, דאין מצוה לשייר. וע' בשפ"א ד' ל"ז. דכתב דדעת הרמב"ם כדעת התוס', ולכאור' אינו מוכרח] וצ"ע.

ובספר 'זבחי אפרים' הביא, שאף הראב"ד בפירושו למס' תמיד (פרק ד', בד"ה שיירי הדם) סובר דגם בכור דינו בשפיכה, וז"ל: "יש מקשין בפרק איזהו מקומן, אמאי לא קתני בעולה שיירי הדם וכו'... שכל הקדשים טעונים שפיכה בשיירי הדם, חוץ מבכור ופסח ומעשר שהוא שופך שפיכה אחת".

ומבואר עוד בדבריו, כמו שכתבנו, דליכא בהן שיריים שהכל בשפיכה אחת. והזבחי אפרים' שם הסביר, על פי דברי הראב"ד אלו, את הרמב"ם שהשמיט שיריים בבכור מעשר ופסח, כמו שכתבנו: "שכיוון שאין דינם בזריקה אלא בשפיכה, לא היה שופך אלא שפיכה אחת כנגד היסוד ותו לא עבד מידי".

ומצאתי שכן סובר המאירי (סנהדרין ד' ד.) וז"ל:

"זריקת הדם האמורה בקרבנות חלוקה על ג' דרכים: אחת של רוב קרבנות והיא שתי מתנות שהן ארבע... שיירי הדם נשפכין על יסוד דרומי.

השניה היא בחטאת וכו' ושם שופך שיירי הדם וכו'.

השלישית היא במתנה אחת, והיא בבכור ומעשר ופסח, והיא נעשית בשפיכה כנגד היסוד וכו'".

ומדלא הזכיר בדרך הג' שיירי הדם, משמע

נ. וכן בפירושו לתו"כ ויקרא פרשתא ד'.

נא. ויש בזה תימוכין לאפשרות האחרת המובאת לקמן, דיש שיריים אלא שהן כלולין במתנה.

נב. וכן בתוד"ה 'תן' נ"א: "מדרשא' למזבחה של עולה' לא ידעינן אלא דומיא דעולה שהן דורון ומכפר, לאפוקי בכור ומעשר ופסח". ויסוד הדברים בגמ' י"א: 'בכור בר ריצויי הוא?!'.

הפסח, פטר את של זבח, בירך את של זבח, לא פטר את של פסח, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו. וביארה הגמ', דפליגי אי זריקה דשלמים בכלל שפיכה של פסח. ופירש רש"י [ע"פ הגירסא שלפנינו]: "שיירי הדם – בזריקה מרחוק, דלא איכפת ליה אם נופלים שיריים על היסוד או לא, שיירי דם הפסח בשפיכה בנחת כדי שיפלו ליסוד". הדברים כפי שהם לפנינו קשים מאוד. שיירי הדם מאן דכר שמיה בסוגיה. ועוד, היכן מצינו שיריים שנתנים בזריקה? וקרוב הדבר שיש טעות סופר ברש"י ויש למחוק מלת שיירי. וכן מצאתי באחרונים¹ בעה"י. וא"כ כוונת רש"י לבאר את החילוק בין שפיכה לזריקה, ומהו יתרון השפיכה על הזריקה², עד שאפילו למ"ד דהנזרקין

ובאג"מ (חומ"מ סי' ק"ט), הסביר בכך את החלוק בין הניתנין לזריקה לניתנין בשפיכה. דשפיכה היא בקרבנות שאין מתנת הדם בהן אלא כמתיר לאכילה, דעיקר עבודת הבכור, מעשר והפסח זו אכילתן. לעומת זריקה, דהיא בקרבנות שעיקרן לעבודת המזבח, מתנת הדם חשובה כחלק מעבודת המזבח ובעי התורה בהן זריקה. עיי"ש.

וא"כ אולי י"ל, דאף שיריים, שנתפרשו בתורה רק בחטאת, שייכים בקרבנות דכוותה שהם דורון ויש בהן שייכות של כפרה וריצוי, אבל בכור מעשר ופסח לא. וצ"ע.

אפשרות שיש בהם שיריים והם כלולים במתנת השפיכה
בפסחים (דף קכ"א) שנינו: "בירך ברכת

ג. ועי' אג"מ שם שהעיר על דברי רש"י אלה ותמה עליהם עיי"ש.

נד. זימן ה' לי יחידושי מהרי"ל דיסקין' על פסחים שכתב על דברי רש"י כך: "תיבת שיירי אינה בגמ' ולא נזכר שינוי כלל גבי שפיכת שיריים דידהו, ועוד דשייריים הא לא מעכבו ולמה לא יצא בברכת הפסח. וקרוב לומר דט"ס הוא. וכן כתב ביטורת הקודש. ומצאתי דבש"ס דפוס וינציה איתא "שהרי" במקום "שיירי".

נה. ויש לזה ביאורים נוספים. עי' תוס' ד' ל"ז, שהביא דרשת הספרי מ'קודש הסי' ללמוד שפיכה במעשר ופסח. ויש שפירשו, דמה שכתב תוס' בהמשך "דרי' ישמעאל קסבר דפסח בשפיכה **מקרא אחרינא** ולא מ'דם זבחיך ישפך", זהו פסוק נוסף ולא מ'קודש הסי'. ובשטמ"ק (אות ל"ג) הקשה לפי דרשות אלו, מנין לאוקמי דווקא בשפיכה, שלא הוזכרה בפסוקים אלה. ותירץ: "לפי שהוא מתן מועט שבדמים, וכיון שלא פירש קרא איזה מתן יעשה ש"מ מתן מועט יעשה, דתפסת מועט תפסת", דהרי למדנו מ'דם זבחיך', שבדיעבד סגי בשפיכה לכל הנזרקין. עכ"פ חזינן **דשפיכה היא מתן מועט שבדמים**, ובכ"ז חמורה מזריקה! ובפשטות הטעם הוא, שאין לנו להוסיף מדעתנו. ואם אמרה תורה תפוס המועט, מידתה המועטת היא חומרתה, ואין לנו לזורקה. לעומת זאת הנזרקין המעולין יותר, כבר הכשירה אותם תורה במתנה מועטת, בשפיכה, מ'דם זבחיך ישפך'. ונראה, דזהו גם הטעם בעולה, ובנזרקין שתים שהן ארבע, למ"ד שאין פיסוק מתנות בזריקה (ד' נ"ג): שבדווקא הוא ואין לחלק המתנות, דמאחר וסתמה התורה: 'וזרקו' יש לנו לתפוס את המועט, זריקה אחת, אלא שאמרה תורה 'סביב' דהיינו שתי זריקות, אבל יותר מזה – זו הוספה על מה שהורתה תורה, וגרע. [ודלא כזבח תודה ודעימיה דסברי דשמואל מודה לרב שאפשר לחלק את המתנות].

ובדרך מיוחדת פירש ר' דוד טעביל בנספח להקדמתו לספרו 'בית דוד', **דשפיכה עדיפא מזריקה**, דבשפיכה גם הזורק אצל המזבח, לעומת זריקה שעומד מרחוק. והביא דרשת התו"כ ויקרא פרשתא ד' פסקא י"ב: "וזרקו את הדם על המזבח ואין הזורק על המזבח".

ופרש"י שם: "ויזרקם לקיר המזבח ומאליהן שותתין ליסוד ואין כאן שינוי מקום". והעתיק לשונו התוס' (ברך נ"ב. ד"ה 'גג'), וכן פירש הראב"ד בתו"כ (ויקרא א' דבורא דחובה פרשתא ג'): "נשפכין על הקיר והן נגררין מאליהן אל היסוד".

אמנם, רב יוסף בשם רב יהודה פליג שם על אביי, וסובר דשיריים צריכין איצטבא, שישפכם על גג היסוד ממש ולא על קיר המזבח. ולפי"ז, לכאורה, אף לגבי בכור מעשר ופסח אין להחשיב את הדם הנשפך על הקיר, דכלול בו אף שפיכת שיריים, שהרי שיריים צריכין איצטבא.

אלא דיש לחלק בפשטות, דדווקא בזריקת הדם מרחוק למזבח, בשיירי חטאת בהמה שנתערבו בתחילת עולה, פליג רב יהודה לומר דאין השתיתה ליסוד חשובה כמתן שיריים, דאין הם ע"ג איצטבא, אבל בשפיכת דם המעשר והפסח הנעשית אצל היסוד ממש, ומעליו, יש לומר דמודה דחשיב ששופך את הדם על גג היסוד, גם מחמת מקום מעשה השפיכה שהוא מעל היסוד, וגם מחמת דבשפיכה תוצאה ישירה לפעולה היא מה שהדם שותת ליסוד, לעומת זריקה, ששתיתה הדם ליסוד היא תוצאה מסובבת. וראיה לזה, דע"כ לא יחלוק רב יהודה על הברייתא (דף ס"ד): הנ"ל לגבי

שנתנן בשפיכה יצא, הנשפכין שזרקן לא יצא. ומבאר רש"י דבשפיכה יש קפידא שהדם ישפך על היסוד.

ומצאתי כן גם במאירי בפסחים שם על המשנה: "...והזריקה היא נעשית מרחוק, שאין קפידא בנפילת השיריים על היסוד, והשפיכה היא בנחת כדי שלא יפלו חוץ ליסוד".

לשון רש"י והמאירי נפילת שיריים על היסוד, משמע דעניינה של השפיכה היא מתנה אחת שיש בה שתים: מתנה תחילה על קיר המזבח, ושפיכת שיריים על היסוד שמתקיימת בדם ששותת מן הקיר אל היסוד.

ומצינו כעין זה בחטאת העוף, במסכתין (ד' ס"ד): בברייתא: "...ת"ל 'והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח', קיר שהשיריים שלו מתמצין ליסוד, ואיזה זה, זה קיר תחתון". ושואלת הגמ': "ונעביד מעילאי והדר נעביד מתתאי. אמר רבא מי כתיב יִמְצָה, יִמְצָה כתיב. דמילא משמע". ופרש"י: "כשמזה, הדם שותת ומתמצה ליסוד".

הרי דאע"פ שלא שופך ליסוד, בזה שהדם שותת ליסוד מתקיים דין שיריים.

ועוד איתא בגמ' (ד' פ"א). דעת אביי, דשיירי חטאת ותחילת עולה שנתערבו, לד"ה יתנם על קיר המזבח, דמקום עולה מקום שיריים.

עיי"ש באורך וע' בתו"ט סוף פסחים שכתב בדומה לבית דוד: "דודאי דברחוק לא עדיפא כמו בקרוב", ועיי"ש בקול הרמ"ז.

נו. ומתוך ייחודו של הפירוש, נראה שמקור דברי המאירי הם דברי רש"י אלו. וכן כתב התו"ט בסוף פסחים, ומקורו נראה ברור – רש"י.

נז. ואין לדחות ממשמעות התוס' בד' פ: ד"ה 'נתן', דאין שיריים אלא לאחר שכבר נתן מתנה, דשם לא נתן תחילה כלל עדיין. מה שאין כן הכא דנתן והמשך השפיכה היא השיריים. ופשוט.

נח. ואף דיש לחלק דחטה"ע שאני, דמאחר שהמיצוי מוגדר כשיירי ההזאה (כלשון רש"י כנזכר לעיל) ולא רק שיירי הדם, לכן גם המיצוי נעשה במקום ההזאה, מ"מ חזינן דזה שהדם שותת ליסוד חשיב שיריים. ומ"מ מהטעם האמור י"ל דבחטה"ע השיריים לכתחילה על הקיר, ובחטאת בהמה דווקא בדיעבד, אם נתערבו בתחילת עולה.

קצת תמוה. לא מיבעי, דלעומת שיירי עולה דלרש"י הווי רק אם נשאר מן הדם, ואילו שיירי הפסח הם מסדר עבודתו, אלא אף לעומת שיירי חטאת חיצונה דאינם מעכבין, שיירי הפסח מעכבין. דיתכן, לפי מה שאמרנו, דאי לא שנת הדם ליסוד לא הווי שפיכה, דהרי לרש"י זה גדר שפיכה, שיפול הדם ליסוד, ואם לא נפל ליסוד לא יצא! והווי כמו שזרק את הנשפכין דלא יצא, כנ"ל, שלרש"י הוא מטעם שלא הגיע הדם ליסוד. ונראה, דגם לרש"י והמאירי אין לשייריים דבכור מעשר ופסח דין כשלעצמן, עד שנדון בהן אי מעכבין או לא, אלא זהו דין במתנתן שתהא כזאת שהמשכה, דהיינו השייריים שלה, ישפך ליסוד. וזו הקפדה מיוחדת **במתנת** הבכור מעשר ופסח שתגיע ליסוד. נמצא שהחומרה היא חומרה במתנה, לא חומרה ועיכוב של שייריים.

חטאת העוף, דהמיצוי על הקיר באופן ששותת הדם ליסוד חשיב שפיכת שייריים.

המקור לדין שייריים בבכור מעשר ופסח לשיטת רש"י

דין זה ביארה התורה כשנקטה לשון שפיכה, שיגיע הדם ליסוד. וע' שטמ"ק (דף נ"ז. אות א') שהקשה: "למאן דדריש בכור מעשר ופסח מדם זבחין ישפך לומר דהם בשפיכה, כנגד היסוד מנ"ל? ותירץ ריב"א דיסוד גופיה נפקא מישפך, דלשון שפיכה משמע ששופך על גבי דבר אחר, והיינו ע"ג היסוד והיינו דבר חלק" (נ"ל שכוונתו לישר – גג). וכ"כ השטמ"ק בדף נ"ב: אות ב' עיי"ש. ואנו רק מוסיפים דכלול בזה – מלבד דין דכנגד היסוד – אף דין שייריים.

מעמד השייריים בבכור מעשר ופסח
הנה לפי שיטת רש"י זו, יוצא לכאורה דבר

ה. שייריים בעולת העוף.

דא"כ "באוורא בעלמא הוא דקא עביד מתן שייריים. ותירצה הגמ', שעשו בליטה באוורא דבנימין. ולפירושו, עליה שפכו את שיירי העולה, והרי היא ממש כיסוד (וסייגו זאת לדמים העליונים בלבד, עיי"ש). והקשו עליו התוס' ור"ת טובא, עיי"ש. וכן נראה דעת רש"י, דליכא שייריים בעולת העוף, דלא גרס שם "שיירי הדם היה שופך ליסוד". ופירש את הסוגיה, דדם המיצוי של עולה"ע עלול ליפול על הארץ לאיבוד, ולצורך זה עשו בליטה. עיי"ש. וכן דעת הרמב"ם (פ"ו ממעה"ק ה"כ) דלא הזכיר שייריים, ופשוט הוא, דר' חיים יחידאה הוא"ב בזה.

בפשטות, ליכא שייריים כלל בעולת העוף אלא מיצוי כל דמה בלבד. ובמשנה (ד' ס"ד:): "קתני בחטאת העוף שיירי הדם, ובעולת העוף לא תני. משמע דלית לה שייריים. והא דמרבין לעיל שייריים בכל הקרבנות,^ט היינו לבד מעולת העוף" [לשון ר"ת בתוס' ד' נ"ד. ד"ה 'ואי']. אמנם **שיטת ר' חיים בתוס' שם** היא, שיש שייריים בעולת העוף. דגריס בכרייתא שם: "עולת העוף כיצד היתה נעשית וכו', שיירי הדם היה שופך ליסוד". ופירש, דמכח זה הקשתה הגמ' על הנאמר בכרייתא הקודמת דקרבן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד,

נט. ובשטמ"ק אות ל"ב גרס: "היינו דווקא בבהמה דכתיבא בקרא". וצ"ע דהא כתיבי שייריים בחטאת העוף אליבא דרבי [ד' ל"ז]. דלומד שייריים בשאר קרבנות מ"והנשאר בדם". וצ"ע. ס. וע' בתוס' ד' נ"ב: ד"ה 'תאמר': "תימה מעולת העוף שסופן למטה וכו'" – משמע דיש שייריים. וע' בעולת שלמה' שכתב דתוס' זה הוא לשיטת ר' חיים בתוס' ד' נ"ד. וכן מסקנת ה'טהרת הקודש' עיי"ש.

פשוט לשון התורה מורה קצת, דהקפידה התורה על כל הדם: "ואת כל דם הפר ישפך", וכן בכל החטאות, חוץ משעיר נשיא "ואת דמו ישפך וגו'".

והנה, אם נאמר דשיריים הם הקפדה של תורה על כל דם הפר שיגיע למזבח ולא יאבד לאמה, יתכן שאפשר לראות בדין 'כל דמה'¹⁰ דעולת העוף, מקביל ועילוי לדין שיריים¹¹.

ועכ"פ ברור דמאחר שיש למצות את כל הדם – אין מקום לשיריים, שהרי כל הדם הוא במדרגת המתנה הראשונה¹². ובזה דומה דינה לדין בכור מעשר ופסח, לפי

ובכלל, המיצוי בעולת העוף עניינו ההזאה, לעומת המיצוי בחטאת העוף דעניינו שיריים, כמו שראיתי שכתב בעל 'זבחי צדק' (ד' ס"ד:)¹³. ומדויק במשנה דלגבי חטאת העוף שנינו: "שיירי הדם היה מתמצה אל היסוד, ולגבי עולת העוף שנינו: "ומיצה את דמה על קיר המזבח"¹⁴.

והנה, ה'מקדש דוד' (סי' ז' אות ה') יולענין שפיכת שיריים) חקר אי דין שפיכת שיריים הוא דווקא בכל הדם, או גם במקצתו. נפ"מ אי מהני בה מחשבת פיגול. ולמ"ד שיריים מעכבין, האם בעינן דווקא שפיכת כל השיריים, או דיצא אפילו בנתן מקצתם¹⁵.

סא. וביאר בכך סתירת פירושי רש"י. דעל המשנה בזבחים (ד' ס"ד: ד"ה 'היה מתמצה') פי' רש"י: "שהיה דוחק בית מליקתו בקיר המזבח והדם מתמצה ויורד ליסוד", ואילו בריש מנחות (ד' ב:) פי' רש"י: "מיצוי דהיה סוחט בין אצבעותיו ונצוק הדם הולך למרחוק". דבזבחים מיירי בחטאת העוף דהמיצוי הוא שפיכת שיריים, ע"כ צריך לקרב ולדחוקו בקיר המזבח, כדי שירד הדם ליסוד (ולפי מ"ש לעיל הוא גם מדינא דשיריים צריכים איצטבא), אבל במנחות מיירי במיצוי דעולת העוף שהוא במקום הזאה, ע"כ פרש"י דעושה כעין הזאה מרחוק. ועיי"ש ביזבחי צדק' דדי בהזאה כלשהי, ואפילו אם נשאר דם אין דין שיריים. ומלשון התוס' נראה ידלית לה שיריים, ולא שאין לה 'דין שיריים'. ואפשר שאף רש"י לא דיבר אלא על אופן המיצוי. אבל גם בעולה"ע בעינן מיצוי כולו.

סב. וכמו שהעיר התפא"י בזה, וכתב דעולת העוף הנעשית למעלה אין מספיק דם בעוף שירד עד היסוד. ולדברי הזבחי צדק' זהו חילוק עקרוני.

סג. ואעתיק בזה הערת בעל השמועות חיים: "בזבחים פ"א: אמרינן אפילו למ"ד שיריים מעכבין, חסרו אין מעכבין, ופרש"י אם אחר מתנות המזבח חסרו מקצת הדמים אינו מעכב אלא שופך הנשאר ליסוד. ואפשר דספק רבינו (המקדש דוד) הוא היכא דלא שפך כל השיריים הנמצאים, דזה גרע טפי מהיכא דנשפך תחילה. וכעיי"ז איתא בכס"מ פ"א מפסוהמ"ק הכ"ו בתירוץ השני, שכתב דדינא דצריך לקבל כל דמו של פר הוא לעיכובא, אך אם נשפך תחילה מקצת דם לרצפה מקבל הנשאר וחשיב דקיבל כל דמו, אבל כשאינו מקבל הדם הנמצא, ה"ז מעכב. ובירושלמי וכו'. וזהו ספיקו של רבינו".

סד. ונמצה דמו – כולו. זבחים ד' ס"ה:

סה. ורגליים לסברה זו אפשר למצוא בגמ' ד' כ"ה. שלמדה דין קבלת כל דם הפר מ"ואת כל דם הפר ישפך" הנאמר לגבי שיריים. והקשתה הגמ': "והא בשיריים כתיב? אם אינו עניין לשיריים דהא ליתיה לכוליה דם (פרש"י: שכבר ניתן ממנו על הקרנות), תניהו עניין לקבלה". ומסתבר לומר, דלא לחינם רמזה תורה חידוש דין זה של קבלת כל הדם בשפיכת שיריים, לומר לנו כמו שיש לקבל את כל דם הנפש, יש עניין שכולו יגיע למזבח. וכמו שדין קבלת כל דם הנפש אינו אלא לכתחילה [תוס' ד' ל"ד: ד"ה 'למעוטאי'], אף בשיריים לא מעכב. ואף דשיריים הפנימיים מעכבי – זהו מדין קפידא של תורה בעבודת פנים שכל עבודתן תעכב, וגם בהן חסרו אין מעכבין (זבחים ד' פ"א:).

סו. וזו לכאוי קושיה נוספת על שיטת ר' חיים שיש שיריים בעולת העוף.

יתכן, שאם נשאר דם בכלי ישפך לאמה, דלא מצינו יותר משפיכה אחת בקרבנות אלו.

הייתי אומר, שבעולת העוף כל הדם התעלה למדרגת המתנה הראשונה על גוף המזבח למעלה. ואילו בפסח, אפילו המתנה תחילה קיבלה אופי של שיריים, לישפך אל היסוד.

השיטה שאין בהם שיריים כלל. אמנם שם העניין מצד אופי השפיכה, ולא מצד קפידא על כל הדם, ויתכן שאם שפך ובכ"ז נשאר דם בכלי, דשופך לאמה. ולשיטה שיש שיריים אלא שכלולים בשפיכה האחת, הרי שהחלק הראשוני מהדם חשוב כמתנה הראשונה ויתרו כשיריים, ואף לשיטה זו

לסיכום:

ואולי גם רש"י. ועכ"פ יש בהן מצווה לכתחילה בשיריים (גר"א, ונצי"ב ברש"י ואולי גם ר"מ מפונטיז"א יודה בזה). לעומת שירי עולה אשם ושלמים – דלרש"י ור"מ מפונטיז"א רק אם נשאר מן הדם יש דין שיריים. ולתוס' יש מצוה להשאיר. – בבכור מעשר ופסח – יתכן שאין שיריים כלל, ויתכן שיש שיריים והם כלולים במתנת השפיכה כאחת, ובזה חומרתם (רש"י פסחים ד' קכ"א.).

– עולת העוף – כל דמה מתמצה כמתנה תחילה.
– בחטאת העוף – אחרי ההזאה יש מיצוי על קיר המזבח מדין שיריים, ומוגדר כשיירי **ההזאה**,
– לעומת חטאות בהמה – דהשיריים שעל היסוד הם שירי **הדם**.
– בחטאות פנימיות – איכא למ"ד דשיריים מעכבין, ומסתבר שזה מצד חומרת עבודות פנים. בחטאות חיצוניות – רוב ככל השיטות סברי דשיריים לא מעכבי (חוץ משיטת ר"ת

ז. בעניין שתי מתנות שהן ארבע [דף נ"ג]:

ר' עמיחי מרקוס

א.

של קרן וכן לקרן שכנגדה באלכסון^א, ונמצא מן הדם לד' רוחות של מזבח מתנה לכל רוח^ב. ודעת שמואל: "מתנה אחת כמין גמא נותן". ומפרש רש"י: "זורק כנגד הפינה מן הכלי והדם מתפשט לשתי רוחות הפינה והרי הוא כמין גאם, אות יונית עשויה ככף פשוטה שלנו". א"כ ההבדל הבולט ביניהם הוא, שלרב יש ארבע נתינות מפוסקות, ולשמואל יש שתי מתנות שתוצאתן ארבע, ובהמשך ננסה לברר יסוד מחלוקתם.

ויש להעיר, שלשמואל מובן מאוד הביטוי 'שתים שהן ארבע', דהיינו ב' נתינות שהופכות לארבע, אך לדעת רב לא מובן איך יתפרש ביטוי זה. וכתבו הש"ס אמת' (אצלנו) וה'גבורת ארי' (ביומא ט"ו), דאין ה"נ, לרב אין צריך לפרש ביטוי זה, שהרי להלן הגמ' מביאה ברייתא ותולה דעתו

במשניות של פ"ה דזבחים מבואר, שמתן הדמים של העולה, האשמות והשלמים הוא באופן של 'שתי מתנות שהן ארבע'. ויש לברר בזה כמה עניינים: מהו מקור דין זה, כיצד הוא מתבצע, מה משמעותו, מהן השיטות השונות שנאמרו בביאורו, באופן ובסדר ביצועו, ומה נפסק להלכה.

הגמ' מבארת דין זה לראשונה בביאור המשנה העוסקת במתן דמים של עולה: "דמה טעון שתי מתנות שהן ארבע". [בהמשך, נוקטת המשנה לשון זו גם על שלמי צבור ואשמות, וגם על תודה, איל נזיר ושלמים]. שואלת הגמ': היכי עביד? איך נעשים השתים ארבע (ע"פ רש"י)? מביאה הגמ' שתי דעות. דעת רב: "נותן וחוזר ונותן". ומפרש רש"י: "זורק מן הכלי ולמזבח ברוח זו של קרן וכן ברוח השנייה

א. באלו קרנות מדובר? המשנה בתמיד (פ"ד מ"א) אומרת: "בא לו לקרן מזרחית צפונית ונותן מזרחה צפונה. מערבית דרומית ונותן מערבה דרומה. שיירי הדם היה שופך על יסוד דרומית". מדוע דווקא קרנות אלו? מבאר רש"י במשנתנו, שאמנם מעיקרא נפגשים אנו מימין המזבח עם הקרן המזרחית-דרומית, אולם שם לא היה יסוד, כמבואר בסוגיין, והרי העולה ושאר הקרבנות שיש בהם מתן דמים צריך שיהיה מתן דמים כנגד היסוד, שהרי שייריהם נשפכים ליסוד (כדלעיל נ"א), ולכן עוברים לקרן הבאה, היינו המזרחית-צפונית, ונותנים באופן שיגיע לבי' הרוחות (רב ושמואל כ"א לשיטתו), והקרן שלאחריה תהיה דווקא זו שכנגדה באלכסון, היינו המערבית-דרומית, כדי שיגיע הדם לכל הד' רוחות. והנה אף שבעולה ושאר קרבנות דדמי לה אין מתן דמים על הקרנות, כך שא"צ כלל לעלות בכבש, מ"מ הגמ' ביומא דף ט"ו ע"ב אומרת, שכדי לקיים "כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין" נותן קודם בקרן צפונית מזרחית, ומפרש רש"י "אף על פי שנותן למטה, מתחיל להקיף מדרך הדרום שהוא פניו של מזבח כפתח כניסת הבית, ומשם פונה לימין". אולם תוס' שם (ד"ה 'ניתב ברישא') מפרשים, בשונה מרש"י, שהקרן המזרחית-צפונית היא הראשונה משום שהיא הקרובה ביותר למקום השחיטה (וכן פי' הרא"ש בתמיד שם), ורק משם ממשיכים לימין, ולפי"ז לכאורה אם ישחט במקום קרוב יותר לקרן מערבית-דרומית עליו להתחיל משם, וצ"ע.

רב הוא כר' ישמעאל ושמואל הוא כת"ק. הברייתא לומדת שיש בפסוק שני דינים. מחד – 'וזרקו', צריך שתהיה כאן זריקה, שהיא במהותה מרחוק ולא באצבע ונגיעה (רש"י). מאידך – 'סביב', היינו שיגיע דם לכל ארבע רוחות המזבח. ומוסיף ר' ישמעאל, שיש כאן גם גזירה שווה מחטאת (ולהלן נדון מאיפה בדיוק גזר ר' ישמעאל הגז"ש), והיא מלמדתנו שה'סביב' צריך להיות בפסוק של ד' מתנות, כעין מתנות הדם של החטאת הניתנות כ"א בנפרד, ולכן נותן פה ד' מתנות נפרדות.

ובאמת צריך להבין: האם דברי ת"ק, שצריך לתת באופן של "שתיים שהן ארבע", הם בדווקא, או רק כאפשרות ועצה מעשית אך לא מחייבת? לכאורה אפשר היה לומר, שגם ת"ק ושמואל מודים שאפשר היה לתת מתנות הדם הנ"ל גם בפסוק מתנות, ולא באו אלא ללמדנו שאין צריך לעשות כן, כי מבחינה טכנית ומעשית, אפשר הרי גם ע"י שתי נתינות שיגיע הדם לכל ד' הרוחות, וא"צ דווקא בפסוק מתנות כי לא למדו הגז"ש. ואכן ה'זבח תודה' מעלה אפשרות זו, ומנמק שהרי ברור שבסופו של דבר העיקר הוא שיהיו לבסוף ד' מתנות, והמשנה עצמה (בדף פ.) הרי מכנה גם את קרבנות עולה ואשם ושלמים "מתן ארבע". ואדרבה, ה'זבח תודה' מעלה הוה אמינא, שאולי אפילו לשמואל, שפיר טפי שיעשה כרב, ורק בא ללמד שאינו לעיכובא. ולכן מכריע הז"ת שגם לשמואל אם יעשה כרב

כדעת ר' ישמעאל, ודלא כת"ק, ובברייתא לשון זו אכן מובאת רק אליבא דת"ק ואין לה פשר כלל אליבא דר' ישמעאל. ולכן צ"ל, שהשאלה 'היכי עביד' עומדת בפני עצמה ולא כפירוש למשנה, ודעת רב היא כתנא שחולק על המשנה. וכ"כ הרדב"ז בדברי הרמב"ם שיובאו להלן. אולם פירוש זה לא יתכן לרש"י, שכתב מפורשות (הן במשנה והן בגמ') ש'היכי עביד' בא לפרש ביטוי זה. ובביאור 'דרך הקדש' על התו"כ (על ברייתא זו) מפרש ביטוי זה גם ע"פ רב, וז"ל: "לשמואל אתא דווקא ב' מתנות, לרב אע"פ שארבע פעמים הם, כיון שדבוקות לא נקראים רק שתיים". ובי'מנחת אברהם' (ובחים דף י ע"ב) פירש, דכיוון דנותן בכל קרן ב' מתנות חשיב שפיר ב' שהן ארבע.

ממשיכה הגמ' ומביאה ברייתא ממנה עולה, שמחלוקת רב ושמואל היא בעצם מחלוקת תנאים. הברייתא דורשת את הפסוק "וזרקו את הדם על המזבח סביב", הנאמר בקרבן העולה (ויקרא א, ה), וגם באשם (שם ז, ב) ושלמים (שם ג, ב): "יכול זרקנו זריקה אחת – ת"ל 'סביב', אי 'סביב' יכול יקיפנו כחוט, ת"ל 'וזרקו', הא כיצד? כמין גמא, שתי מתנות שהן ארבע. ר' ישמעאל אומר: נאמר כאן 'סביב' ונאמר להלן 'סביב', מה להלן פיסוק וארבע מתנות, אף כאן פיסוק וארבע מתנות. אי מה להלן ארבע מתנות על ארבע קרנות, אף כאן ארבע מתנות על ארבע קרנות, אמרת עולה טעונה יסוד, וקרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד". לפי"ז

ב. לרבנו וידאל הצרפתי, נשיא בית הדין בו ישב הקרבן אהרן, נדפס בתו"כ עם פ"י קרבן אהרן מהדורת 'מכון בני יששכר'.

ג. וע"ע בשיעורי הגרמ"ד כאן. ועוד נדון בזה לקמן בשאלת פסק ההלכה כשמואל.

ד. המשנה דנה שאם נתערבו "מתן ארבע במתן ארבע, ינתנו במתן ארבע", ומפרש"י: "כמו דם עולה בדם שלמים או בדם אשם ששניהם טעונים שתי מתנות שהן ארבע ושניהם תחתונים".

הנדרשת, שתביא גם לתוצאה של 'סביב', והיינו באופן של 'שתיים שהן ארבע', ועל גבי זה אומר ר' ישמעאל שבאה הגז'ש והכריעה, שאעפ"כ יש לעשות כאן את הנתינה בפיוסוק מתנות! אולם ה'קרבן אהרן' מפרש, שת"ק ור' ישמעאל נחלקו בשאלה על מה קאי המילה 'סביב'. לת"ק מילה זו מוסבת על 'זורקו', שצריך לזרוק זריקה סובבת, ובזריקה עצמה ואופן עשייתה הסיבובית – שהדם מתפשט לב' הרוחות – בזה גופא יקוים בו 'סביב'. וכן מצינו בר"ש משאנן: "כח הזריקה מתהלך והולך לצדדין אילך ואילך". ואילו לר' ישמעאל המילה 'סביב' מוסבת על "המזבח", ועניינה שיהיו הדמים מגיעים 'סביב' לכל אחת מרוחות המזבח^ט. ולפי"ז לכאורה אמר ר'

יצא, וגם שאין בזה כל חשש של בל תוסיף^ה. אולם ב'טהרת הקדש' (נ"ה). חולק, ומבאר שבמחלוקת זו אין עניין של חומרא וקולא, אלא: "מאן דאמר כמין גמא הוא נותן, הוא בדווקא כמין גמא, ואסור לו ליתן בפיוסוק מתנות". א"כ יש לברר מה הסברא והמקור לכך.

והנה ברייתא זו מובאת בתורת כהנים (דבורא דנדבה פרשת ד' סעיפים ט-י). ומפרש שם המלבי"ם (בהתורה והמצוה' שם) את לשון הפסוק ע"פ הדרשה, שהמושג 'זריקה' (לעומת 'שפיכה', 'נתינה' ו'הזיה') משמעותו: "מרחוק, הרבה בפעם אחת", והמושג 'סביב' עניינו בד"כ היקף בלתי שלם (לעומת 'היקף' שהוא שלם כהיקף בחוט וכד'), וזה ההסבר לדברי ת"ק שדרש את הזריקה המינימלית

- ה. שלא כמו הניתנין במתנה אחת שאם עבר ונתן שתיים שהן ארבע עובר על בל תוסיף, כאמור בדף פ.
- ו. כמו למשל "ויחפרו סביבות היאור" (שמות ז, כד) שאין הכוונה בהכרח להיקף שלם. וע"ש שמביא לאבחנה זו בין פועל 'סבב' ו'הקף' עוד כמה ראיות מהפסוקים.
- ז. ע"ש שמוסיף ומבאר שר' ישמעאל לשיטתו (בנדה כ"ב) שגז"ש מופנה מצד א' למדין ואין משיבין, וחכמים לשיטתם סברי דלמדין ומשיבין, וא"א ללמוד עולה מחטאת הפנימית שדמה נכנס לפנים. וכ"כ במראה כהן. וע' בחיבת הקדש כאן שהקשה על דבריו.
- ח. וע"ע ב'מנחת אברהם' לגרא"י גרבוז שליט"א (זבחים דף י' ע"ב) שדן בשיטה זו שדין 'סביב' הוא דין במעשה הזריקה ולא בתוצאה ע"ש.
- ט. וע"ע ב'קרבן אהרן' שם ביאור נוסף בשורש מחלוקתם בפסוק. והנה אם נתבונן במעשה החטאת, שממנה למד ר' ישמעאל את הגז"ש של 'סביב', גם בה עצמה נראה שנחלקו הראשונים, האם דין 'סביב' האמור בה משמעותו (בנוסף לעצם מתן הדם על כ"א מהקרנות) שתהיה הקפדה שאכן יגיע דם לכ"א מד' רוחות, כפי שהוצע בביאור זה. הגמ' (נ"ג ע"א) מביאה ב' דעות של ר' יוחנן ור' אלעזר באופן ביצוע מעשה החטאת, האם "נותן אמה אילך ואמה אילך" או ש"מחטא ויורד כנגד חודו של קרן". ובביאור "אמה אילך ואמה אילך" מפרש"י "כשהוא עומד אצל זווית המזבח נותן בתוך אמה של מקצוע לאיזה רוח שירצה או לדרום או למזרח בקרן דרומית מזרחית וכן בכל קרן", משמע שאין קפידא שיגיע הדם לכל הד' רוחות, העיקר שיתן בכל הד' קרנות, ויתכן מצב בו נתנו כחלק מהמתן על הקרנות ב' נתינות לרוח אחת וברוח שלצידה אין דמים כלל. וכך לכאורה משמע גם מלשון הרמב"ם שכותב (מע"ק פ"ה ה"ז): "ואם נתן סמוך לקרן כאמה אחת מכאן או מכאן כיפר". והקשה ה'זבח תודה' שאם כך איך יתקיים פה 'סביב', הרי "בעינין שיהא מקיף מכל הרוחות דלא גרע ממאי דקי"ל בעולה". ומטעם זה מחדש הז"ת להלכה שאכן צריך להקפיד שאם נתן, למשל, את המתנה הראשונה של דרומית-מזרחית בדופן מזרחי שיתן את המתנה השנייה

לא יתן כעת את השניה בצד מזרח, אלא על חוד הקרן כמין גאם, כי אחרת לא יצא ידי דין 'סביב', אפילו שיהיו ממילא מתנות דם בב' הצדדים'.

ישמעאל דבריו גם ללא הגז"ש, ואולי הגז"ש אינה אלא גילוי מילתא על אופן העשייה. וע"פ זה לת"ק הזריקה כמין גמא היא בדווקא, וע"כ גם אם שגג ונתן מתנה אחת בצד צפון למשל,

ב.

מהפסוק הסמוך ביותר של 'סביב' בחטאת. עוד יתכן, שסברו, שאין ללמוד ממזבח הפנימי למזבח החיצון. ולאידך י"ל, שאולי אין ללמוד משעה לדורות". וב'מצפה איתן' דקדק טעם נוסף להעדפת הלימוד מ'חטאת דיוה"כ', כדי ליישב קושיית התוס', שהקשו (ד"ה 'מה') על הגז"ש של ר' ישמעאל, שהרי לעיל (דף י:) מיעטה הגמ' מלשון הפסוק "הכהן המחטא אותה", המופיע בחטאת (ויקרא ו, יט): "אותה דמה למעלה ואין דמו של אחר למעלה", אם כך מדוע לא נמעט גם: 'אותה' בפסוק מתנות ולא אחרת בפסוק מתנות, ודלא כהגז"ש? מיישב המצפ"א שכל זה קשה רק בהנחה

עוד יש לעיין בעניין הגז"ש של ר' ישמעאל מהיכן למדה. רש"י אצלנו מבאר שלמדה מ'סביב' האמור בחטאת המילואים בפרשת צו (ויקרא ח, ו'), וכן פירשו הראב"ד, התוס' אחרות והר"ש משאנן על התו"כ שם. אולם המלבי"ם אומר (וכן בפירוש 'תוספת העזרה' שם ו'המצפה איתן' בסוגיין), שהכונה ל'סביב' האמור בפר ושעיר של יוה"כ (ויקרא טז, יח). ומביא המלבי"ם ראיה לדבריו, שהרי מפורש מצאנו גם בתו"כ, בפרשה העוסקת בפר יוה"כ (פרק ד', י"א), את דרשת ר' ישמעאל בלשון זו על 'סביב', מה שאין כן בחטאת המילואים. והראשונים נראה שסברו בפשיטות, שצריך ללמוד

בדופן הצפוני דווקא, ולא שוב במזרחי, מטעם 'סביב'. ובאמת שכך מפורש בתוס' לקמן נ"ז. ד"ה 'למה', שכתבו: "למ"ד לעיל (ני"ג ע"א) בחטאת נותן אמה אילך ואמה אילך איצטריך בחטאת 'סביב' לגופיה שלא תאמר דסגי בשתי מתנות ברוחב אחת בשתי קרנות" (וכפי שהעירו כאן הייד דוד', 'משמר הלוי', 'אילת השחר' ועוד). והנה הז"ית דוחק ברש"י והרמב"ם שכוונתם רק על הנתניה הראשונה לאיזה צד שירצה, אבל בהמשך הנתניות יודו שצריך לעשות כפי שכתב, אך יתכן גם לפרש שאכן נחלקו בזה על תוס', ואז צ"ל שביארו את ה'סביב' בחטאת באופן אחר מהעולה, דקאי רק על עצם הנתניה על הקרנות. ובספר 'יוסף דעתי' ביאר את הדבר, שזה משום שבחטאת בפסוק עצמו 'סביב' קאי אקרנות, כאמור "קרנות המזבח סביב" לכן בזה עצמו מתקיים ה'סביב', מה שאין כן בעולה ובדדמי לה, שה'סביב' הולך על רוחות המזבח, ע"ש.

י. עיין מה שהרחיב בזה בשעורי הגרמ"ד בסוגיין.

יא. "וישחט ויקח משה את הדם ויתן על קרנות המזבח סביב באצבעו..."

יב. "ויצא אל המזבח אשר לפני ד' וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב".

יג. ע"ע בהרחבה במחלוקת זו באיזה 'סביב' מדובר, ביזבחי אפרים בסוגיין. וע"ע במשמר הלוי ס"י פ"ה, שתמה כיצד יתכן ש'סביב', שהוא דין מרכזי בחטאת כמו בשאר הקרבנות, לא נאמר בחטאות עצמן התמידיות אלא רק לראשונה בחטאת שבמילואים, וסדר ההזאות רק בחטאת של יוה"כ שבפרשת אחרי מות, ונשאר בצ"ע.

יד. תוס' נשאר בשאלה, ובשטמ"ק אות מ"ד מיישב בשם ר"פ, שאתיא גז"ש ומפקא ליה ממיעוט, וע"ע ביפנים מאירותי, טהרת הקודש' וישפת אמת'.

רב, שלא יקשה עליו מהמשנה בתמיד, העוסקת בקרבן ציבור. ויש להעיר, שפירוש זה מחודש מאוד. ראשית, זה מתאים רק אם נסבור כשיטת הירושלמי^{טו}, שקרבנות המילואים אכן היו קרבן יחיד. אך בתו"כ (פרשת צו יח, ד)^{טז} מפורש שקרבנות המילואים נחשבים קרבן ציבור, וכן נקטו בפשיטות רש"י^{טז} ותוס'^{טז} בקידושין (דף ל"ז:). בנוסף, הסברא נוטה דווקא בקרבן ציבור להחמיר בפיקוק מתנותיו שיהיה כחטאת, וכפי שנראה להלן בדעת ר"ש איש המצפה.

שלמדנו מחטאת המילואים, החיצונה, דכתיב בה 'אותה' (וכדברי רש"י). אך אם נפרש (כהמלבי"ם) שלמדנו מחטאת יוה"כ, הפנימית, מתורצת קושיית התוס'^{טז}.

והנה מקביעת רש"י, שהלימוד בגז"ש הוא מהמילואים דווקא, מחדש הנצי"ב ב'מרומי שדה', שלפי זה אפשר לצמצם ולומר שדברי ר' ישמעאל (ורב) לא נאמרו אלא בקרבן יחיד, אבל בקרבן ציבור יודו לת"ק (ושמואל). בכך רוצה הנצי"ב ליישב את

ג.

בתמיד: מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית נותן מערבה ואחר כך נותן דרומה^{יז}. במילים אחרות, לדעת ר"ש בקרן אחת עושים כדעת ת"ק, כמין גאם, ובשניה כדעת ר' ישמעאל, במתנות מפוסקות^{יח}. שיטה רביעית עולה מהתוספתא קרבנות (ו), והיא דעת ר' נחמיה ור' יעקב, וכפי שביארם ב'חזון יחזקאל' שם. וז"ל התוספתא: "עולה ותמורת עולה, וזבחי

עד עתה ראינו ב' דעות התנאים, ת"ק ור' ישמעאל. והנה בנוסף לדעות אלו, מצאנו עוד שיטה שלישית, ואולי גם שיטה רביעית, וכדלהלן. המשנה בתמיד (פ"ד מ"א) מתארת את סדר נתינת הדם בעולת התמיד: "בא לו לקרן מזרחית צפונית, ונותן מזרחה צפונה. מערבית דרומית, ונותן מערבה דרומה". הגמ' ביומא (דף י"ד:) מביאה על כך ברייתא: "רבי שמעון איש המצפה משנה

טו. ועיין 'נמוקי חיים' [מובא ב'אוצר הקודש' על זבחים] על התוס' כאן מה שהקשה על דברי המצפ"א.

טז. יומא פ"א ה"א דף ג. "מילואים מה היו, קרבן יחיד או קרבן ציבור? מן מה דכתיב ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל הדא אמרה קרבן יחיד (קרבן העדה): "דאין ק"צ טעון סמיכה". והתני קרבן ציבור? א"ר אידי: נתנדבו ציבור ומסרום להם".

יז. "אי מה מילואים קרבן ציבור וכו'".

יח. ד"ה ר' ישמעאל וכו' – "ואף על גב דכתיב במילואים יזוה אשר תעשה על המזבחי וכתיב ביה נסכים בעולת התמיד, בקרבן ציבור הוא דהווי אבל היחידים לא וכו'".

יט. ד"ה 'לא קרבו נסכים במדבר' – כלשון רש"י.

כ. לגבי טעמו של ר"ש הגמ' שואלת: "מאי טעמא דרבי שמעון איש המצפה? אמר רבי יוחנן משום חד דבי רבי ינאי אמר קרא, 'ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עלת התמיד יעשה ונסכו', עולה היא ואמר רחמנא עביד בה מעשה חטאת, הא כיצד? נותן אחת שהיא שתיים כמעשה עולה שתיים שהן שתיים כמעשה חטאת".

כא. ואגב, מהא דדברי ר"ש מוסבים על דברי המשנה בתמיד, משמע שהמשנה עצמה סוברת שנתינת הדמים היא כדעת ת"ק, דעל אופן זה בא ר"ש ומשנה, כך שיתכן שבנוסף למשנתנו גם המשנה בתמיד דלא כרב. ולעיל הזכרנו מה שרצה הנצי"ב ליישב.

ה'תוספות ומנחת ביכורים' (על התוספתא) מבאר, שהם סוברים כדעת ר' ישמעאל ורב, שנותן וחוזר ונותן. אך בחזון יחזקאל מפרש שיש כאן שיטה רביעית, היינו שתנאים אלו סוברים כר"ש איש המצפה לעשות בקרן ראשונה בזריקה אחת כמין גאם ובקרן שניה נותן וחוזר ונותן, אלא שבעוד שר"ש סבר לעשות כך רק בתמיד, הם למדו מתמיד לכל הקרבנות שכתוב בהם 'סביב'. ולא ברור מה המקור, הרי לת"ק ור' ישמעאל ביארנו מקורם מהפסוק או מהגז"ש, ור"ש ביאר שבתמיד יש גילוי מיוחד בפסוק, שיעשו בעולה גם כמעשה החטאת, אך זה עצמו בגדר 'שינוי', ומהיכתי תיתי ששינוי זה יהפוך לדרך הסלולה לביצוע כל קרבנות ה'סביב' וצ"ע.

שלמי צבור ואשמות, ותודה ואיל נזיר ושלמים, והשלמים הבאין מחמת פסח, ואחד עשר שבמעשר, פסח שעבר זמנו – כיצד סדר מתן דמים שלהן? בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית נותן מערבה דרומה. רבי נחמיה ור"א בן יעקב אומר: בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, דרומית מערבית נותן מערבה [ואח"כ נותן דרומה]. ר"ש איש המצפה היה משנה בתמיד: בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, דרומית מערבית נותן מערבה, דרומית נותן דרומה". והנה דעת ת"ק ור"ש איש המצפה פה ברורים, וכשיטות שראינו לעיל, אך מה פשר השיטה האמצעית של ר"נ וראב"י?

ד.

לפי שנאמר בעולה ובשלמים 'סביב' והוא הדין לאשם". הרי שפסק הרמב"ם כשמואל. והקשו המפרשים, הרי קי"ל שהלכה כרב ב'איסורי' ומדוע פסק כשמואל? וכמה תשובות נאמרו בזה. המהר"י קורקוס כותב, היות שזו גם מחלוקת תנאים בין ת"ק ור' ישמעאל, ושמואל הוא כת"ק, יש לפסוק אליבא דת"ק, אף אם זה כשמואל ודלא כרב"י. ובכלל, יתכן שכלל זה דהלכה כרב ב'איסורי' לא נאמר כשהם חולקים במחלוקת תנאים^כ, דאז חוזר הכלל דהלכה

להלכה כותב הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ה ה"ו): "העולה והאשם והשלמים, בין של יחיד בין של ציבור, זריקת דם שלשתן על גבי המזבח שווה לעולה. וכיצד הוא עושה, כשלוקח הכהן הדם במזרק וזורק ממנו במזרק שתי זריקות על שתי זוויות המזבח באלכסון, מחצי המזבח ולמטה על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית, ומתכוין כשזורק הדם על הקרן שיהיה הדם מקיף על הזוויות כמין ג"ם כדי שימצא הדם של שתי מתנות על ארבעה כתלי המזבח,

כב. בכורות ד' מ"ט; נדה ד' כ"ד; ועוד.

כג. זה גופא יש לשאול: האמנם יקדשים הם 'איסורי' עיין בברכות כ"ו ע"א תוד"ה "טעה", שהקשו ביחס לפסק ההלכה כשמואל בהלכות תפילה, שהרי הלכה כרב באיסורי, הרי שכינו את הלכות תפילה "איסורי". ונראה דהעיקר הוא שהלכה כשמואל בדיני, וכל מה שאינו דיני, נכלל באיסורי.

כד. אמנם ברי"ף ביצה (דף ח: מדפי הרי"ף) משמע שפוסק כרב ב'איסורי' אפילו במחלוקת תנאים כר"מ מול חכמים. וע"ע ברי"ן לנדרים דף פ"ח:

כה. כ"כ ב'חזון נחום' על משנתנו, וע"פ מה שכתב 'כנסת הגדולה' לגבי מחלוקת ר"ל ור"י. ועי' מה שהאריך בזה ביד מלאכי סי' קמ"ט-ק"נ.

דבריו עם המשנה, וחולק על שמואל בביאור דברי המשנה, או שמודה רב בדבריו הם דלא כמתניתין, אלא כר' ישמעאל. וראינו שהאפשרות השנייה יותר מרווחת, כי קשה להכניס לשון 'שתיים שהן ארבע' בשיטתו. ואם כן, דברי רב הם לא רק דלא כת"ק דברייתא, אלא גם דלא כסתם משנה, ועל כן יותר קל להבין מדוע נפסק דלא כוותיה. ואכן כך כתבו הרדב"ז והשפת אמת, שהלכה כשמואל משום דסתם מתניתין כוותיה. וב'זבחי אפרים' הוסיף, שגם סתם משנה בתמיד, שעליה חולק ר"ש איש המצפה, היא במפורש כשמואל ודלא כרב (שהרי אם נפרשה כרב דבתמיד נותן וחוזר ונותן, ולא כמין גאם, לא ברור כלל במה שינה ר"ש איש המצפה). וכן סיכם ב'ליקוטי הלכות', דהלכה כשמואל משום דכמה סוגיות בש"ס איירי כוותיהי".

כרבים לגבי היחיד. עוד יתכן שכלל זה לא נאמר בקדשים וטהרות¹¹. והנה ה'כסף משנה' כתב גם הוא לתרין, שהלכה כשמואל משום דעת ת"ק בברייתא, אלא שנימק: "דברייתא לא הוה שמיע לרב, דאי הוה שמיע ליה לא הוה פליג את"ק". והקשה עליו ה'חזון נחום' (על משנתינו) דאי משום הא, לא היה ראוי לדחות הכלל דהלכה כרב, שהרי רב תנא ופליג. והוסיף להקשות ב'זבחי אפרים', שהרי ראינו לעיל דעת ר"נ וראב"י בתוספתא שיש המפרשים אותה כזהה לדעת ר' ישמעאל, א"כ יש כאן כמה תנאים דפליגי את"ק ומדוע לומר שרב היה חוזר בו? ! וב'יד דוד' הקשה על הכ"מ, שא"א לומר שרב לא ידע ברייתא זו, שהרי היא נמצאת בתו"כ, ורב הוא הוא מחבר התו"כ¹². והנה לעיל הסתפקנו אם רב יכול ליישב

ה.

מפורש בפסוק, דהמצוה היא לתת על הקרנות דווקא, אך מה כוונתו 'מתן קרנות ב'שאר קדשים'? עונה ה'קרן אורה', שאכן "כל הקדשים מתן דמן למצווה בקרן, זה למטה מן החוט וזה למעלה", אלא שיש חילוק, שבחטאת היות וכתוב במפורש 'קרנות המזבח' – אם לא נתן על הקרן

עוד יש לברר להלכה איזה גדר יש לקרנות, ולמתן הדמים שעליהן, בקרבנות אלו. כתב הרמב"ם¹³ (בהל' פסוה"מ פ"ב ה"ח): "שינה מתן קרנות בחטאת, בין בחטאת הנעשית בפנים בין בחטאת הנעשית בחוץ, נפסל. אבל בשאר קדשים כשרין". האחרונים הסתפקו בביאור דבריו, שהרי בחטאת

כו. חזו"נ שם, בשם התו"ט. ויש להרחיב בשאלה זו, האם כללי ההלכה בחזו"ל של הלכה כמר לגבי מר נאמרו גם לגבי ההלכות שאינן נוהגות כיום, כקדשים וטהרות, או לא, עיין הרחבה בעניין זה בנספח בסוף המאמר.

כז. כך לפי דברי הרמב"ם בהקדמת היד החזקה שרב חיבר הספרא והספרי. ומוסיף היד דוד שאמנם רש"י בחולין (ס"ו ע"א) כתב ש"תנא דבי רב – קרי לברייתא קמייתא ששניה בתורת כהנים דמקרי ספרא דבי רב לפי שהיה שגור בבית המדרש בפי כולם", א"כ אף שלרש"י רב אינו המחבר, מ"מ הרי היה שגור בפי כולם וכ"ש בפי רב.

כח. והוסיף שם ב'זבח תודה' דלכן א"צ לדברי הכס"מ דלעיל. וע"ע ב'מראה כהן' מהלך אחר ביישוב דברי הרמב"ם.

כט. הכס"מ ושאר הנו"כ לא ציינו מקורו. וכתבו ה'אור שמח' ועוד אחרונים דהוא מהתוספתא קרבנות פ"ו ה"ג-ד.

פסול, ובשאר קדשים אינו אלא למצווה. ומשמע מדברי הקר"א, דאין הנתינה על הקרן בעולה רק כדי ליצור אפשרות שיתקיים דין 'שתיים שהן ארבע', אלא זהו דין במקום הזריקה, שצריך לכתחילה להיות בקרן. אולם הגר"ז (בחידושים כאן) מבאר החילוק באופן אחר, שבחטאת אם לא נתן על הקרנות – זה 'שלא במקומו', ולכן נפסל הבשר אף שהבעלים נתכפרו, אולם בשאר קדשים הנתינה על הקרן אינה מדין המקום, "דמקום דמן הוא על גבי הקיר, ורק דצריך ליתן על הקרן משום מצוות 'סביב', וכשלא נתן על הקרן – לא מיקרי שלא במקומו, רק דחסר מצוות 'סביב'. משמע דהוא דין במצוות הזריקה ולא במקום".^א ויש להוסיף

שבכמה אחרונים ביארו דברי הרמב"ם הנ"ל באופנים אחרים לגמרי, ולפיהם אין כאן עניין למתן דמים על הקרנות כלל.^ב והנה לפי הבנה זו, שעיקר דין הזריקה בעולה על הקרן אינה מצד מצוות מקום הקרן, אלא לשם קיום מצוות 'סביב', מחדש ה'זבח תודה' (כאן בד"ה 'כמין גמא') להלכה, שאף שבחטאת מותר לתת הדם בריחוק מזוית הקרן בתוך שיעור אמה (כדאיתא בנ"ג ע"א), זה דווקא משום שיש דין במקום הקרן, והיא תופסת רשות לעצמה וכל האמה קרויה 'קרן', אף מה שאינו בחוד הזוית. אולם בעולה ובדמי לה, אף שמקומה בכללות הוא כל שלמטה מן החוט בקיר המזבח, יש דין זריקה על החוד בדווקא.^ג כדי שיתקיים

ל. וכן דייק ב'תוספת אורה' (ציונים והערות לקרן אורה מהר"י פולק), ומביא ראייה מדברי רש"י בד"ה 'נותן', שכותב אף בדעת רב – הסובר שהנתינה היא מפוסקת בד' רוחות ולא כמין גא"ים וכו' – שמ"מ צ"ל בסמיכות לקרנות דווקא. ועי' בהערה הבאה.

לא. ובאמת צ"ע על הקר"א מה המקור שיצטרכו קרן בעולה, וכפי שתמה החזו"א (סי' ט"ז ס"ק א') שהרי כתוב 'כנגד היסוד' אבל לא כתוב 'כנגד הקרן', והזריקה במזרחית-צפונית וכו' היא רק כדי לקיים 'סביב'. וע"ע בזבח תודה (לדף כ"ו ע"ב ד"ה 'אבל') שהאריך מאוד בביאור הרמב"ם הנ"ל, והעלה הו"א לבאר, שכוונת הרמב"ם לשינוי בשאר קדשים, היינו שלא נתנם בחוד המזבח, כפי שצריך לכתחילה מדין 'זורקו סביב', אלא שאין זה לעיכובא. ומשמע שהז"ת והחזו"א הבינו כגרי"ז.

לב. למעלה העתקנו לשון הרמב"ם "שינה מתן קרנות בחטאת וכו'", כפי שנדפס במהדורת הרב פרנקל, וכפי שמעיר שם שכן הוא ברוב הכת"י ודפו"י ובתוספתא. ובנוסח זה גם העתיקו ודנו הקר"א והז"ת. אולם בדפו"א (וכן משמע שגרס הכ"מ) הנוסח הוא: "שינה מתן קרבות בחטאת", ולפי"ז אינו עניין לקרנות כלל. ולפי גירסה זו הציגו האחרונים חילוקי דינים שונים שאליהם כיוון הרמב"ם, שבחטאת יפסל ובשאר קדשים לא. בחזו"א (הנ"ל) פירש שהכוונה לדין 'מחשבת שלא לשמה', כגון ששחט החטאת לשם עולה וכד', שבחטאת פסול ובשאר קרבות כשר (אבל בשינה ונתן שלא בקרן אכן צ"ל שגם בשאר קרבות פסול. וע"ש שקבע שצריך לגרוס "קרבות" אף בתוספתא). וביחזון יחזקאל' על התוספתא שם פירש, ששינה בחטאת היינו שנתן דמה בהזאה בכלי וכד', ולא באצבע וזה פוסל, מה שאין כן שאר קרבות אם יתנם באצבע ולא בהזאה בכלי כשר. וכ"כ בערוה"ש העתיד (סי' קכ"ו סט"ז) וביחומר בקודש (פ"ה, ה', ע"ש בהע' ג', ובתפא"י על המשנה בהרחבה בדברי הרמב"ם).

לג. ה'מנחת אברהם' (ח"א עמ' קל"ג) מקשה על דברי הז"ת, מרש"י (זבחים דף י: ד"ה 'ולטעמך') שכותב במפורש שהחומרה לתת על החוד היא דווקא בחטאת ולא בעולה. ומבאר המנח"א כוונת רש"י, שבחטאת הנתינה ש"חומר בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שמכלה כל הדם שבאצבעו (נ"ג ע"א) היא עצם קיום דין

לשני צדדיו ואפילו רחוק יותר מאמה שפיר דמי, דהעיקר הוא שיגיע לכל ד' קירות המזבח בכדי שיתקיים 'סביב'. נראה דסבר, דאף שלמדנו לכתחילה לדעת ת"ק ושמואל שיש מצות 'סביב' באופן הזריקה עצמו והתפשטות הדם, סו"ס כל שהגיע לבסוף לד' הרוחות – שפיר דמי, דהרי זו עיקר תכלית המצווה^ל.

דין 'סביב' ויתפשט הדם לב' הצדדים, ולכן אינו יכול להרחיק עד אמה. ויל"ע לדעת הקר"א, שגם בעולה יש מצווה קרן, האם יסבור גם את הקולא של חטאת להתיר בכל האמה, או שיודה לז"ת שמשום 'סביב' צריך על החוד בדווקא. ובספר 'חדושים וביאורים'^ל נקט, דגם אם אירע שהמתנה לא הגיעה לקרן עצמו, אלא

ו. נספח:

כפלוני, פריך עליה 'וכי הלכתא למשיחא'. הרי שלשיטתו אין כללים אלו נוהגים בדינים שאינם לימינו^ל. כנימוק לקביעה זו מבאר המהר"ק, שבכל הכללים שפסקו הלכה כפלוני מול פלוני, לא ירדו בעלי התלמוד לסוף כל מחלוקת ומחלוקת לומר שיהיה הדין כמי שכמותו פסקו, כי לא יכלו להכניס ראשיהם בין סלעי מחלוקת התנאים והאמוראים בכל מקום, אלא הלכו אחר הרוב, כגון שראו שתנא או אמורא אחד היה חריף יותר או מקובל מרבותיו יותר מחבירו על זה סמכו לפסוק הלכה כמותו^ל, "וכח היה ביד חכמי התלמוד לקבוע

בדיונו לעיל, בדעת הרמב"ם שפסק כשמואל ודלא כרב, הזכרנו את השאלה: **האם כללי ההלכה של הלכה כמר לגבי מר וכרו' נוהגים גם בדינים שלעתיד לבוא.** נרחיב מעט את היריעה בעניין זה. המהר"י קולון בשורש קס"ה (ובדפו"א קס"ג) ענף ד' כותב: "לא נקבעו ההלכות אלא על מה שהוצרכו לקבוע, כגון על דינים שהיו נוהגין בימי חכמי התלמוד, אבל על דיני נגעים וכיוצא בהם דלא היו נוהגים מאז, לא קבעו בהם הלכה, ולא דיברו בהם כלל באמרם פלוני ופלוני הלכה כפלוני. ואדרבה, היכא שהתלמוד פוסק בכיוצא בזה הלכה

המתנה, מה שאין כן בעולה, אף שצריך זריקה על החוד לא זהו קיום המתנה אלא מה שמתפשט הדם לצדדין, ע"ש הנפ"מ שמביא.

לד. להגר"ש גריינימן שליט"א.

לה. ה'מתנות אברהם' (שם עמ' קל"א) אכן מסתפק, לשיטה זו המגדירה את קיום דין 'סביב' במעשה הזריקה, האם יש ערך למעשה זה בפני עצמו גם אם לא יוביל לתוצאה הרצויה? כלומר: אם למשל מסיבה כל שהיא אין מספיק דם שיוכל לתת בב' הקרנות מתן הדם, האם עדיין נאמר שצריך לעשות מעשה הזריקה ד'סביב', או שהיות שבסופו של דבר לא יהיה פה דם מסביב לד' קרנות המזבח, אזי אין ערך כלל גם למעשה הזריקה. ולמסקנה נוטה שם המנח"א לאפשרות השנייה, ומתאים הדבר לדברי החו"ב.

הע' העורך – לפי ה'קרבן אהרן' והר"ש משאנץ שהובאו לעיל באות א', משמע קצת ש'הסביב' הוא גדר במעשה הזריקה ולא בתוצאה.

לו. והובאו דבריו ב'כנסת הגדולה' כללי הגמ' אות צ"ט, ובעוד קבצי כללים שונים. ו'בלחם סתרים' להר"ש אלגזי ('קצת כללים מחודשים' כלל א' עמ' פ"ו) חילק לומר שמה שאין הכללים נוהגים זה רק בקדשים אך לא בטהרות, ע"ש.

לז. מעין זה כתב גם בשו"ת 'חות יאיר' סימן צ"ד בתחילתו, ע"ש. וע"ע ביאור שמח' הלי יסודי התורה פ"ט ה"ד.

ההלכות כאשר נראה בעיניהם בלי ספק, עד רב אשי ורבינא שהיו סוף הוראה, אך כאמור השתמשו בכח זה והכריעו רק במה שצריך פסק להאינא ולא במה שנוגע לעתיד.

ובחידושי 'אגודת אזוב'^ל הקשה דאדרבה, מסברה זו יש להסיק לאידך גיסא, כי אם היינו מניחים שירדו חז"ל לעומקה של כל הלכה והכריעו באופן פרטני, אז היה מסתבר שבסוגיות הנהוגות בזמן הזה, שהם עניינים הנוגעים למעשה, דקדקו להכריע בהכרעה ודאית יותר ממה שאינו למעשה^ל, אך אם זה באופן של הכרעה כוללת, כהסבר המהרי"ק, למה לחלק בין מה שנוהג בזמן הזה ובין מה שלעתיד לבוא?

מבאר מרן הגראי"ה קוק זצ"ל^מ את כוונת המהרי"ק, שבאמת ודאי שההכרעה הפרטנית היא יותר ודאית, חזקה ועדיפה, אלא שלחכמי התלמוד היה הכוח להכריע הלכה לישראל לדורות גם באופן של 'הכרעה כוללת', במצב שא"א להכריע כל שאלה באופן פרטני, ואף שזו הכרעה שבנויה על רוב ואומדנא ולא הכרעה פרטנית בכל סוגיה ושאלה, ראו חז"ל לנכון לעשות כן למגדר מילתא, כדי למעט המחלוקות במהלך הדורות, כפי האפשר, ושלא תיעשה התורה כשתי תורות ח"ו, ולכן קבעו כללי ההלכה של הלכה כמר לגבי מר וכדו'. אך לא רצו להשתמש בהכרעה מסוג זה, אלא בסוגיות בהם הדבר נוגע למעשה. מה שאין כן בסוגיות שאינן נוהגות בימינו,

שבהם ההכרעה היא רק בשביל 'דרוש וקבל שכר', או 'מסבר קראי' וכיו"ב, בהם אין לדון לפי הכללים אלא "רשות נתונה לכל חכם הראוי לכך, להכריע את ההלכה כפי אשר תורהו רוח מבינתו", שהרי סו"ס אינה דומה ההכרעה הכוללת להכרעה הפרטנית, ובאמת כשאין ההכרח של מידת ההכרעה הכוללת קיים, ראויה ההכרעה להיות מסורה לכל דור ודור וחכמיו.

בדברי הגראי"ה קוק זצ"ל הללו יתבארו יפה גם דברי רש"י בזכחים (דף מ"ה. ד"ה 'א"ל'), בעניין 'הלכתא למשיחא', שכתב: "דמיגרס בעינן, מיתני משניות ומחלוקת הלכות עבודה, לפי שתורה היא ודרוש וקבל שכר, אבל קיבוע הלכה אינה אלא להורות הלכה למעשה ועכשיו אינו נוהג". וכן יובנו בזה דברי התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז, שהרחיב אף הוא בכיוון זה, שאין הכללים המסורים בגמ' בפסקי הלכות מדברי האמוראים נוהגים לימי משיחא, "שאיין להאמוראין להכניס ראשן במה שיעשה מלך המשיח ובית דינו". עם זאת, התשב"ץ מדגיש, שדבריו מכוונים רק לכללי הפסיקה שבין יחיד ליחיד, אבל בפסיקת רבים מול יחיד ודאי הלכה כרבים, שהרי זו מצוה מה"ת של 'אחרי רבים להטות'. ומסיים התשב"ץ שגם רבנו שמשון נקט כך.

התוי"ט הביא כלל זה, בשם המהרי"ק, בכמה מקומות, ליישב פסקי הלכה של הרמב"ם שאינם לפי הכללים הרגילים^{מא}. וכן כתב בשו"ת 'חוות יאיר' (סימן צ"ד כלל

לח. מובא בדברי הגראי"ה קוק שיוזכרו להלן.

לט. כפי שרואים בדברי המהרי"ק "שלא היה להם הזמן מספיק לדקדק במה שאינו להלכה, כדאמר רבה בר אבוח לאליהו בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא" (בי"מ קי"ד:).

מ. בהרחבה ב'הסכמות הראי"ה' הסכמה צ"ד (עמ' 115-113), 'אגרות הראי"ה' ח"ד אג' א'שכ"ז, ובסוף מאמר 'ריהטא דחקלאי' בעיטור סופרים.

מא. למשל כלים פ"ג מ"ב, שם פ"ח מ"י, אהלות פ"ח מ"ט, וכן בדברי חמודות לברכות פ"ט אות ו.

מתוס' בזבחים (דף ו' ריש ע"א) דלא כמהרי"ק, כי התוס' שם דנים ג"כ ע"פ כללי ההלכה הרגילים – ר"מ מול ר"י – לפסוק הלכה בענייני תמורה.

והנה על הקושיה מפשט הגמ' במנחות ע"ש מה שמיישב בהע' 'מלא הרועים', ובספרו (ערך 'שונה הלכות' סעיף כא), שמאריך לבאר שגם המהרי"ק יודה שאת הכלל ש'הלכה כסתם משנה' כן אומרים גם ב'הלכתא למשיחא'. ולעניין הקושיה מרש"י, ע' בהגהות החת"ס בשו"ע שם, שמציע לחלק, שגם במחלוקת שהם 'הלכתא למשיחא' אם יש מהם נפקותא לימינו, כן ידבקו בכללי ההלכה, ושם יש נפ"מ לעניין חיישינן לפשיעותא. ולעניין הקושיה מתוס', יתכן לומר^מ שזו אכן מחלוקת בין בעלי התוס' השונים. אולם לכאורה קשה יותר ליישב כלל זה בדעת הרמב"ם, וכפי שכותב ה'תוספות חדשים' בכלים שם: "אבל הרמב"ם לא ס"ל כן (כמהרי"ק), שתמיד הולך בכל ספרו, אפילו באינם נהוגים, בכללותו אלו עצמו מלספר, גם לא היה אפשר לחבר חיבורו ולפסוק הלכה אם לא על דרך זה^מ. וביותר קשה, שהרי הנו"כ של הרמב"ם, כהכס"מ וחבריו, מנסים תמיד למצוא פשר דבר מפני מה פסק מה שפסק, ע"פ כללי הפסיקה הרגילים, גם בספרי הי"ד העוסקים במה שאינו נוהג כיום, ולא נחתו לחלק בין זה לזה.

א), על דברי המהרי"ק הנ"ל: "ולפי הנחת מהרי"ק, נתיישבו כמה קושיות ותמיהות בפסקי הלכות של הרמב"ם בסדר קדשים וטהרות" (ע"ש שמציין כמה דוגמאות לתמיהות שציין התוי"ט עצמו). הרי שסברו שכלל זה נכון גם אליבא דהרמב"ם. ומוסיף החו"י שאפשר לדייק דבר זה גם מדברי התוס' במס' שבת (דף ע: ד"ה 'נודע'), שכתבו על כלל הלכתי מסוים מהגמ' ביבמות: "י"ל דלא איירי אלא בדברים הנוהגים בזמן הזה". גם הנודע ביהודה נקט לכלל זה מהמהרי"ק כדבר פשוט בתשובותיו^מ ובחידושו^מ. ונראה שזו כוונת הי"ד דוד' שכתב בסוגיין: "אפשר כיוון שהוא הלכתא למשיחא, לא דקדק הרמב"ם כל כך", היינו לא דקדק שיהיה דווקא ע"פ כללי ההלכה הרגילים, דהם אינם נוהגים בזה, כדכתיבנא^מ.

אולם נראה לכאורה, שיש כמה ראשונים שחלקו על דברי המהרי"ק. במס' כלים פרק ג' מ"ב ביחס לדברי תוי"ט בשם מהרי"ק, ציינו המפרשים למקומות סותרים לכאורה. ה'תוספות חדשים' מקשה, שרש"י במנחות (דף נ"ב.) דן ע"פ כללי ההלכה – ר' יהודה ור' שמעון קי"ל כר' יהודה – אף דאיירינן בקדשים. וכן שם הגמ' (בעמ' ב) דנה בפסק ההלכה ע"פ כללי סתם משנה וכו', אע"פ שהוא לכאורה 'הלכתא למשיחא', כפי שתמהו התוס' שם^מ. עוד מציין בתורעק"א בכלים שם למג"א (סי' רי"ח סק"ג) שמדייק

מב. אה"ע תנינא סי' קמ"ח ד"ה ועלה, ושם בסי' קכ"ט מיישב רמב"ם שפסק כאביי אף שאינו ביע"ל קג"ם, משום שהוא 'הלכתא למשיחא' ובה לא דיבר השי"ס.

מג. צל"ח פסחים דף ס ע"א מיישב רמב"ם שפסק בקדשים כרב ולא כשמואל, וע"ש בהערות 'אהל דוד'.

מד. ובה סרה תמיהת המו"ל שם.

מה. עוד בעניין הלכתא למשיחא ע' במאמרו של הרב"צ בן-פזי שליט"א בגליון זה.

מו. כפי שנוקט ב'לקט יוסף' (הנדפס עם ספר הכריתות) בכלל א'.

מז. וע' בהע' מרן הרצ"ה קוק זצ"ל לספר 'דעת כהן' בסי' נ"ז עמ' תל"ט, שדן בדברי תוס"ח הנ"ל בעניין דעת הרמב"ם.

"אלא שאם אחד מחכמי ישראל מוצא ראיות נכונות לדעתו על אחת מההלכות שאינן נהוגות נגד הכללים, רשות בידו לנטות כן ולהודיע את הכרעת דעתו בזה, מפני שע"ז לא קבעו לנו חכמי התלמוד מסורת קבועה, מה שאין לנו רשאים לנטות מדבריהם אפי' נקודה אחת כמה שנוגע להכללים בדינים הנהוגים בזמננו, שעליהם ביחוד קבעו את הכללים הללו". וממשיך הרב ומבאר שלפי"ז "אין לנו ראייה כלל מדברי הרמב"ם שאיננו מסכים לדברי המהרי"ק, ואדרבה מקומות בודדים ישנם בדברי הרמב"ם שהם נגד הכללים שיתיישבו דוקא עפ"ד המהרי"ק, אלא שברוב המקומות לא מצא הרמב"ם הוכחות נגד הכללים וע"כ סמך גם בהם". וע"ע מה שדן בהרחבה בשאלה זו לצדדיה השונים בספר 'יד מלאכי' סי' רל"ד, וחתם דבריו: "אתה הראת לדעת, דלאו יחיד הוא מהרי"ק בדעת זו, כי גם שני שרי צבאות ישראל, רבינו שמשון והרשב"ן, אזלי בשיטה זו ומאן ספין ומאן חשיב ומאן רקיע לחלוק על דבריהם".

והנה שאלה זו נשאל בנו של הנוב"י (שו"ת 'שיבת ציון' סי' כא), ביחס לחילוק שראינו לעיל שהזכיר אביו בכמה מקומות. ועונה השיבת ציון שאין ה"נ, הנו"כ של הרמב"ם אכן אינם מודים לחילוק זה, וזה באמת מה שרצה אביו לחדש, שבחילוק זה יתיישבו המקומות שאצלם נשאר בצ"ע. תשובה אחרת מצאנו בהערות בעל ה'שואל ומשיב' לספר הנוב"י (באה"ע תנינא סי' קמח). השו"מ מוסיף ומקשה, שמוצאים אנו במרבית פסקי ההלכה של הרמב"ם בקדשים, טומאה וטהרה, שהולך ע"פ הכללים? ומבאר השו"מ: "צ"ל דנהי דאינו שומר בזה הכללים, ובכל מקום שנראה לו שאין הלכה כן לא שמר הכלל, אבל מ"מ כל מה שיוכל לקיים הכלל יקיים, ובזה יתבארו דברים רבים הנמצאים ברמב"ם הסותרים לכללי הש"ס"מח.

וכעין זה כתב גם הגראי"ה קוק זצ"ל, בהמשך לביאורו במהרי"ק שהובא לעיל, שה'הכרעה הכוללת' היא ודאי נימוק בעל משקל, ולכן בדרך כלל אין לסור ממנה,

מח. גם בתשב"ץ הנזכר לעיל נקט שהרמב"ם סבר שאין הכללים נוהגים בהלכתא למשיחאי, אלא שסייג שבמקום שכבר הכריע התלמוד להלכה ודאי לא פסק הרמב"ם להפך.